Id. aa. Preses provincie estimabit utrum de dubia lite transactio inter te et civitatis tue administratores facta sit, an ambitiose id quod indubitate deberi posset remissum sit. Nam priore casu ratam manere transactionem iubebit, posteriore vero nocere civitati gratiam non sinet.

Imp. Dioc. et Maxim. aa. Interpositas metus causa transactiones ratas non haberi edicto pretorio continetur. Nec tamen quilibet metus ad rescindenda ea que consensu terminata sunt sufficit, sed talem metum probari oportet qui salutis periculum vel corporis cruciatum contineat. Adversarium tamen vel dolum adversarii qualitatem rei principalis non sufficit. Sed si nichil tale probari potest, consensu questiones terminatas minime instaurari oportet. Si quem cum eo cum quo te egisse commemoras. Cancellaria tua natum filium tuum eo assenserit, sinceritas et que pretiis completa est, alia ratio pactum reformat. Nec enim dubium iuris est omnes eius fideiussores pacis scientes ex placitis teneri atque obligari non posse.

Id. aa. Si fundi pars contra placitum agere nititur, exceptionis ratio suadet rescissa pecunia cum heredem dederis eam exigi.

Id. aa. Ut responsi congruum accipere possis, tenore agi inserere pacti exemplum, ita enim intelligimus utrum sola conventio fuit an et Aquiliana stipulatio, nec non et acceptilatio secuta fuit. Quam si subdi dictam esse illuxerit, nullam adversarie tue petitionem hereditatis vel iure speciale competere palam fit.

Id. a. Causas vel lites transactionibus legittimis et finitas imperiali rescriptione suscitari non oportet.

Id. a. Cum proponas ab ea contra quam supplicas litem quam tecum habuit transactam esse decisam, eique acceptisque negotium dirimendi causa placuerat dari, nunc de conventione resiluisse, ac petis vel pacto stari vel reddi tibi data perspicis. Si quidem de hiis rebus conventionis manifeste transactionis placitorum stipulatione si contra fecerit prosecutum et quoque cum iugiter annis maior fuit, quod exceptione pacti et actione datorum habeas. Quod si nichil tale convenit, exceptio tibi non etiam eorum que dedisti repetitio parata competit.

Id. a. Transigere vel pacisci de crimine capitali excepto adulterio non prohibitum est. In aliis autem publicis criminibus que sanguinis penam non ingerunt transigere non licet citra falsi accusationem.

Id. aa. Sub pretextu post instrumenti reperti transactionem bona fide finitam rescindi iura non patiuntur. Sane si causa per se vel palam subtractis instrumentis quibus veritas argui poterit decisionem litis extorsisse probetur, si quidem actio superest, replicationis auxilio doli mali pacti exceptio removetur. Si vero iam perempta est, infra constitutum tempus biennium tantum actionem de dolo potes exercere.

Id. aa. Non minorem auctoritatem transactionum quam rerum iudicatarum esse recta ratione placuit. Si quidem nichil ita fidei congruit humane quam ea que placuerant custodiri. Nec enim adolescentem dolo pacti sufficiet quod hec secunda hora noctis intercessisse proponas, cum nullum tempus sane mentis maioris quinque et .xxv. annis consensum repudiet.

Id. aa. Cum ea que transactionis causa dari aut retineri convenit, veluti emptore eius que accipere placuerat optinere prescribitur, his que simulate geritur pro infectis habitis frustra ficti pretii postulatur numeratio.

Id. a. Si maior transegisti, ad rescindendam transactionem de dolo contestatio non sufficit.

Id. aa. Nec intentio creditorum ... cum alios successisse presentans, si obligatus pro eo non fuisti, tenere te potest. Si hec integro negotio tractari convenerat, nam cum iam questionem transactione decisam et ante dari placitam nunc tam pecuniam proponas, hinc indebiti soluti pretextu implere tibi petitionem de cetero potest. Alias cum ... in stipulatione sumpsi deducta, indebiti promissi velamento defendi non

Id. a. Si quidem ex causa transactionis acceptilatione potes. Ut his que in stipulatione continentur nichil amplius peti convenit, adversariam tuam exceptionis auxilio defendi perspicis. Si vero certam quantitatem quasi solam ab ea debitam reddere se debere sine litis decisione confessa est, et ex quia residuum debiti partem petere minime prohibens.

Id. aa. Si maiores quinque et viginti annis cum patruo sive avunculo vestro transegistis vel ei debita donationis causa aliqua conditione remisistis, non iudicio quod hec hereditatis captande causa interim sibi future successionis vos fecisse proponatis, aliis succedentibus instaurari.

Id. a. Transactione matris filii infirmari de iure non posse servos fieri notissimi iuris est.

Id. aa. Sanum mente licet egrum corpore recte transigere manifestum est. Nec postulare debueras in probo rescissionis placita rescindi valitudinis corporis adversum velamento.

Id. aa. Si vel apud acta rectoris provincie sive sine actis scriptura intercedente vel non transactio interposita est, hanc servari convenit. Si quidem ut certum quod accipias convenisset, relicto sine scriptura proponis, nec huius rei causa stipulatione secuta esse, quamvis ex pacto nudo non potuit nasci actio, tamen rectius vindicatione presentem si exceptio pacti opposita fuit doli mali vel in factum replicatione uti vis potens ad obsequium placitorum adversarium tuum urguere.

Id. aa. Sub pretextu specierum post repertarum generali transactione finita rescindi prohibent iura. Errorem autem calculi per alium ex eius personam transigentium tempore transactionis constitute nichil potest nocere.

Id. aa. Transactione finita cum exceptibus suis magis dolum intercessisse quam et eorum contra quos fecerat fidei ... instaurare grave nec non criminosum tibi est.

Id. aa. Si decertare pacto transactionis interposito precario conprehensum, nichil amplius peti et si non additum fuerat eo nomine decretis questionibus integra permanerat actio.

Id. aa. Si causa cognita prolata sententia sicut iure traditum est appellationis vel in integrum restitutionis sollempnitate suspensa non est, super iudicato frustra transigi non est opinionis incerte. Propter quod sine Aquiliana stipulatione et acceptilatione subsecuta competentem tibi actionem peremisti, preses provincie usitato more legum rebus pridem iudicatis effectum adhibere curabit.

Id. aa. Si pro fundo quem petebas pro diviso certis finibus liberum dari transactionis causa placuit, et eo tempore minor annis .xxv. fuisti, licet hec pro diviso obligatum postea vel alienum pro parte fuisse probatur, instaurari decisam litem prohibent iura. Stipulatione sane si placita servari secuta est vel si non intercessit, prescriptis actione civili subdita apud rectorem agere provincie potes. Si tamen ipsa res apud te constituta ob quam questione litis intercessit decisio, fiscus vel alius a te evendicavit, nichil petere potes.

Id. r. Cum donationis seu transactionis causa administrationis tutele debiti species vos obligationem sui iure remisisse proponatis, nec unquam volenti dolus inferatur, frustra de dolo queremini, nec ad implendum promissum heredes vestros pollicitationis quicquam adstringitur.

Id. aa. Transactionem que domini translatione vel actione perfecta seu perempta finem accepit, cum ei annis etiam intervenientibus reperta ostendit precessisse metus velamento rescindi postulantis professio detegit improbitatem.

Id. aa. Si maior annis .xxv. transegisti, quamvis dari tibi placita representari necdum probetur, nec offerat heres huius que convenerunt, nec quod amplius ab ipsis exigit possit exceptionis perficiet equitas.

Id. aa. Promissis transactionis causa non impletis, presumit placitorum deductam, si contra factum fuit, exigi posse constitit.

Id. aa. Transactio nullo dato vel retento seu promisso minime procedit.

Id. r. Quamvis cum qui pactus est statim penitere transactionem rescindi instaurari non potest, quod tibi suasit intra certum tempus licere a transactione recedi, falsum asseveravit.

Imp. Grat. Val. et Th. aaa. Ubi pactum vel transactio scripta est atque Aquiliane stipulationis et acceptilationis vinculis firmatas in eis subnixa est, aut subsecutis sedis legis accommodandus est consensus, aut pena inita cum his que data probantur ante cognitionem cause, sicut ad vos sancimus, hec maluerit inferenda est.

Imp. Arch. et Honor. aa. Si quis maior annis .xxv. adversus pacta vel transactiones nullo cogente imperio sed libero arbitrio et voluntate confectas putaverit esse veniendum, vel interpellando iudicem vel supplicando principibus vel non implendo promissa eas autem invocato dei omnipotentis nomine eo auctore solidaverit, non solum notetur infamia, verum etiam actione privatus restituta pena que pactis probatur inserta, et rerum proprietate careat et emolumento que ex pacto vel transactione illa fuerat consecutus. Itaque omnia eorum mox commoda deputabuntur eius qui intemerata pacti iura servaverit. Eos etiam huius legis vel iactura dignos iudicamus, qui nomine nostro placitis intercedentes salutem principum confirmatione initarum esse mirantur pactionum.

Imp. Leo et Anth. aa. Si ex falsis instrumentis transactiones

in pactiones inite fuerint, quia iusiurandum hiis interpositum sit, etiam si ulla falso revelato exceptio ... pacti muniatur, ... iureiurando ... huiusmodi pactiones seu transactiones inite fuerint, ut tamen ... si vel pars restituatur que ex falso instrumento composita convicta fuerit, aliis capitulis firmis manentibus, nisi forte etiam de eo quod falsum dicitur controversia orta decisa sopiatur.

Imp. Anast. A. Iubemus in omnibus litigiis iam motis vel in posterum movendis seu postea super quibuslibet vel scripta conventione motis dubiis transactiones celebrandas, vel iam celebratas sine alio iuris cognitio modo casu cellare et tigerit ... obtineri ... probatur ... re editoris produci vel ad exceptionis ... fecerit. *De errore calculi. Rubrica.*

Imp. Diocl. et Max. AA. Errorem calculi, sive ex uno contractu sive ex pluribus emergentem, veritati non afferre prejudicium saepe constitutum est. Unde rationes etiam saepe computatas denuo tractari posse, si res iudicata non sit, vel transactio non intervenerit, explorati iuris est. Si igitur errore calculi velut debitam quantitatem eum esse indebitam promissione solutionis liberationis tibi competit. *De postulando. Rubrica.*

Imp. Just. A. A. Cum a praefecto Aegypti ... pretio causa agitur prohibitus ... postulandi praefectus ...

Imp. Alex. A. Nec militum ... nedum mei quam ... si tamen iura et tam ... ut patrocinia desiderantibus praestent ... prohibetur ... facere.

Imp. Gord. A. Si profitentis honorarium quod advocato usque ad certum modum deberi potuit ei quantitatem quam desiderio compleretur re datur causam, et quasi mutuam pecuniam accepisset cautionem redditurum promisisti, nec tamen prius spatio gerit negotio consensu actor accommodasti, praesenti exceptione non ... petuisse titulus est ... hac causa actionem intrepositam ... usitato more potest ....

Imp. Diocl. et Max. AA. Velamento ut ab aliis patronum causae rursus adsumitur quaestionis reditur ... conducatur.

Imp. Const. A. Si quis advocatorum existimationis sue immemor ... atque illicita compendia prectulisse sub nomine honorarium ... ex ipsis negotiis que tuenda susceperit emolumentis sibi certe praestesset, gravi damno litigatoris ... propterea vel prosecuti fuerint, placuit ut eos qui in huiusmodi ... sermonem ... permanserit, ab hac professione penitus arceri.

Imp. Val. et Val. AA. Quisquis vult esse causidicus, non idem in eodem negotio sit advocatus et iudex, quoniam aliquem inter arbitros et patronos oportet esse delectum.

Antinomia autem unicuique advocati itaque praestant patrocinia ut impensis suis ... ut non ultra quam litium poscit utilitas licentiam convitiandi et maledicendi temeritate prorumpant. Agant quod causa desiderat, temperent ab iniuria. Nam siquis adeo protervus fuerit ut non ratione sed probris putet esse certandum, opinionis sue imminutionem patietur. Nec enim conniventia accommodanda est, ut quisquam negotio derelicto in adversarii sui contumeliam aut palam praedicat aut subdole.

Conficiat nullum cum eo litigare contractum, quem propria recepit fide, ut advocatus nullam ... fecerat pactionem. Nemo ex hiis qui non licebit accipere vel debebit a sportulatar aliquid sibi semel officium gratia liberarbitrio obtulerit litigator. Nemo ex industria protrahat iurgium apud iur... etiam honoratis qui ... putaverit eligendum ... usque liceat orare, quo usque maluerit, ut tales ... ut non admittant ... desiderium ... deformis hec accipiatur occasio ... laudis per eam augmenta querantur. Nulli silentio penitus ... capiatur, velut abiecti atque degeneres inter viles ... numerabitur. Quisquis igitur ex hiis quos agere permisimus vult esse causidicus, eam solam quam sumet sponte agendi sibi sciat esse praesumptionem, quousque causidicus est, nec ... quisquam proposita ... aliquid esse ... rationi ... cum ipse necessitate ... elegerit ... hiis ... sedebit.

Imp. Theod. et Val. AA. Providendum est ne hii quos infirmo aut inermi nobilissimos fecerint. Aut ne ut ... ut in aliis ... alia annalibus atque tyronibus ... necesse sit ... vel ... atque si nemo auditorio ... duo tamen ... fuerint, vel plures quorum fama sit hystrionem in iudicentur, arbitrio sit ut par causidicorum distributio fiat, et aequa partibus auxilium singulorum etiam divisio ... Siquis vero monitus a iudice excusatio ... quod negat ... pretio, et militiam nunquam ad agendi copiam posse restitui. Si igitur exultigatoribus detectus fuerit separatim trac

tasse cum plurimis et ad usum suo tali fraude subtraxisse partes defensionis copiam ostenderit, procul dubio in quiratate ... auctoritate in dicta iam ... expiet.

Imp. Leo et Anth. AA. Nemo vel in foro magnitudinis tue vel in provinciali iudicio vel apud quemquam iudicem accedat ad agendum consortium nisi sacro sancte ecclesie catholice religionis fuerit imbutus misteriis. Si vero aliquid quocumque vel quacumque machinatione factum vel adtemptatum fuerit, officium quidem sublimitatis tue centum librarum auri iacturam per condempnationem sustineat. Item non quisquis ausus fuerit contra prohibitum nostre serenitatis decretum officium advocationis per surreptionem arripere et prohibitum patrocinium praestiterit, advocationis officio remotus stilum proscriptionis atque perpetuum exilium specialiter penas sustinebit. Set etiam provinciarum rectoribus quod in sub eius administratione aliquid huiusmodi fuerit attemptatum, partem bonorum dimidiam proscriptionem et exilium per quinquennium sustinebit. *De advocatis diversorum iudiciorum. Rubrica.*

Imp. Anast. A. Si patronum causarum prevaricatum putes et plene ... causamque ... ad sinistra ... atque ita de principali causa denuo queretur. Quod si non decuerit prevaricationis ... proximam notabile ... iudicetur a quibus ... pravidetur.

Imp. Val. Grat. et Val. AAA. Qui veteranorum patris ... debent municipio functionem, eos decurionibus aggregatos volumus cum agam permittentes tamen ut in ... causidicorum fungantur officiis ... civitatibus propter ... rem publicam civitatis in qua honor ... servitii ...

Imp. Arc. et Hon. AA. Nequis ex eorum ... mutat ... litigatorum munerum curialium nexibus illigatus, prius talis suscipiat functiones ... habueritis ... datur igitur ... necessitas aufertur.

Imp. Hon. et Theod. AA. Post tantum cultus nostri munisionum iudiciorum advocati ... exhibuisse ... professione vel prius occasione quae fuerit, ad etiam post patris obitum proprium velut peculium castrense ad exemplum militum pro suo dominio valeant vendicare.

Imp. Th. et Val. AA. Quicquid animi largitate amunificentia pettimus per principali togatis ... eminentissime praefecture ... studiorum. Hoc sibi praesenti sanctione praestitutum esse cognoscat patronum causarum illustris urbicarie praefecture.

Idem AA. Sancimus ut advocatis qui apud tuam magnificentiam causas actum sunt nullo iudicum nec ab ipsa eminentissima praefectura sollicitudo ulla praestruatur vel iugatur, sed nec advocationis praestuppos vel speciabilium iudicum quisque excitemur aliquid igenerandum nulla igitur togatis inspectio. Nulla ingerit praequatio nulla ... nulla discussio, nullus ratio nullum imponatur, nullum denique aliud eis iniungatur praeter arbitrium inde ... tantum loco ubi advocationis exercetur officium, qui quinquaginta librarum pena officio ferendo quod legis nostre regulas temerare temptaverit.

Idem AA. Hiis etiam privilegiis, huiusque immunitatibus patrum toga illustrissime p... praefecture quibus fruitur toga pollentem praetoriane sedis excelse decernimus.

Idem AA. Cum advocatio praetoriana ... centum quinquaginta viris togatis numero vel minuendo vel augendo concludant. Statuimus eos qui ex hiis ad fisci patronatum pervenerint cohortis vel aliis ullionis conditionis nexibus cum liberis quique genitos ... custodiri. Post hec tale officium depositum anno quo completum advocatorum consortio abstetit cum comitiva consistoriana ... quod togatis fori celsitudinis tue quolibet casu quolibet acquiritur titulo, ut castrense sibi met vendicare nec patribus vel aviis patrissent rerum comodum acquirere legis istius auctoritate decernimus. Tyronibus etiam ad urbicarie praefecture advocationem tralendis.

Idem AA. Si quis de togatis fori celsitudinis tue vel illyricane seu urbicarie praefecture sive de hiis qui in ... talibus iudiciis causarum patrocinium praestiterit et ... tue sedis regende publice munus potestatemque susceperit post pactam integre ac sine ulla opinionis labe administrationem ad illud officium unde abstractus est, cum sibi vite subsidia comparabat, remeandi habeat facultatem, nec

causas orare denuo quodam prohibeatur invidia.

Imp. Val. et Mar. AA. Priores qui priores fori tue sedis inveniuntur ad patronatum fisci singulis quibusque annis accedere paribus dignitatis atque privilegiorum insignibus ab hinc decus suscipimus. quibus ante hac urbana tantum singulis solus fisci celebrabatur patronus.

Imp. Leo A. Nec enim licet sancimus aliquem sub adsistendi colore statutis centum quinquaginta advocatis quos sibi eminentissima prefectura in consortium assumpserit adiungi. nec alias vero consortio advocatorum tue sedis aliquis societur nisi prius in examine viri clarissimi rectoris provincie extra omnem dubietatem presentibus cohortalibus gesta confectus. quibus aperte pateat cohortali non esse fortune eundem minime subiacere. super his vir clarissimus rector provincie fiat mei examine. Sin vero asseruit apud defensorem sui oppidi gesta confectum aut per alios etiam doctores eorum ultimus viratos subgestionum testificatione deprehendere eum qui post hac subrogari voluit petita inter instructis filios aut togatorum excellentie tue qui non causas agunt vel futuris temporibus adtitauerint. ex eis super numerarios attestent. Illud insuper decernimus ut etiam hi qui intra centum quinquaginta advocatos eminentissime sedis tue reperiuntur. licet apicem virorum spectabilium positi vel prefectum augustalem vel comitem orientis invexerint. spectabiles vicarios et apud rectores provinciarum negotia peroraret.

Idem A. Sanctimus patronum fisci invicte celsitudinis tue non iam quotannis sed biennio pro consuetudine sine conflictu sui consortii salvis etiam consortio privilegiis omnibus que antecedentibus meruerit manentibus.

Imp. Leo A. Petitionem virorum disertissimorum advocatorum alexandrine splendidissime civitatis quam de foro sui matriculis fisci patrono optulerunt. merito admittentes. hac sanctione decernimus quinquaginta statutos habere eorum nomina per temporum matricule codicibus inscribi. eos advocationis officium munditie tamen viri spectabilis ducis egypti et limitis presidibus adhibere. ceteros vero ultra memoratum numerum constitutos apud alios iudices civitatis alexandrine civitatis peroraret fisci lusq. ... statutorum ilico desiderantium super numerarium ante provideri. Egredientes aut post biennium fisci patronum ... tionem clarorum excubilaris moderatores provincie dignitate decorari licentia facultate eius denegata cum sint exegerit. et proinde quia plurimis parentibus ... nec non etiam persepe extitit successio litem usque ad quartum gradum constitutis patrocinium sumi adhibere. eis aut fisci patronum more contingent gradum eis sequentem sine ulla dilatione in loco eius subrogari. hi dubio desiderantium nichil exinde sibi commodi adquirere posse sperantes. Ceteris privilegiis quas hactenus habuisse noscuntur. nec non is que suggestio tue magnitudinis continet. etiam in posterum intactis inviolatisque servandis. quatenus huiusmodi decorati eis liberalitate nostre serenitatis honore possint in otio tranquillitate reliquum vite sue tempus peragere. nulla eis vitis sollicitudine ingerenda.

Idem A. Advocati qui dirimunt ambigua facta causarum sue que defensionis viribus in rebus sepe publicis ac privatis lapsa erigunt fatigata reparant. non minus provident humano generi quam si preliantes vulneribus patriam parentes que salvarent. Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos qui gladiis clipeis et thoracibus nituntur. sed etiam advocatos. militant namque causarum patroni qui gloriose vocis confisi munimine laborantium spem vitam et posteros defendunt.

Imp. Leo A. Post duos fisci patronos qui ex devotionibus constitutionibus huiusce biennitis muniuntur sexaginta et quatuor togatos qui in presenti sunt a primo usque ad sexagesimum quartum in priorum bienniis perfrui censemus. quibus fisci patronum liberisque eorum honorati sint. Cuiusque illud addicendum esse statuimus. ut si quis patronus fisci adeptus gratiam fatalem diem obierit. universa totius anni solatia ex quo hoc esse officium peragere cepit. ad heredes seu successores suos sine ulla ... transmittendi. tam ex testamento quam ab intestato liberam habeant facultatem.

Imp. Leo vel Zeno. AA. Ad diminutionem sexaginta quatuor advocatorum fori amplissime pretorianae prefecture requirenda tamen ex fore tue magnitudinis qui in presenti gradus primos optinent post fisci videlicet patronum huiusque privilegiis nostre mansuetudinis biennio perfruatur quibus fisci patroni liberique eorum muniuntur.

Idem A. Iubemus advocationem fori tui culminis in quinquaginta sicut antea constitutum fuerat advocatorum ... numero ... quociens vel professionis fine vel morte vel quacumque eius fuerit imminutus electione magnificentie tue sedis in plenum. Et tantum in presenti quidem hic usque adhibendi ad plenum dimicte supra definiti numeri subrogandi sine ulla cohortalis aut cuiuslibet deditionis conditionis questione succedant. salva videlicet adversus eos apparitionibus suis quam petit actione quam etiam est postquam fisci patronatum officium in plenum exierint evanescere. post lapsum vero biennium foro tue magnifice potestatis in seni postulare. non aliter nisi subrogatorum consertione numeros cohortali conditioni subiacere patefactum fuerit admittatur. Cetera tamen privilegia que magnifice potentie prefecture advocatis ex divinis retro principum. et inclite recordationis Leonis vel nostris sanctionibus indulta sunt. tue quoque gloriosissime sedis cultoribus absque ulla distinctione competere. per hanc in eternum valituram legem sancimus.

Imp. Anast. A. Euseb. prefecto pretorio. Suggestionem tui illustrissimi comitis privatarum ... suis a se ... admittendam per quam nostre serenitati sui ambientibus tum aut forum suum advocatos eius petiit magno opere postulasse ut postquam advocationis deposuerint officium dignitate quadam nostra liberalitate potiantur. Iubemus eos itaque post depositum ut dictum est prefatum officium unusquisque eorum qui in presenti sunt vel postea matricule vestre perpetue fuerint inserti. clarissimi primum ordinis comitis perfruuntur dignitate. quatenus etiam quietis fructum perferentium laborum consequatur. pro qua fide atque industria circa clientes suos comprobata. privatarum eorum dictionis hominum multitudine segregati clarissimis merito connumerentur.

Idem A. Advocatos a plurime tue sedis hic qui perpetue ad fisci patroni gradum et officium pervehuntur una cum liberis iam natis vel post vel postea procreandis. ab omni cohortali seu cuiuslibet dediticie conditionis vinculo immunes ac liberos cum patrimonio suo consistere decernimus cum oportet hec iam prudentia tam advocatis a plurime potentia nec potentie. quam magnifice urbicarie prefecture. Cuius constitutionibus est indultum. nam dubium sit nec tamen eas etiam sublimissime tue sedis gerentem anastasie potestate.

Idem A. Iubemus pretorio primatem advocatorum fori ... illustris comitis orientis per biennium fisci patroni fungi officio absoluta sibi ... consensu deputari. post biennium consequenter quoque tam ... professionem advocationis deponere ... consortio volentium advocatorum ad quadraginta tamen mo ... numero redigendo. Et ut sine supplicatio sit. tamen de consortio totiam. et advocationis officio minime ... tur. Nemini aliud eis addiciendum nec quadraginta virorum numerum advocatorum consortio excedere. Fatigat ... adhuc eos qui pro tractatum est fisci patronatu deposuerint officium. postea quoque non prohiberi singulos. tum presertim vigilantia aestivo ... nec non genitura vniu liberisque. ... colonus ... procuratoribus advocationis fungi officio. Nec cedulas eorum molestari. sitem(?) iniuria ... suatu ... quoque singulis talis prorogatorium sibi vindicant maliciosa persecutione. proinde modum quem notitia nobis poterit declarari ... quam per colonos et servos eorum custodiri. Nemini quoque ... licentia eundem modum circa sportulas vel exactionem circa eos existendi. nec decet quod ... ante quam ... tuta ... legum eruditioni noscatur ... consortio sociari. ... advocatorum vel adhuc ... statuto officio vel eorum qui fisci patrocinium deposuerint. supplicati vel mortuorum ex hiis ad idem officium accedentibus. ante tempori eiusque gratis et sine sumptibus sociari. ... prout dispositum est solito tempore legum doctrinam meruerint. ut autem hi qui fisci patroni officium adepti fuerint vel fuerint non tamen supplicatibus. sed etiam morte preventi preputantur. tam adhuc fisci patroni qui semel ad talem gradum venerint. sic ... transire huiusque serviant quam ipsi qui fisci patronatum iam deposuerint vel postea deposuerint. minime cum liberis actus publica sollicitudine volentes se subire compelli. nec exhibitionis seu deductionis honeri. nisi ... nostra molestari. et provincia in causandos per suas viri spectabilis comitis orientis. ut poterit petentes iudicas convenire atque litigari decernimus.

Idem A. Laudabile vitaeque hominum necessarium advocationis officium. maxime principalibus ... oportet ...

tam. Decernimus itaque viros clarissimos fisci pro tempore patronos fori tue celsitudinis sollemnitate festivitatis kalendarum ianuariarum ipsius temporis anni per quem tale peragunt officium inter spectabiles sacri nostri consistorii comites divine nostre serenitatis manus purpuratos consequi solatium et postquam tale deposuerint officium. Siquidem filios ingenuos habuerint eos clarissimorum notariorum inseri consortio tribunorum sacras solitas epistolas sine sine cuiusdam suffragii solutione percepturos. Et si quis pro suam sublimitatis tue memoratus super agnito debito vel agnita causa que ingeritur ei contra fiscalem exponere paratus sit et non arbitrio delegato. Sed tunc temporis fisci patronus vel alterutri eorum. Si aliter a decreto possit pro more tamen solito subactorum testificatione intimare. Quotiensque de nuptiis quas sine dotalibus instrumentis mutuo contrahendi matrimonii animo celebratis super affectu suo liberis ex huiusmodi coniugio iam extantibus vel nec dum procreatis legitimis allegationibus uti maluerint eas apud eosdem pro tempore fisci patronos vel alterutrum ut dictum est eorum gestis intervenientibus commendari. Ita videlicet ut viri coniugii allegationem absentibus personis si quem competit perficere iubemus. Huius super quoque apud viros gloriosos pro tempore consules mancipia sua libertate donare voluerint ante latos fisci patronos ad easdem libertates peragendas propriam advocationis vocem accommodare aliis nihilominus privilegiis quam pridem memoratis vel fisci patronis vel adhuc advocationis pro tempore peragentibus officium togatis divalibus nostris indulta sunt ex hac nostra sanctione mea in sua stabilitate

Idem A. Petitiones virorum diser- durantibus.
tissimorum fori pretorialis sedis super prerogativis advocatorum cum competenti moderatione censuimus admittendas. Sancimus pro tempore primatem eorum per biennium fisci patroni fungi officio et solatia sibi communi consensu deputata per biennium inde consequi. Hoc quoque tamen facto per fiscalem advocationem deponente consortio videlicet eorum de advocatorum ad triginta tantummodo viros redigendo ita ut si quis supplemento iam eidem consortio sociari. Deinde advocationis officio minime retinatur nemine alio eis addito donec intra triginta virorum numerum advocatorum consortium extendere contingat. Ad hec eosque prout statutum est fisci patroni deposuerint officium pro dei quoque non prohiberi singulos tam pro se quam pro iugali sua et sacerdote et cetera necnon generis et cetera liberisque propriis colonis et servis ad se pertinentibus advocationis officio fungi necessitatibus eorum invectorum nomine molestari. Sed tantum in una tantummodo suaque domo singulari. Tale preterea quod sibi vindicare maluerint pro sportulis. Preterea modum quem notitia nobis porrecta declarat. Tamen plus quam pro solonis et suis eorum custodiri nemini que pretem licentiam. Eundem modum circa sportularum exactionem ceterosque excedendi neccessitate quisque antequam prestatura tempore legum eruditioni noscatur inhesisse super dicto consortio sociari. Et filios advocatorum vel adhuc in tali constitutorum officio vel eorum qui fisci patronatum deposuerint superstitum vel mortuorum extraneis ad idem officium accedentibus antepositi. Eique gratis et sine sumptibus sociari. Si tamen ipsi prout dispositum est solito tempore legum doctrinam meruerint. Constituit hic quoque fisci patronis officium adepti sunt vel fuerint non tamen superstitibus sed etiam mortem preveniens perspiciatur tam ad hunc fisci patroni quam quisque ad tale gradum venerit sit solatiis transire. Hisque eam quamquam ipsos qui fisci patronatum iam deposuerint vel postea deposuerint minime civilis liberi actus publici sollicitudine nolentes subire compelli. Nec exhibitionis seu deductionis honore nisi spiritualis auctoritatem molestari et provintia in causas prescriptas viri clarissimi provintiam in qua degunt moderatam tis ut potestatem petentibus iudicis giunt in atque litigare decernimus.

Imperator Iustinianus A. Centum viginti sunt clarissimis eloquentie luminibus sexaginta auri libre quas sub imperio Zenonis dive memorie pedaneis deputatas arbitris necnon fixum visionum vires estimantibus tamen auferendas credidit parva positionis subtilitatis principis vel iam liberalitate nostri numinis viri clarissimi fisci patroni prefatam auri summam sine fraude annis singulis consequantur ab amplissima tua sede parlanter in utrumque dividendam. Nam unumquisque redditur quod provido omnium primatibus indulgetur. Sacras insuper epistolas quibus approbantur viri clarissimi tribuni pretoriani notarii non unius tamen nomine sed alterius quoque viri percipiendas perspicimus tamen suos filios sive quos sibi alios dixerit illustrandos. Ad hec altiore beneficio condicionis quibus

illustris honoratur dignitatis consequatur. Quos similiter solum nomine eiusdem viris facundissimis daturos nos pollicemur percepturos. Scilicet alterum eorum alteri concedente seu quos ex priscis suis vel examinatis noluerint in pretoriis tamen degentibus licentia eis. Preterea facimus binos homines annis singulis militie officii vendi nostram ad oratorios purpuram statuti inferiores presentibus domesticis unum equum altum scole peditum in iam eorum loca qui defuncti sint nullo dum superfuerint de militia venundata pacto cum eis interposito equorum et huiusmodi conditiones intersint. Ita tamen videre viri facundissimi cum officii deservire credideriunt homines bina solidorum per singulis milia nichilque amplius noverint dependenda viris magnificis comitibus ducatorum domesticorum videlicet equum quidem pro eo quod inter reges meruerit esse. Peditum autem pro eo quod inter pedites inservenduse solitus videlicet superdictis necnon ceteris solatiis huiusmodi tyronibus deputandis. Sine quolibet alio dispendio aliis etiam privilegiis potiantur que diversis temporibus constituta sunt. Sive per anguistos apices seu dispositiones eius amplissime tue sedis. Nam qui nobis digni iudicati sunt hii multo magis in anterioribus quoque sunt adiuvandi.

Idem A. Per hanc legem decernimus ut ante quam in centum quinquaginta tantum virorum numero fori tui culminis togatorum collegium deductum fuerit aspirare quis qualibet arte contendat aut possit nisi vel eorum filii qui triginta priorum optinent numerum facundia studiis eruditi gratis videlicet et sine ullo suffragio aut fortassis exteri non ultra duos per annos singulos facundia cupidi complacuerunt taxati fuerint nullo deinceps postquam in centum quinquaginta virorum numerum redacti fuerint superare qualibet rursus ambitione vel astutia quantitatem mansuro. Quinquennalis adeo quoque cunctis licentia patrocinandi per gressus sunt quam ipsius temporis ordo suppeditat aut inter metatorum officiis loca permutandi et adhuc tyrones iam inter veteranos. Hoc etiam provintiandum censemus neque ex hiis in aliis degat regionibus relicta observantia gloriosissime tue sedis noverint et cum qui post nomine in pretitulatum patroni licuerit vel triennii annorum spatium excessissimam hac urbe morandum duxerit nec nuncupatione togati nec privilegia virorum huiusmodi concedenda sibi ut nec repetitis ex diversa predicte sedis auctoritatibus protrahitur autem multi pluriter peregrinationis excursus. Quorum omnium si quis vel minimum quemcumque tempore fuerit violatum viginti primates eiusdem ordinis et qui pro tempore sollicitudini amplitudinis tue egerit officio. Ad victores etiam eorum decem singularum libras auri feriendum quod adversus in pristina consultatis veritatis inter retentibus non statim obiecerit intercessionem legis prestitas huiusmodi aut non restituunt et omnino non prohibuerint. Neque decipietur contrarium est. Nec si administrationem sublimissime tue sedis sine inter custodierit dispositam calumniam aut non temere temptetur prospexerint pena decem et decem auri librarum. Decernimus autem auctori quibus pro tempore fisci patronos fori tue celsitudinis ad exemplum priorum temporum exacta tamen videtur consulatur ne post discursum celeriter advocationis et labores gloriosos egenus exeat. Non ut sepe contingit incerto dies pretenditur. Sed cum medium iter pervenerit patrocinium rerum fiscalium in kalendis certis per annos singulos sine cunctatione solvatur quod insuper privilegiorum retro principum sacris affatibus vel auctoritate tribunali et cum interest huiusmodi cetere ordini dantes ostendit inviolatum servari. Eique licet quisquis eorum pulsatus fuerit seu civilis cause certaminis aut criminalis questionis obtentu hic vel in provinciis cum proconsensu temporis eorum abesse quemquam exigit nullos executores sportulas adsequi. Nec qui controversiis movendis inserviunt aut excipiendo seu separando vel officio quolibet alio quocumque nomine sumptum exigendum censeri.

Idem A. Nemo excepta meritorum fisci patroni personis sperter vel de cetero permutationum talibus superiorem gradum captatio fructuum sectantibus que patronis certam secundum officium exhibere causis fiscalibus aut post expletum agmen impetrata monstrantur.

Imperator Iustinianus A. De constitutionem dive recordationis Iustini patris nostri super togatis amplissime tue sedis prolata quia illustriam advocati postulaverunt a nobis eis datum fieri ut locum etiam circa eos possit hec sive cum commeatu sive sine commeatu sive sine commeatu iudicio eiusdem sublimitatis abfuerint. Sancimus itaque talem legem generaliter etiam in persona eorum teneri ut si quis sine commeatu ultra continuum biennium abfuerit vel cum commeatu ultra quinque

nium de matricula penitus aboleatur. nulla licentia ei danda gradum suum vendicare nec eorum quos dudum dissertissimis togatis eidem sedi absistere perpetuatur. igitur advocati eiusdem sublimitatis habeantur generali sanctione.

De advocatis fisci. Rubrica.

Imperator Antoninus Augustus. Cum te fisci causam agitasse proponas, quamvis te salarium percepisse neges, tamen placitis adquiescere eos cum qui causam fisci egissent prohibitum est adversus fiscum patrocinium praestare.

Imperatores Valerianus et Gallienus Augusti. Potes auctoribus nobis adversus fiscum quo patrocinium exhibere privatis, dum eas scilicet causas quas tu cum fisci advocatus fuisti forte tractasti, suscipere...

Imperator Constantinus Augustus. Fisci advocatus || pro declinces. poenam metuens caveat ne fiscalia commoda occultet neve ullo negotio existente fisci nomine privatis inferat calumniam.

Imperator Constantinus Augustus ad Valerium. Rationales privatae || commovere rei causas vel sacri aerarii possidentes exceptis praesente fisci advocato suscipi praestat.

De errore advocatorum vel libellos seu preces concipientium. Rubrica.

Imperator Alexander Augustus. Ea quae advocati praesentibus his quorum agitur allegant perinde habenda sunt ac si ab ipsis dominis litium proferantur.

Imperator Gordianus Augustus. Errores eorum qui desideria vestra (ut dicis) proferre solent veritati praeiudicium afferre non posse manifestum est. unde si condemnationem cuius mentionem libello insertam esse proponis manifeste probare potes, non interesse esse allegationes vestras laedi non oportere is qui super negotio disceptaturus est non ignorat.

Imperatores Diocletianus et Maximianus. Si advocatus finita negotia recepta revocari non oportet nec eorum quae constituta sunt. ideo et ut advocatorum error litigatoribus non noceat tibi etiam opitulari possunt, cum te praesente neque causae palam expon tineri id triduo proximo contradixisse, sed post sententiam appellationis remedio si tibi hoc displicebat usum proponas.

Imperator Diocletianus. *Ut quae desunt advocatis partium iudex suppleat. Rubrica.*

Diocletianus et Maximianus Augusti. Non dubitandum non est iudicem si quid a litigatoribus vel ab his qui negotiis adsistunt minus fuerit dictum id supplere et proferre quod sciat legibus et iuri publico convenire.

De causis ex quibus aliquis infamia irrogatur. Rubrica.

Imperator Severus Augustus. Infamiae detrimentum minime adfertur tibi ob id solum quod in carcerem coniectus es, vel vincula tibi iussu legitimi iudicis iniecta sunt.

Idem Augustus. Neque furti neque vi bonorum raptorum neque peculatus damnatus intelligi potest qui cum plus debiti nomine tributorum exegit in duplum apud praesidem condemnatus est.

Idem Augustus. Etsi severior sententia dici debuit, tamen cum proconsul vir clarissimus certis rationibus motus mitiorem sententiam dixerit et ordine decurionum te biennio abstinere iusserit, ex tractato tempore non esse in numero infamium palam est, eo quod post biennium remisisse tibi prohibitionem decurionatus videtur.

Imperatores Severus et Antoninus Augusti. Si in possessionum in tempus || decem annis relegatum sententiam non expressisse proconsul probavis, quia quamvis annis exilio temporaneo damnatum inter infames haberi non oportet, quin sententiae severitas cum ceteris damnis transigere videatur.

Idem Augusti. Decuriones quidem, item filios decurionum fustibus castigari prohibitum est. Ceterum si iniuriam te fecisse proconsul vir clarissimus pronuntiavit, ignominia notatus es.

Idem Augusti. Ad tempus in opus publicum dati pristinum quidem statum retinent, sed damno infamiae et post impletum tempus subiciuntur.

Imperator Antoninus. Nemo ob id quod bonis patris || utitur se abstinuit infamis est.

Idem Augustus. Furti si condemnata es, etiam citra vel extra quoque fustium infamiae damnum subisti. quod si res furtiva quam alter subripuit apud te ignorantem comparata sit, non laesit existimationem tuam sententia durior.

Idem Augustus. Nemini sequetur infamia ob defensa negotia publica patriae suae.

Idem Augustus. Iniuriarum ex persona quoque servi damnatus infamia notatur.

Imperator Alexander Augustus. Debitores qui bonis cesserint licet ex ea causa bona eorum venierint infames non fiunt.

Idem Augustus. Si te expilasse hereditatem sententia praesidis constituent, in certo quod non criminalis tibi poena irrogata est furti in prohibens infa...

Idem Augustus. Ea quae pater testamento suo || iniuria civitatis filios intempestive scripsit infames quidem filios non facit, sed apud bonos et graves opinione eius quem pater displicuit.

Imperator Gordianus. Nullam existimationis in || herant famam avunculus tuus pertimescat ictu fustium subiectus, obtentu habita quaestione, si sententia non praecessit ignominiae maculam irrogans.

Idem Augustus. Decreto amplissimi ordinis luctu feminarum deminuto tristior habitus ceteraque huiusmodi insignia mulieribus remittuntur, sed etiam intra tempus quo elugere maritum moris est matrimonium contrahere permittitur, cum etiam si nuptias alias intra hoc tempus secuta est, tamen ea quam is qui sciens eam duxit uxorem etiam similes sit perpetuo edicto latae praetoris.

Idem Augustus. Fustibus caesi ... || ... ita dictum est. Grece: PAT H T O PIANA. HEYTI HOE DIKAI AEYTIOTA EEO ut calumniatorem videri notatum est. ideoque et famosum factum manifestum est.

Idem Augustus. Verbum praesidis insertum prius verecundiam honerat quam ullam existimationis maculam videtur aspergere, cum non causa cognita dictum est. Cyk a. ant. sed ad postulatum partium interlocutione iudicis responsum sit, nequaquam haec infamiam irrogat.

Idem Augustus. Contempnatos quidem dumtaxat in iure sub pacto quoque pretium infamat edictum. Verum pactos eos demum qui aliquos adversarios nummos pro mala conscientia existimationem numeraverunt haec accipi intelligi placuit. Ceterum si pleraque rei gratia integram pacti existimationem illibatique conservat. quod vivere iurando decisa contemptio est nemo dubitabit, quia religione sua absolutio iudicatis sequitur.

Imperatores Carus, Carinus et Numerianus Augusti. Interlocutio praesidis qua iudicaverit infamem eum de quo querelis fecisse non videtur, cum non specialiter ob iniuriam vel admissum nimis contempnatus sit, sed tamen praesidis verbis gravatus est et admonitus ut ad meliorem vitae frugem se reformet.

Imperatores Diocletianus et Maximianus Augusti. Improbum fenus exercentibus et usuras usurarum illicite exigentibus infamiae macula irroganda est.

Idem Augusti. Si fratres tui minores || ... dumtaxat aetate in ludicrae artis ostentationem spectaculum sui populo praebuerint, inviolatam existimationem optinent.

Idem Augusti. Fratrem rumpens societatis cum infamiae periculo suo nomine proprio conventus ad faciendum satis urgetur.

De procuratoribus. Rubrica.

Imperator Severus. Cautio rati habitionis tunc exigitur a procuratore quotiens incertum est an ei negotium mandatum sit.

Divus ... Cum rem pecuniariam || esse dicas, potes per maritum tuum sollemnibus impletis appellationi adversarii respondere. Cum appellationes prosequi tam etiam procuratores exerceri absentium praesentiumque litigatorum possint accepta.

Imperatores Severus et Antoninus Augusti. Cum quis agit heredum aliquibus tibi debitum fidei commissum dicis, cura ad praesidem provinciae virum clarissimum, quem aut respondere tibi cogetur aut ab administratione negotiorum secundum formam iurisdictionis prohibebitur, deliberabit autem praetor si non defendatur hereditas amittere rei possessionem debeat, secutus iurisdictionem quae exerceri adversus indefensos solet.

Idem Augusti. Quia absentem te iudicatum dicis, equum est integram tibi causae defensionem nec obesse tibi quod uxor interfuit iudicio aut etiam adquievit sententiae, cum aliena negotia per mulieres non aliter agi possint nisi in rem suam et proprium vicem mandatae sint eis actiones.

Imperator Antoninus Augustus. Actionem ei qui absentis nomine agere vult si non eum defendat denegari oportere iam edicto perpetuo expressum est.

Idem Augustus. Reum criminis constitutum defensionem eius suscipere non posse ante quam purgaverit innocentiam suam ...

Idem Augustus. Militem nec pro parte vel matre || gravamine vel uxore nec ex sacro rescripto procuratorio nomine experiri oportet, cum neque defensionem alienam suscipere ... dimittere negotia vel quasi suffragatore accedere ob utilitatem publicam permittatur.

Idem Augustus. Quod quis sibi debitum exigere tibi mandavit ante litis contestationem tu alii procuratorem mandare non...

Idem Augustus. Qui stipendia merentur suis || potest negotiis superesse inoffensa disciplina possunt, nec potest dici cum quibus ... mandatas sibi actiones exercuerint. alieno negotio fungi cum lis contentio ex persona alterius vocata fuerit sumatur. huiusmodi suam generem abigitur, quod militibus meis interdictum non modo absurdum verum etiam iniquum est.

Idem Augustus. Si procurator ad unam speciem constitutus officium mandati egressus est, id quod gessit nullum domino praeiudicium facere potuit, quod si plenam potestatem agendi habuit, rem iudicatam rescindi non oportet, cum si quid fraude vel dolo egit convenire eum more iudiciorum non prohibe...

Idem A. Neque tutores neque curatores extra personam uestram
pupilli uel adolescentis procuratorem facere possunt. sed
actorem constituere debent. pupillus autem uel pupilla uel ad
ultus uel adulta tam ad agendum quam ad defendendum tu
tore seu curatore interueniente procuratorem ordinare pos
sunt. ipsi etiam tutores et curatores post litis contestationem
ad exemplum procuratorum qui lite contestata sunt dare
procuratores non prohibentur.

Idem A. Exigendi a filio tuo mandati quod defensioni
tue offerebat duplici ratione necessitas non fuit. aut quod
defendere qui siue libertus siue extraneus sit sine manda
to potest cautis datione tamen pro defensione promissa. et alia procul du
bio obseruatione subiecta. aut quod filius etiam sine litteris ac
tionem patris nomine dirigat mandatum probare non cogi
tur. sane quod nec dum legittimam etatem idem filius tuus
compleuerat. ob hec quidem repellere a procuratione eum iu
dex non iniuste potuit. sed multo iustius fuit. uel hu
iusmodi defensorem audire quam absentem quasi contuma
cem in defensum graui condempnatione afficere.

Imperator Gordianus A. Ita demum suppliciter prosequenda que tibi
mater mandauit actionem intentare posses. si cum primo
lite contestaretis non est tibi eo nomine apposita prescriptio mi
litie. quod nec cum apposito agitur tibi obici potest. nam tam in
tegra ius est ratio perpetui edicti acceptum tibi non permit
tit alieno nomine actionem intendere.

Idem A. Non eo minus sententia aduersus te lata iniusta
tione subsistit quod aduersaria tua minor .xxv. annis
constituta cum suam marito sine curatore agendam
mandauit. minoribus enim etas in dampnis subuenire
non in rebus prospere gestis obesse consueuit.

Imperatores Diocletianus et Maximianus AA. Litem te redemisse contra bonos
mores precibus manifeste professus es cum procurationem
quidem susceptam quod officium gratuitum esse debet. non sit iris
illicita. Huiusmodi autem officia non sine reprehensione.

Idem AA. Procuratorem uel actorem. ‖ suscipiat.
Procuratori speciali distrahendi mandatum accepit in
certum dominum uendendi non habere certum et manifestum est.
unde sine ex uoluntate domini uendentibus ab hiis fundum
comparasti. presides prouincie pro bonum tuum desiderium esse dominium ex
huiusmodi emptione tibi concedi desideramus.

Idem A. Inuitus procurationem suscipere nemo cogitur.
nec eadem ultra initam procurationis eam extendere. sed nec de
fensionem absentis subire compellitur cum fidem susceptam
tam implere sufficiat.

Idem A. Alienam suscipere defensionem uirile officium
est ultra sexum muliebrem esse constat. filio itaque tuo si
pupillus est tutorem petere.

Idem AA. Si pretium quod actoribus alienis fundum uel ser
uum citra mandatum tibi distrahentibus dedisti. a neque prius
fuisse neque secuta consensu domini declaratur uoluntas. Cum
rem autem eius idem pretium cessisset. presidem prouincie presens causa cogni
ta prosperetur. hec tibi restitui iubebit.

Idem AA. Nichil arbitramur interesse utrum ab initio a
cepta iam lite negotium ad personam procuratoris transitum.

Imperator Constantinus A. Maritus citra mandatum ‖ fecerit.
in rebus uxoris cum sollempni satisdatione et alia obser
uatione intercedendi habeat liberam facultatem. ne ma
trimonii prosequende litis obtemptu in contumeliam matrona
le pudoris irreuerenter irruat. nec conuenientibus uirorum
uel iudiciis interesse cogantur. Si enim autem mandatum susce
perit licet maritus sit. id solum exequi debet. quod pro
curatio emissa prescripserit.

Idem A. Procuratoribus institutis et post contestatam litem
domini effectis. hii qui mandauerant non habent facultatem
negotia prosequendi. nisi capitales inimicitie uel morbus
uel alia necessaria causa intercesserit. tunc enim etiam inuitis hiis
transferri lis potest.

Imperator Iulianus A. Nulla dubitatio est postea cum in iuditio
agitata. ut procurandum litis procuratore effectum. etiam post
exercitum ei quia agendum uel defendendum litem mandauerat posse
inchoatum causam iurgiumque finire. Quippe cum procuratore
postea constituere uetera iuris uolunt conditores.

Imperatores Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. Licet in principio questionis
persona debet inquiri procuratoris et ad agendum negotium man
datum a domino litis habeat. tamen si falsus procurator inueniatur. nec
dici contra ius ne solet. nec potest esse iuditium.

Imperatores Valentinianus Theodosius et Arcadius AAA. Quicumque preter annonam uel urbane
prefecture sublimissime fastigium. uel magisterium militare
uel consistoriane comitiue. insignia meruit dignitatis.
uel proconsulari iurisdictione uel uicariam fuit administratione
suffultus. Si quod ab eo uel fertur iurgium uel refertur. pro
curatoris personam in negotii summam substituat. Quod si quis
sanctionis huiusmodi statuta transgressus iudicis sese iur
gaturus ingesserit. careat eius litis sorte cuius non per procura
tem expectauit euentum. Iudex nichilominus qui contra fecerit.
uel non uetitas uiginti libras auri ab officio quoque suo
tantundem preceperit exigendum.

Imperatores Arcadius Honorius et Theodosius AAA. Impetrandi consensu
suspectiam hec precepti uel sine minime designata auctori
tas. passim uniciuque si ita maluerit. per procuratorem respon
dendi tribuimus facultatem. nisi forte quos de inscriptione
non nunquam obcaucis uehementiores maximi iudicis uo
cabit auctoritas. Ne liceat potentioribus patrocinia litigan
tibus prestare uel actiones in se transferre.

Imperatores Diocletianus et Maximianus AA. Quam admodum constituit diuus Claudius consul
tissimus princeps parens noster. ut iactura causa adficiantur.
hii qui sibi potentiorum patrocinium aduocauissent. ut hoc pro
sito metu iuditiarie lites potius suo marte discurrerent
quam potentiorum domorum opibus niterentur. quam passa est in
terim prouintialium questionibus esse commotum. ut huius sanctio
nis rectores prouinciarum custodes. et contempte rei uindices fe
cerit. scilicet ut actores. seu procuratores in subsidia nego
rum. uel usurpatores gratia uel receptores seuera sententia iudicaret.
Quare cum in te sit. et in uniuersorum prouintie tue uoluntatem
qui sepe in portunis potentium intercessionibus opprimuntur in
ter litigatores audientiam tuam impertire debebis. ne comme
tias nec preiudices clarissimis uiris. cum diuus Claudius
huius rei rectorem prouincie disceptatorem. et stres postulantis
ultorem specialiter fecerit.

Imperatores Honorius et Theodosius AA. Si cuiuscumque modi actiones ad poten
tium fuerint delate personas debiti creditores iacturam
multentur. apta enim euidentium uidetur esse uoracitas. qui
alios actionum suarum redimunt exactores. De his qui potentiorum
nomine titulos prediis affigunt uel eorum nomina in lite pretendunt.

Imperator Arcadius A. Animaduertimus plurimos in iustam
tergiuersatione causarum potentium titulos et clarissime pri
uilegia dignitatis hiis quibus inuocentur opponere. atque
in fraudem legum. aduersariorum que terrorem huius nominibus abu
tantur. et titulis qui huiusmodi dolo scientes commiserit afficiendi
tiendi sunt publice sine nota. Qui si nullum in hac parte
consensum prebuerint. ut libelli. aut tituli eorum nominibus edibus
affigantur. uicinis catenus in eos qui fecerint uindicetur. ut
affecti plumbo perpetuis metallorum suppliciis deputentur.
Quisquis igitur lite pulsatus cum ipse rei sit possessor. aut res
ut titulum uiuare sollempnis pulsationis excepit contradicto
nis libellis aut titulis alterius nomine crediderit ingerendum.
eius possessionis aut cause quam sub hac fraude. aut retinere
aut custodire temptauit. amissione multetur. nec repeten
de actionis etiam si ei probabilis negotii meritis suffragatur.
habeat facultatem. eos sane qui sponte alienis litibus se inseri
patiuntur. cum hiis neque proprietas. neque possessio competit uel
uita famesue periculo aut calumpniam receptores notam
oportebit. Ut nemo priuatus titulos prediis suis uel alienis imponat
uel uela regalia suspendat.

Imperatores Honorius et Theodosius AA. Regie maiestatis est. ut non etiam domus et patrimo
nia titulorum inscriptione legantur. omnes igitur intelli
gant publico uire esse deputandum. ad cuius nomen omnium
Imperatores Theodosius et Valentinianus AA. Neque quis uela regia ‖ prescribit.
suspendere. uel titulum audeat sine preceptione iudicis
competentis rebus alienis imponere. quas quocumque modo qua
lisque persona possideat. licet non dominus. licet iniustus pos
sessor uel temerarius inuasor qui possideat detinetur. eum autem
qui hec facere ausus fuerit. suppleturus est ultimo subdi sup
plicio. si clarissimus uel curialis uel miles uel clericus pre
scriptum deportatumque non solum ciuitate romana. sed etiam
libertate eum priuari censemus. executores que huius legis esse
iudices esse oportet. deponendi autem uel frangendi titulos uel etiam
comburendi uela. non solum eis ad quorum preiudicium tale aliquid
est factum contra leges committitur. sed omnibus tam liberis quam
seruis sine metu calumpnie uel accusatione criminis licen
tiam ministramus decernentes. iudices eorumque officia tri
ginta libras auri multandos. si tales accusationem uel ad
mittant uel depositam sibi concedant. Ut nemini liceat sine
Imperator Iustinianus A. Si expectare iudicis auctoritate signa im
ponere in rebus quas alius tenet.
ceptum est. ante sententiam signa rebus quas
aliquis tenebat in priuatum non oportere. sed cum ea rebus a prin
te constitutis. aut fructibus illicite in posita potens ipse
licite detrahere. ut amotis hiis eam que ex officio tibi.

inferatur iniunctum.

Idem. A. Rebus quas alius detinet ei pu inere signa nemini licet etiam si sua et obligata sibi eas esse aliquis affirmet. nisi fiscus l. res. p. procurator alicui patro

Idem. A. Rei publice tantum cause in lite prestet. curatoribus adiuvantes sub obtentu quantitatis quia ei de rei publice debitorum contra iuris rationem destitueras.

Idem. A. Cum allegas patrem tuum vel actionum dimidia fisco quo magis ruinibus eius parte ... vel se detentam hu iusmodi licitis ... admitti tempori inconsulti plurima non patitur. Sin vero tantum si quod tibi competit etiam i iudicium fisci in et sollempnis tueri cura.

Idem. A. Ab herede aresio non sub pretextu debiti, procuratio ... privatos fiscum prestare.

Idem. A. Adversus creditoribus faciendam iudiciam fiscalem contra scilicet tu quilibet imploras non debes vero de tiq. fisco non quod debes. actione ductus velut actio ... suis que tibi ... pecuniam negare exceptione non ... pecunie secundum legem uti potes. De negotiis gestis. R.

Idem. Sevirianus. Cum tutores filiorum tuorum ... factis se ... tutores seu curatores pretexu munere pietatis sumptum ... non admittit nego tium gestorum actionem ... sumptus quos ... sui ... etiam si quis pro affectione domestica ... quos sumptus fecerit. nulla ratione eos repetere potest.

Idem. A. Contra i pupilles quoque si negotia eorum ... tibi necessitatibus utiliter gerentur in quantum locu pletiores facti sunt dandam actionem ... eorum reciperatum est que tibi quoque inter detinetur. ut sumptus quos in pupillum que ... tutorum petendam gratia ... fecisse te allegas fuisse ... parati ... i pendi ostenderet.

Idem. A. Si in re pretio mo ... pecuniam soluisti. negotiorum gestorum actione ... pignoris liberandi gratia debitum ... actionem eidem habe bis ut ... familie ... te ... ei quantitatem assequeris.

Idem. A. Qui pupille negotia tutoris mandato susceperit ... negotia non ... negotiorum gestorum actione pupille tenebitur.

Idem. A. Officio necessitatis obsequio ... negotiorum gestorum actione ... pupillas ...

Idem. A. Curatorem tibi ... potes. ... datum ... non potest ... negotiorum gestorum actione ... competit.

Idem. Ant. A. Si ab eo qui negotia tua gessit ... ut ... negotiorum gestorum actione ... competit tibi petitio sicut adversus ... habuisti actionem.

Idem. A. Adversus eos qui negotia tua administraverint ... negotiorum gestorum ... actionem ... tempus ... longi temporis prescripti one non potest excludi.

Idem. A. Si pecuniam tuam a debitore tuo ... exegit ... solutionem ratam habuisti. habes adversus eum nego tiorum gestorum actionem.

Idem. Alex. A. Si servum alienum non inutile domino ... negotium utiliter gessisti ... tenetur vobis actione sumptus recuperare potestis.

Idem. A. Alimenta quem ... filius tuus ... non ... ratione ... potes ... tate fecerit ... ostenderet ... negotiorum gestorum actione consequi.

Idem. A. Si filius patri suo debitum soluit ... potes. nullam actionem ... solutionem ... patris ... negotium gereret. non ... negotiorum gestorum agere cum pa

Idem. A. Quod in uxorem tuam ... tenetur potest. ... non ... affectioni ... tos i putari. ... quecumque ... conveniens.

Idem. A. Si mandatum solui mariti secutus ... ipsius

qua uxoris ei negotia gessisti tam tibi quam mulier ... negotiorum gestorum ... actio ... mandati ... actio est. ... tibi adversus eum contraria ... erogasti.

Idem. A. Si in patrio affectu privignas tuas aluisti ... magis ... non ... tibi nulla repetitio est. Quod si ... erogasti negotiorum gestorum tibi ... actio est.

Idem. Ant. A. Si negotium ... pro ... tributa soluisti vel mandatu ... negotiorum gestorum actione ... soluisse ...

Idem. A. Curato ... etiam successores negotiorum gestorum utili conventos actione ... culpa ... administrationis ... nullam ... adulte ... licuit.

Idem. A. Ab negotium alienum gestum sumptuum ... usuras ... quo ... negotium gessisse ... negotiorum gestorum ...

Idem. A. Ab ... pro solido ... pretio ... venditionis actione negotiorum gestorum ... agere potest.

Idem. A. Tutori vel curatori ... habetur ... mandatum negotium alienum sponte gerit ... superioribus ... necessitas administrationis ... voluntas facit ac causis habitum ... facit ... culpam ... que ... tutori nec curatori ... administrant ... non ... dolum ... culpam ... prestare ... tibi ab eo de ... potest ... exceptionis ... facultatem ... potuit ... sumptus ... tenere ...

Idem. A. Si ... servos suos manumisit ... non ... administrasse ... non potuit ... administratio ... non ... dubio sit.

Idem. A. Negotium gerentes alienum non ... casum fortuitum prestare non compelluntur.

Idem. A. Negotia gestis non ... actio.

Idem. Iust. A. Si quis nolente et ... domino ... administrationis earum rerum ... apud ma gnos auctores dubitabatur ... negotiorum gestorum habere aliquam adversus dominum actionem quam quibusdam ... directam vel utilem ... Iulianus ... contra dicentes ... res suas administrare prohibuit ... secundum Iulianum ... nulla ... adversus eum actionem contrariam ... non concedimus ei res suas ... a ... administratione ... utilis factas ... dolo ... simulatione habita cum prohibuit ... negotiorum gestorum ... utilis factas ... quod nullo patiuntur ... ex quo ... ad eum facta est ... que ... nullam ei actionem competere ... contra dominos ... sua natura ...

Idem. Alex. Ne causa gesta sunt. R.

Persecutionem eorum qui vel furto ablati sunt ... tera ... non ...

Idem. A. Cum ... non solum ... vero etiam ... pecuniam ... quam ... passus ... solutionem ... obmissa querela ... temporis exceptione ...

Idem. A. Si ... metu ... quas ... actionem ... emptori ... venditionem ... reddito ... pretio ... placuit ... actionem ... forma ... potes

postulare. si modo que secundo loco comparavit longe possessionis prescriptione non fuerint munitis.

Idem A. Si per vim vel metum mortis aut cruciatus corporis venditio a vobis extorta est, et non postea eam consensu roborastis, iusta precii forma edicti intra annum quem agendi quo experiundi potestas est, si res non restituatur, quadrupli restituendis condemnationem scilicet, reddito a vobis pretio. post annum non ea cognita, eadem actio in simplum permittitur. que ea cognitio continet ut ita demum teneatur si alia actio non

Idem A. Non omne quod a quo vis adhibita sit. || sit. patrui a patruo tuo vestri avi ex parte maiore sciente emptore abalio ut in metu ne possessiones vendere cogerentur. vis adhibita est, compulsi sunt possessiones suas que maiore valebant minimo distrahere. iurisdictionis tenore, ut id quod improbe factum est in priorem statum revolvatur, impetrabunt.

Imperator. Ad iudicia alium vocare nulla dignitate oportet. hinc intelligis quod ad metum arguendum, per quem dicis metum esse contractum, senatoria dignitatis adversarii tui sola non est ydonea.

Idem AA. Si donationis vel transactionis vel stipulationis vel cuiuscumque alterius contractus obligationis confectum instrumentum metu mortis vel cruciatus corporis extortum vel capitales minas pertimescendo, adito preside provincie probare poteris, hoc ratum haberi secundum edicti formam non patietur.

Idem AA. Cum te domus vel orti venditionem fecisse sub spe recipiendi quod detrimento feceris instrumentum, vel morere ad civilia munera nominareris, proponas, rescindi venditionem velut metus causa factam desideres, intelligis adversarium non habitum certum metus huiusmodi probare non posse.

Idem AA. Metum non iactationibus tantum vel contestationibus sed atrocitate facti probari convenit.

Idem AA. Accusationis institute vel future metu alienationem sive promissionem factam rescindi postulantis improbum desiderium est.

Imperator Constantinus A. Si per impressionem quis || terrorem etiam aliquem metiens saltem in medietate officio constitutus in sua eadem provincia vel loco ubi tale officium peragit sub emptionis titulo fecerit comparationem, res quod empta fuit reddatur, nichilominus et precium retineatur. similiter pena servanda si quid vel donationis vel amici nominibus ab ... utentes predam tamen sibi acquirunt.

Imperator Theodosius A. Venditiones donationes transactiones que per potentiam extorte sunt precipimus infirmari. De dolo malo.

Imperator Severus et Antoninus AA. Si fideiussor a creditore pignora emit oblata quantitate sortis et usurarum tibi dominium cum fructibus quos bona fide percepit consultius restituet. et nisi tecum in partem gratia posset de dolo actio exerceri.

Imperator Antoninus A. De dolo actio cum alia nulla tibi competit causa cognita permittitur.

Imperator Gordianus A. Non possunt obesse tibi tempora que in actione de dolo solent computari, quibus rei publice causa ut allegas occupatus, sed et cedere tibi incipiet tempus ex quo muneribus liberatus facultatem agendi inter prestituta tempora cepisti optinere.

Imperator Diocletianus et Maximianus AA. Cum proponas inter te et neptem que in contubernio ancillam tuam sibi coniunxisse memoratur placuisse ut tibi pretium daret mancipium intelligis quod si manumisisti vel etiam dedisti et illa eam manumisit revocare libertatis potestatem non habes. sed solum si necdum statutum tempus excesserit et fide placiti rupta tecum debes de dolo tibi decerni actionem. Quod si penes te dominium eius remansit adito preside provincie cum natus hac potes interpellare, nulla moveatur status questio.

Idem AA. Si superstite patre per emancipationem tuam iuris effecta matri successisti, rebus que tuis per legitimum tutorem patrem eundemque manumissorem administratis, postea transegisti cum eo bona fide, perspicis quod si pactum tantum factum sit petitio tua per exceptionem summovetur. Si vero novatio legitimo modo intercessit et acceptilatio subsecuta est, nullam tibi iam super ea actionem. Sane si lesa immo dicere liberatione sollempniter per novationem atque acceptilationem tributa non de dolo propter patriam reverentiam sed in factum actio tibi tribuenda est.

Idem AA. Dolum ex indiciis perspicuis probari convenit.

Idem AA. Si maior quinque et viginti annis hereditatem fratris tui repudiasti, nulla tibi facultas est adeundi relinquitur. Sane si ea uxoris tibi substitute dolo factum est, actionem de dolo contra eum exercere potes.

Imperator Constantinus A. Optimum duximus non ex eo die quo se quisque admisisse dolum didicerit memoratum neque intra anni utilis tempus sed potius ex eo die quo admissum est continui sui curriculis intra continuum biennium de dolo actionem moveri. sive absint sive presentes sint is qui dolum se passum esse conqueritur. Omnes igitur sciant neque incipiendam post biennium neque ante completum biennium ceptam post biennium finiendam de dolo actionis concessam esse licentiam. De in integrum restitutione minorum. R.

Imperator Alexander A. Illud inspiciendum est, num inofficiosi querelam vel palam vel tacita dissimulatione vel retentiva tacitum nec hoc venit in personam tuam ut cadere posse auxilium quod etati impertitur ostendit.

Idem A. Eo tempore quo soror tua auxilio iuvatur etatis si patris intestati bonorum possessionem accipere debuit, licet quinque filios superstites habuit, non tamen ideo minus ad edicti ad edicti prerogativam pertinet scilicet si nunc petenti beneficium restitutionis largitur.

Imperator Diocletianus et Maximianus AA. Si curatorem habens minor quinque et viginti annis post pupillarem etatem res venundedisti, hunc contractum servari non oportet. cum non absimilis ei habeatur minor curatorem habens cui a pretore curatore dato bonis interdictum est. Si vero sine curatore constitutus contractum fecisti, implorare in integrum restitutionem, si necdum tempora prestituta excesserint, causa cognita non prohiberis.

Idem AA. Si minorem te quinque et viginti || ... annis fuisse cum contraheres ostenderis et tempora restitutionis prestituta excessisse ab adversario tuo comprobatum non fuerit, preses provincie in integrum restitutionis dare curabit.

Idem AA. Minoribus in integrum re || ... lum debebit. stitutio in quibus se circumscriptos probare possunt, etsi dolus adversarii non probetur, competit. tantum impleto etiam vicesimo quinto anno de his in quibus se minores captos confirmaverunt, posse in integrum restitutionem implorare certissimum iuris est.

Idem AA. Si integra etate tua sicut solet in integrum restitutionis ius inchoatum est, nec ei ante renuntiatum est, mors eius contra quem hec fuit implorata fraudi tibi esse non potest.

Idem AA. De tutela avunculi cuius deinque tutores cum filio etate probata prestitisti liberationem, que ignarum etatis tue non fuisse, tamen officium tutele, quia circumventus per minutias arguitur, si necdum statutum tempus excessit, exceptionem in integrum restitutionis habere et convenire potes.

Imperator ... AA. Minoribus in his que vel pretermiserunt vel ignoraverunt innumeris auctoritatibus constat esse consultum.

Imperator Zeno. Non videtur circumscriptus esse minor qui iure sit usus communi.

Imperator Gordianus AA. Si frater tuus cum mutuam pecuniam acciperet in patris sui potestate nec iussu eius nec contra senatus consultum contractum est, propter lubricum etatis adversus eam cautionem in integrum restitutionem potuit postulare. De filio familias minore.

Imperator Gordianus A. Filius familias minor annis .xxv. pro extraneo fideiussit in integrum restitutionem postulare non prohibetur. Sed etsi pro patre suo fideiussor existit eique dicens suo heres non successisset, in integrum restitutionem postulare potest. De fideiussoribus minorum.

Imperator Severus et Antoninus. Postquam in integrum vii. R. etatis beneficio restitutus est periculum evictionis emptori eius predium ex bonis patris sui vendidit prestare non cogens. Sed et hi fideiussores qui pro eo intervenerunt excusare non poterunt. quia mandati iudicio si pecuniam vel pecuniam solvunt aut condempnati fuerint convenire modo, se eo quoque nomine restitutionis auxilio non iuvans.

Imperator Diocletianus et Maximianus AA. Si ea que tibi vendidit possessionem interposito decreto presidis etatis tantummodo auxilio iuvatur, non est dubium fideiussorem ex persona sua obnoxium esse contractui. Verum si dolo malo apparuit esse cetum interpositum esse, manifesti iuris est utrique prestare tam venditi actionem quam fideiussoribus consulendum esse. Si tutor vel curator intervenerit.

Imperator Antoninus A. Si iam puberes utriusque sexus R. parentum hereditatem adistis, si etiam nunc in ea etate estis ut in eo quod patrie hereditati vos obligastis in integrum restitutionis auxilium accipere debeatis, adite procuratores meos presidem provincie. quod si legitimam etatem impletis, idque tempus quo in integrum restitui potestis excessistis, curatores vestros si adversus eos nondum excepti estis iudicio secundum formam iuris convenire potestis.

Imperator Alexander A. Minoribus annis .xxv. etiam in his que presentibus tutoribus vel curatoribus in iudicio vel extra iudicium gesta fuerint in integrum restitutionis auxilium superesse si circumventi sunt placuit.

Imperator Diocletianus et Maximianus augusti. Etiam in his que minorum tutores vel curatores male gesserint probari possit, licet pro damno actione a tutore vel curatore suo consequi possint, in integrum restitutionis auxilium eisdem minoribus dari iam pridem placuit.

Idem augusti. Si creditori non vestram ‖ de placuit. Ipsorum si curator debitorum cum ipsis contractum habuit et ab ipsis stipulatus est, nullam ei prorsus adversus vos actionem competere manifestum est.

Idem augusti. Etiam tutoribus vel curatoribus distrahentibus vel contrahentibus minores tam restitui rebus propriis quam tutorum vel curatorum dampna sequi, nullo eis preiudicio per electionem generando placuit.

Si in communi eademque causa in integrum restitutio postuletur. Rubrica.

Imperator Diocletianus et Maximianus augusti. Nec si maior quinque et viginti annis soror vestra sicut vobis non mandantibus necessariam tamen fecit actionem habentibus, dum vestro quoque nomine potuit, nam si negotiis que gessit his consensum post viginti quinque annos etatis accommodastis, quamvis illa minor proprio etiam propria restitutionis auxilium implorare possit, vobis tamen ad obtinendum dicti [illegible] beneficium eius etatis patrocinari non potest.

Si adversus rem iudicatam. Rubrica.

Imperator Alexander augustus. Minoris tutele iudicio conventi defuncti super eo hic actionem ita potestis, si tempore iudicii minores annis fuistis, nunc beneficium etatis vobis largitur. Ceterum si post legitimam etatem sententia prolata est, iterato eandem actionem de eisdem speciebus inferre non potestis.

Imperator Gordianus augustus. Si cum pater tuus de sua potestate te minorem emancipationem asseris factam valere dicitis per consulem super ea cognoscentem eius potestati te subiecit dum preiudicaverit, contra adversus eam sententiam in integrum restitui postules. Is qui provinciam regit in imponenda cognitione suas partes secundum leges exhibebit.

Imperator Philippus. Adversus sententiam eius qui vice principis iudicavit, in integrum restitutionis auxilium apud prefectum seu presidem provincie clarissimum virum flagitare nequaquam potest. Itaque adversus eius sententiam qui vice principis cognovit solus princeps restituet.

Imperator Diocletianus et Maximianus augusti. Cum minores vos esse adfirmetis et indefensos, nullum vobis preiudicium fieri preses provincie pro sua gravitate curabit. Nam si sub ea defensione tutorum vel curatorum vobis assistentibus aliquid statutum est, intelligitis in integrum restitutionis auxilium vobis esse necessarium, eodem optinente etiam si per procuratorem vestrum legitime ordinatum lis agitata est.

Idem augusti. Autem pupilli vel adulti contra tutores seu curatores a preside delata sententia restitutionis auxilium non minus quam si quid adversus eos fuisse statutum implorare minores posse constat.

Si adversus venditionem. Rubrica.

Imperator Alexander augustus. Si minor annis .xxv. emptori predii cavisti nullam deceptionem te esse controversiam facturum, idque etiam iureiurando corporaliter prestito servare confirmasti, neque perfidie neque periurii me auctorem futurum sperare tibi debuisti.

Imperator Constantinus augustus. In integrum restitutionem minoribus adversus commenticias venditiones adversus tutorum seu curatorum insidias factionum presidio cautum esse non dubium est.

Si adversus venditionem pignorum. Rubrica.

Imperator Diocletianus et Maximianus augusti. Etiam adversus venditiones pignorum que a creditoribus fiunt minoribus subveniri, si tamen magno detrimento afficiantur, iam pridem placuit. Si igitur pignora captis per officium distractis enorme dampnum ex huiusmodi venditione passos vos ostenderitis, preses provincie cum hodieque vos minores esse affirmetis auxilium restitutionis vobis impertiet.

Idem augusti. Rem quia a patre vestro quondam creditori eius obligatam sibi distrahit petitis vestram postulantes revocari desiderium non habet rationem, quod iure creditor secutus est. Nam si creditor non bona fide vel satis est, ipsum magis vel tutores sive curatores vestros, qui presidio hanc venundari passi sunt, convenire.

Si adversus donationem. Rubrica.

Imperator Diocletianus et Maximianus augusti. Si que res ante nuptias congruenti moderatione a minore annis marito sponsaliorum tempore etiam curatore presente tibi donate sunt, obtentu etatis non revocabuntur.

Idem augusti. Si in traditionem tuam emancipatus pater vester fecit donationem, in aliud postea transferendo portionem cuius nichil vobis abstulit, nec sufficit vobis si consensisse per donum donanti patri consensistis, donationem ab eo discedere potuit propter senatus consulti auctoritatem. Nec auxilium in integrum restitutionis in hac re necessarium est. In aliis vero rebus que etiam sine decreti interpositione alienari possunt, si postquam sibi donate fuerint postea alii donanti eadem patri voluntatem in minore etate accommodavit, nec prestituti temporis restitutionis excessit, hoc auxilium implorare potest.

Si adversus libertatem. Rubrica.

Imperator [illegible]. Si post decretum presidis viri clarissimi qui de communi statu libertatem debere pronuntiavit, eodem quoque conditioni non paruisse conqueritis manumissi, neque etas tua litis instaurationem admittit. Quod si libertatem quamvis indebitam declarasti non posse eam revocari intelligis, si dampnum quod ob eam illatum est iudicio negotiorum gestorum a curatoribus tuis est sarciendum.

Imperator Gordianus augustus. Et si minor viginti quinque annis, ut allegas, constituta per vim tuum ab eo circumscripta in concilio manumissisti, tamen vindicta in possessio qua libertas tunc datur nec obtentu quidem etatis rescindi potest. Inde tamen tua manumisso si sarciri debet ab eo cuius iuris dictio quatinus tua estimatio perimitti consuli debet.

Imperator Valerianus et Gallienus augusti. Quos retrahi in servitutem postulatis, si vindicta in concilio ea cognitione cum minores annis viginti quinque fuissetis manumisistis, non per in integrum restitutionem ipso iure persequi potestis. Quod si probatur ea libertas prestita est, restitutio in integrum contra libertatem locum habere non potest. Si tamen in ea re culpa seu fraude liberti curatoris ratio vestra lesa sit, sarciri dampnum ab eo qui intulit preses provincie curabit, ideo durationem etiam graviorem executionem adhibere. Si quid tamen apta [illegible] de eo inventum est, ut puniendum in liberto crimine decipere.

Imperator Diocletianus et Maximianus. In iudicio de libe ‖ hendatur [illegible] causa sententiam pro libertate latam, neque quidem prerogativa minoris etatis sine appellatione posse rescindi ambigi non potest.

Si adversus transactionem vel divisionem minor in integrum restitui velit. Rubrica.

Imperator Severus et Antoninus augusti. Cum in integrum pupilla restituta rescindi transactionem vel divisionem placuit, tunc quoque actionibus que prius erant habitum utetur.

Imperator Diocletianus et Maximianus augusti. Si ex persona minoris in integrum restitutio adversus te tamen facti propter etatis auxilium implorata, tibi quoque agenti ex integro vel replicationem contra exceptionem pacti super ea facti contractam pristinam obligationem ex instauratione negotii tributam actionem consulendum est.

Si adversus solutionem a debitore vel a se factam. Rubrica.

Imperator Diocletianus et Maximianus augusti. Exemplo ceterorum debitorum tutores quoque ex administratione tutele debitum curatoribus solventes liberantur. Sed ante tempus in integrum restitutionis prestitum edicto proprio perimissum beneficium implorari [illegible] per cause cognitionem existimari potest.

Idem augusti. In debito legato licet per errorem vestrum a minore soluto repetitionem ei decerni, sine eorum tempus quo restitutionis tribuit auxilium excesserit rationis est.

Si adversus dotem. Rubrica.

Imperator Alexander augustus. Quoniam circumventam dicis sororem tuam omnia bona in dotem dedisse, an veritas allegationi assistat, si ad te hereditas sororis tue iure heredum possessio pervenit et tempora nondum preterierunt que legibus conceduntur, ex persona defuncti postulare in integrum restitutionem preses provincie presente diversa parte examinabit.

Si adversus delictum. Rubrica.

Imperator Severus et Antoninus augusti. In criminalibus quidem etatis suffragio minores non iuvantur. Etenim malorum mores infirmitas animi non excusat. Si eum delictum non ex animo sed extra [illegible], noxa non committitur etiam si per eius causam preteriti dampnum irrogatur. Ideo minoribus etiam hac causa in integrum restitutionis auxilium competit.

Imperator Diocletianus et Maximianus augusti. Licet in delictis etatis veniam nemini [illegible] constet in matrimonio tamen qui filius tutore etatis lubrico lapsa non petiit eorum nunc deneganti successionem convenit, cum hec in maioribus matribus tamen optineat.

Si adversus usucapionem. Rubrica.

Imperator Diocletianus et Maximianus augusti. Contra eos qui res minorum tenent usucapione dominium adquisierint restitutionis auxilium eis decerni debet.

Si adversus fiscum. Rubrica.

Imperator Severus et Antoninus augusti. Si improbus in minori etate constitutus circumventus a fisco dispensatore nostro vendidit rei proprie pretio longe minore contraheret, festinaverit vivere publici fisci tamen in iure restitutionis servetur.

Imperator Alexander augustus. Si adversus privatos ‖ contractum in integrum restitutionem tantum quia fieri cum deliberatis presidis provincie viri clarissimi notio est, usque eam cognita estimabit an auxilium quod imploratis conferri in vos debeat. Quod si adversus fiscum id postulatur intelligitis procuratoris

meum una cum presidem provincie presente fisci patrono adire.

Idem impp. Diocl. et Maxim. AA. Edicto quidem … vos decet. Divi Marci parentis nostri res minorum except(a)e nichil tuum adiuvant desiderium. Siquidem debiti causa patris minoris vel etiam ipsius bona venundata sunt quinquennii prescriptionis nulla admittitur questio. Sed cum per collusionem sive fraudem tutoris, curatoris vel cum mancipia vendita asseveras, si aditus rationalis vestris allegationibus adesse fiscus neque vacua sollempnitate istorum admiserit fisco te satisfaciente revocata venditione fidium restitui tibi videbit. Si adversus creditionem.

Idem impp. Ant. A. Cum te per sententiam pretereas cum Zenodora vir minorem xxv annis te contraxisse nec docere potuisse pretorem virum clarissimo ex eo contractu locupletiorem factum intelligis causam non immerito in integrum restitutam.

Idem impp. Gord. A. Si ut allegas minor annis xxv pecuniam fenori accepisti nec ea in rem tuam versa est ad usurus cautionem per quam eo nomine te obligasti, in integrum restitutionis auxilium potes sollempniter postulare.

Idem impp. Sev. et Ant. Si ut ab hereditate se abstineat. Rubrica.

AA. Si vos paterne hereditati non immiscuistis, ob eam rem testificatio non fuit necessaria, cum fides veritatis verborum adminicula non desideret. Quod si pro herede gessistis et bonorum possessionem accepistis propter etatem cui subveniri solet in integrum restitutionis auxilium accipere debetis.

Idem impp. Gord. A. Si cum avunculus tuus te heredem reliquisset hereditatem eorum non adisti, liberum tibi est repudiata paterna successione per in integrum restitutionis auxilium quo te tutum dicis esse munitam, hereditatem parentum tuorum licet antea non adisti nunc optinere. Si ut omissa hereditatem vel

Idem impp. Gord. A. Minores xxv annis bonorum possessionem vel quodlibet aliud non tantum in his que ex bonis propriis amiserunt, verum adquirat. Unde etiam si hereditatem sibi delatam non adierint posse in integrum restitutionem postulare iam pridem placuit.

Idem impp. Diocl. et Maxim. AA. Ad bonorum possessionem in patrimonii tibi obmissam minores in integrum restitutionis admitti beneficio iam pridem placuit. Restituti autem decreto bona que habuerint mortis tempore patris debet conferre. In quibus causis

Idem impp. Val. A. Minoribus xxv annis in integrum restitutio necessaria non est. Rubrica. Si per eum quem … per tutores vel curatores non defenduntur non ob eos si in ordine defuncti parentis non ulciscitur in numero dessis et divorum parentum constitutionis … septis

Idem impp. Val. Gal. Val. AAA. Adolescentie … continet. Tempus non imputari in eo quinquennii liberis prescriptio certa inofficiosi moventibus questionem opponi solet manifeste antea rescripsimus. Impleta igitur etate legittima non est in integrum restitutio necessaria quia non integratio amisse cause his datur sed integra ipsa causa servatur.

Idem impp. Diocl. et Maxim. AA. In minorum persona re ipsa et solo tempore tardioris pretii solutionis recepto iure mora fieri creditum est in his videlicet que moram desiderant id est in bone fidei contractibus et fideicommissis et legatis.

Idem AA. Si tutor tuus qui pro tutelari officio non caverat iudicio exceptus est, contra eum lata sententia vim tuo officere non potuit, nec ea que ab eo gesta sunt ullam firmitatem optinent. Frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desideras quin ea que ab eo gesta sunt qui legittime administrationis personam sustinere non potuit ipso iure …

Idem impp. Iust. A. Sanctimus favore … restituta sunt. In prescriptionibus exceptionem non numerari petitur minoribus ab initio non currere, nedum integrum restitutionis expectamus aliquod emergat obstaculum. Propter quod huiusmodi beneficio minorum utendo non possit nec substantia eius sub … huiusmodi minus est latius extendere legis interpretationem ex tendere minoribus causibus in quibus vetera iura concurrere quasi temporales prescriptiones adversus minores concesserunt. Per integrum autem restitutionem eis subveniebatur eas ipso iure non concurrere, conclusa enim est intacta eorum iura servari, quia post eorum vulneratam remedium querere, videlicet exceptionibus xxx vel xl annorum in suo statu permanentibus. Qui et adversus quem in integrum restituti non possunt.

Idem impp. Alex. A. In consilio quidem cognoscentis restitutionem in integrum esse oportet minimis que se minorem annis lesum esse dicat diligens pater familias fuisse actibus qui publicis in dubium secutus est ut lapsum cum percentem verisimilem esse sit. Unde in causa cognita circumventus deprehendatur propter hoc solum veluti prescriptione adolescentie auxilio removeri non debet. Quod urgentibus parentum necessitatibus pecunia minor annis creditus vel pro pagando de sobole liberorum educatione prestarent.

Idem impp. Iust. A. Cum apud veteres dubitabatur si liberi parentes suos vel liberti patronos in questionem possint deducere qui non rite in eos versatos et quidam existimabant nullam esse esse huiusmodi personas in integrum restitutionem, ponente naturali vel patronali reverentia huiusmodi petulantie refragante, nisi vel magna causa vel adversus turpe eorum personam; alii autem personarum quarum vel esse distinctionem respuendam esse censuerunt, tunc autem minimo dandam restitutionem putaverunt cum minor ex sua simplicitate se deceptum non ex dolo patris vel patroni circumventum esse dicat. Quod ut maneat in omnibus honor parentibus patrono vel patrone illibatus atque intactus, sancimus nullo modo neque adversus parentes neque adversus patronum vel patronam dari restitutionem nam personarum reverentia omnem eius excludit restitutionem, cum procul dubio est etiam ipsas causas personas personas nequis sue opinioni contrarium existat. Si minor maiorem se dixerit vel probatus fuerit. Rubrica.

Idem impp. Alex. A. Si cum minor annis xxv esset tabularum quas tuarum possessionum oblatis tibi etatem qui maior annis xxv decepta probasti in integrum restitutionem intra statutum legibus tempus etiam post impletam etatem de omnibus intra etatem adversus te gestis postulare apud eum cui de ea re iurisdictio est potes.

Idem impp. Diocl. et Maxim. AA. Si alterius circumveniendi causa minor etate maiorem te probare aspectu laboraveris cum malitia suppleat etatem restitutionis auxilium tam sacris constitutionibus quam rescriptorum auctoritate denegari statutum est. Quod si prima in vel circumventionem adversarii hoc fuit factum durabit beneficium quo minoribus causa cognita subveniri solet. Ad iustitiam quoque presides provincie probationis etatis examinata causa. Si tuum dolum non reperit intellexisse a te minorem te fuisse probaveris causa cognita in integrum restitui providebit. Sed iam in tuo per faciam … religionem maiorem te esse asseveravisti non ignorare debes exclusum tibi esse cum in integrum restitutionis beneficium nisi palam evidentem ex instrumentorum probatione non presumptam depositiones te fuisse minorem ostendens. Huiusmodi autem sacramento corporaliter prestito nullum tibi super esse auxilium perspicuum.

Idem AA. Si te quondam minorem fecisse … iuris est. Fuerat fallaci maioris etatis oratione te decepit, cum iuxta statuta iuris errantibus non etiam fallentibus minoribus publica iura subvenerint in integrum restitui non …

Idem AA. Cum etiam probandum aliorum … debet. Enim apud rectorem provincie errantum esse proponas in huiusmodi causis etiam filius familias minoribus subveniri admissum sit, eam quem in prece contulisti presidem provincie examinare convenit. Qui si existimata etate tua maiorem annis falsa opinione te fuisse … explorationum luce cognoverit, erga minoris personam fieri veniam censetur. Si sepius in integrum restitutio postuletur. Rubrica.

Idem impp. Sev. et Ant. AA. Si post sententiam pro consulis esse vos laturam desideratis in integrum restitui nec optinuistis, frustra rursus in ea quo in integrum restitutionis agitatur desideratis appellare enim debuistis si sententia displicebat vobis. Sed si adhuc intra etatem estis cui subveniri solet appellandi ausu vobis restituimus. De his qui veniam etatis impetraverunt. Rubrica.

Idem impp. Aurel. A. Eos qui veniam etatis impetraverunt … principali clementia licet minimi … donec rem suam administrare videntur in integrum restitutionis auxilium impetrare non posse manifestum est, ne qui cum eis contraherent principali auctoritate circumscripti esse videantur.

Idem impp. Alex. A. Quamquam curatores pupille victi sunt cum in integrum restitui pupillam desiderabit cum tamen novis defensionibus causam instrui posse dicas adeant curatores uxoris tue quam petant ut eas integrum restitutionis agant.

Idem impp. Phylipp. In una eademque causa iteratum in integrum restitutionis auxilium non iure nisi nove defensionis aliquae pretendantur posse postulari sepe rescriptum est.

Idem impp. Const. A. Omnes adolescentes qui honestate morum preediti paternam frugem vel avorum patrimonia

gubernare cupiunt. et super hec imperiali auxilio indigere ceperint. ita demum etatis veniam audeant impetrare. cum vicesimum annum metas impleverint. ita ut post impetratam etatis veniam idem ipsi per se principali beneficio allegatores non solum perscriptorum annorum numerum probent. sed etiam testibus ydoneis adductis morum suorum instituta probitatemque animi testimonium vite honestioris edoceant. Feminas quoque quas morum honestas mentisque solertia commendat. cum octavum et decimum annum egresse fuerint. veniam etatis impetrare censemus. sed eas propter pudorem ac verecundiam feminarum in cetu publico demonstrare non cogimus. sed percepta etatis venia annos tantum etatis probantes testibus vel instrumentis missis per curatorem concedimus ut ipse etiam in omnibus negotiis talem ius habeant qualem viros habere decrevimus. Predia tamen ut predictum sine decreto non alienent. Sed senatores quidem clarissimi viri in hac regia civitate commorantes apud sublimem prefecturam. Ceteri vero apud pretorem in provinciis autem omnes apud earum rectores de suis moribus et honestate probabunt. Hii vero qui contra memoratam dispositionem veniam etatis principali clementia impetraverint. sciant eam nullas vires optinere.

Imp. Iust. a. Eos qui veniam etatis principali clementia impetraverunt vel impetraverint. non solum alienationem sed etiam ypothecam minime posse sine decreti interpositione suarum rerum immobilium facere iubemus. in quarum alienatione vel ypotheca decretum illis necessarium est. qui nondum veniam etatis meruerunt. ut si nullus sit inter eos pro conditione minorum omnium sive petita sit sive non etatis venia.

Idem a. Si quis aliquid dari vel fieri voluerit. et legitime etatis fecerit mentionem. ut sic absolute dixerit perfecte etatis. illam tantummodo etatem intellectam esse videri volumus que xxv. annorum curriculis completur. non que ab imperiali beneficentia suppletur et precipue quidem in substitutionibus vel restitutionibus hoc intelligi sancimus. nichilominus autem et in aliis nisi specialiter hic qui aliquid addiderit ex venia etatis velle aliquid prodere. Si maior factus ratum habuit.

Imp. Dioc. et Max. aa. Si inter minores quinque et viginti annis. vel scriptura facta sine dolo divisio est. eamque post legitimam etatem ratam fecerunt manere integram debere convenit.

Idem aa. Qui post vicesimum quintum annum etatis. ea que in minore etate gesta sunt rata habuerunt. frustra rescissionem eorum postulant. Ubi et apud quem cognitio restitutionis agitanda sit.

Imp. Sev. et Ant. aa. Si quid apud curatorem meo iudicatum est. id per in integrum restitutionem R. presidis sententia non potest rescindi. princeps enim solus contra sententias prefectorum suorum in integrum restituere solet.

Imp. Dioc. et Max. aa. Quoniam eam que intra etatem data placuit te tradidisse proponis consequens est. ut de hiis repetendis per in integrum restitutionem. vel ex quacumque alia causa putaveris agendum. eius adire te presidem provincie presidem in qua domicilium habent quos convenis.

Imp. Iust. Cum sciamus esse dubitatum de restitutionibus que in integrum postulantur sive tantummodo apud iudicem cui aliqua iurisdictio est examinari easdem oporteret sive etiam apud pedaneos iudices sive eas minores xxv. annis peterent sive maiores. secundum quod antiquioribus sanctionibus vel veteris iuris vel nostris declaratum est. sancimus non solum apud iudices pro tribunali huiusmodi cause cognitionem proponi. sed etiam apud eos iudices quos augusta dederit maiestas aut quos nostre rei publice administratores vel in hac regia civitate vel in provinciis. ut videatur ipse quidem destinasse. ut possit pro tribunali cognoscere et in integrum dare restitutionem. et eas causas examinare. Si enim eis non difficilis erit causarum examinatio. sed nequissima causa est in intellectum nostre constitutionis audeat esse trahendum. ut etiam apud compromissarios iudices vel arbitros ex communi sententia electos. vel apud eos qui dantur auditores qui propriam iurisdictionem non habent sed tamen iudicandi facultatem. putet huiusmodi extendi sanctionem. cum eos generaliter volumus tales causas dirimere qui vel certe administrationi cum iurisdictione adesse propositi sunt. vel ab hiis fuerint dati a nullo magis quam a maiestate delegati eis causarum sit audientia. sed neque pretermittitur dubitandum relinquatur ad hec addendum esse censemus ut eis tamen quos supra enumeravimus. liceat de in integrum restitutione disceptare sive hoc specialiter eis fuerit mandatum. quod a veteribus non fuerat incognitum. vel si generaliter iudices dati sunt. vel maluerint partibus [illegible] autem quid de questione restitutionis. De reputationibus que fiunt in iudicio in integrum restitutionis.

Imp. Alex. a. Qui restituitur in integrum sicut in dampno R. sicut in dampno morari non debet. ita nec in lucro. Et ideo quicquid ad eum pervenit vel ex emptione vel ex venditione vel ex alio contractu hoc debet restituere. Sed et si interest minor xxv. annis fuerit. sic etiam debitori debet restitui actio. Sed etiam adversus minorem heredem et restituitur minor quicquid ad eum ex hereditate pervenit debet prestare. Similiter si quid dolo eius factum est hoc cum prestare convenit. Et an per procuratorem in integrum restitutionis.

Imp. Alex. a. Causam in integrum causa agi posse R. restitutionis. sicut ipse potest etiam per procuratorem agi posse placet. In integrum restitutione postulata nequid novi fiat. R.

Imp. Gor. a. Postulata in integrum restitutione omnia in suo statu esse debere donec res finiatur perspicui iuris est. adque curabit is ad cuius partes ea res pertinet. De restitutione militum et eorum qui rei publice causa absunt.

Imp. Sev. et Ant. aa. Si Valerianus centurio cohortis duodecime alpinorum. audivit vel cum decessit quia bonorum possessionem accipere heres eius ex persona defuncti restitutionis auxilium intra annum utilem ita recte implorabit. si Valerianus post exactos dies quibus bonorum possessio defertur in militia decessit.

Imp. Alex. a. Si quid de bonis [illegible] fructus est eorum qui rei publice causa absentes sunt diminutum est adversus ne qua competentes aliquis privatus fuerit in integrum restitutio prestita iurisdictione intra annum utile permittitur.

Idem a. Quod tempore militie de bonis alicuius possessum ab aliquo est. postea quam is rei publice causa abesse desiit intra annum utilem amota prescriptione temporis medio possessionem vendicare permissum est. vel autem tuis possessoribus ledere contra eum restitutum.

Imp. Gor. a. Ignorare non debes [illegible] non oportere eorum qui rei publice causa abfuerint sine dolo malo et absentes bonorum arbitrio non defenduntur bona tamen possideri. Vindicationem autem in eo tempore deferri. quo rei publice causa esse desiit.

Idem a. Neque rei publice causa absentibus. neque aliis minoribus ad titulum in integrum restitutionis pertinentibus prescriptionem quadriennii post finem absentie vindicationem obesse posse.

Imp. Val. et Gal. aa. Si cum militi [illegible] maiestati [illegible] laboribus operam dares creditores tui hii res pignoris sibi obligatas distraxerint potius adito preside provincie in integrum restitutionem impetrare debebis quam venditione recipere possessiones oblato ante a te debito vel pretio summis debito suum.

Imp. Dioc. et Max. aa. Quod a patre gestum est non debet tibi disciplina militari astrictus ad tuitionem dirigenti prestare tamen cum nec patre tuo in rebus humanis agente minime conquestum fuisse super eiusmodi contractu.

Imp. Iust. a. Sancimus hiis solis qui expeditionibus occupati sunt ea tantummodo tempora que in eadem expeditione percurrunt. tam in exceptionibus excludendis quam in petitionibus in integrum restitutionibus excipitulari. Illis temporibus quibus extra expeditionis necessitatem alius locis vel in suis edibus degunt minime eos adiuvandi memorata privilegia adiuvantibus. De uxoribus militum et eorum qui rei publice causa abs-

Imp. Alex. a. Temporalibus actionibus excluduntur mulieribus que cum maritis rei publice causa absentibus peregrinate sunt. ad exemplum militum subvenire solere non est incognitum.

Imp. Dioc. et Max. aa. Etiam si diutissime fuit cum marito qui militie operam dabat. non officit prescriptio longi temporis. Sed quia huiusmodi diutina absentie coniecta causa velut adhibita atque composita obesse omnino non debere decernimus ut si talis mulier domum ad se pertinentem nostram venerit. que in absentia eius vendita est. rescisso pretio quod ei ea solutum est eandem recipiat. De temporibus in integrum restitutionis tam minorum aliarum personarum quam restitutum possunt quam heredum eorum.

Imp. Gor. a. In hiis in quibus lesus es cum minor annis xxv. esses toto militaris expeditionis tempore auxilium restitutionis postulare potes. tempus autem post impletam minorem etatem prestitum ex die missionis [illegible] tionem iuris computari debet.

Idem a. Si iuste legitime etatis vel ea impleta nondum exacto tempori prestito patruus tuus in fata concessit. tunc ei heres existens intra annos xxv. vel post eam etatem intra id tempus quod ad in integrum restitutionem defuncto supererat nomine militie dedit prescriptione ea cognita per in integrum restitutionem ex persona defuncti subvenire tibi providebit.

Idem A. Si intra annos quibus in integrum restitutionis auxilium indulgetur constitutus es, vel eo tempore nomine militiae devoti in expeditione occupatus es, continuati beneficium restitutionis pro usucapione licet ante militiam suppleta sit, non patitur te dispendio rei familiaris.

Imperatores Diocletianus et Maximianus AA. Ex persona fugitivi fratris tibi communis quaesita successio est, potes contra eum qui et supplicas agere. Non ignoramus quod si minores quique et viginti annis militaverint fratres tui atque in militia diem functi sunt, in integrum restitutionis eis tempus non cessit, sed omne ad successorem transmiserunt.

Imperator Constantinus A. Ea quae de temporibus in integrum restitutionum legibus cauta sunt, custodiri convenit, ita ut si forte quis beneficio nostro aetatis veniam fuerit consecutus, ex die quo indulgentia nostra in iudicio competenti fuerit intimata, eique administratio rei propriae permissa, ut ad proponendas in integrum restitutiones fundandasque causas integrum tempus habeat praestitutum, tamquam si nunquam minoribus viginti quinque annis constitutis dehis qui ante impetratam veniam aetatis gesserunt auxilium in integrum restitutionis denegetur. Si quis autem minores viginti quinque annis successerit minori, nunc prohibeat, cum quintum et vicesimum annum aetatis suae transierit, in integrum restitutionis beneficio uti tempore illibato. Quod si maioris fuerit minor iura nactus, quantum ad eas pertinet causas quas ex persona maioris fuerit consecutus, tantum temporis ad experiendas in integrum restitutiones decidendasque causas accipere debebit, quantum defuncto cuius heres aut bonorum possessor dicebitur competisset reliquum fuerat. Cum vero maior successerit ei qui fuerat adeptus minoris, si quidem civili iure ab intestato vel ex testamento successerit, mox cum fuerit adita hereditas, si vero honorario iure ex quo bonorum possessio fuerit accepta, in computando ac terminando in integrum restitutionis negotio solida sine ulla diminutione tempora supputentur.

Idem A. Petendae in integrum restitutionis temporibus observatis, si dilatio ab actore petatur, quam interea restitutionis valere arbitrantur, eamque quicumque flagitaverit, causa cognitis tribui oportebit. Si vero huiusmodi postulant curricula quae intra spatium lege receptum angustari nequeunt, quippe si in continuo legitimum tempus petatur, et cum tempus prorogabitur dilationem petitori denegari convenit. In iure enim arbitrio fuerat tunc inferre litigium, cum petitur dilationis mora spatio superstite possit includi. Quod si defensio rei dilationis suffragium postulaverit, eatem adversarii causa citra obstaculum temporis deferri sancimus, quia nequaquam in prius potestate steterat quando litigio pulsaretur, damni gravis detrimentum per dilationem impetratam dimissio sed ultra tempus diffinitionem proferat quae dilatione sua non impetratur, et actor in requirendis probationibus uti minime prohibebitur.

Imperator Iustinianus A. Supervacuam differentiam utilis anni in integrum restitutionis a nostra re publica separantes, sancimus, et in antiqua Roma et in hac alma urbe et in Ytalia et in aliis provinciis quadriennium continuum tantummodo numerari ex die ex quo annus utilis currebat, et id tempus totius loci esse commune. Ex differentia enim locorum aliquid induci discrimen satis nobis absurdum esse visum est. Quod non solum in minorum restitutionibus quibus utilis annus incipit currere ex quo vicesimi sexti anni dies illuxerit, sed etiam in maiorum huiusmodi adhiberi sancimus, ut hic per utilem annum memorata continuatio temporis observetur ad interponendam contestationem finiendamque litem. Et quemadmodum omnis minor aetas excipitur in minorum restitutionibus, ita et in maiorum tempus in quo rei publicae causa absunt vel aliis legitimis causis quae veteribus legibus enumeratae sunt fuerint occupati, omnimodo excipiatur. Absimilis enim hac parte minorum et maiorum restitutio.

Ex quibus causis maiores in integrum restituuntur.

Imperator Antoninus A. Si propter officium legationis ad me vestra fuit facta absentis indefensus condemnatus es, instaurationem iudicii iure desideras, ut ex integro defensionibus tuis utaris. Nam eos quoque qui legationis officio funguntur, in eo privilegio esse, quo sunt qui rei publicae causa absunt, receptum est.

Idem A. Si ideo eum qui arbitrii praesentiam tuam facere non potuisti quod sub custodia militari iussu praesidis detinebaris, idque verum esse praeses provinciae probaverit, causae instaurationem ...

Imperatores Diocletianus et Maximianus AA. In contractibus qui bonae fidei sunt etiam maioribus officio iudicis causa cognita publica iura subveniunt.

Idem A. Rei publicae minorum iure uti solet, ideoque auxilium restitutionis implorare potest.

Idem AA. Si ab hostibus cum patre ac matre captus es post his ibi defunctis lege Cornelia beneficio reversus successiones eorum quaesisti, exemplo utilis actionis quae in integrum restitutionis datur, seu exceptionis annuae quae huic obici solet obiectum, res vindicare non prohiberis.

De alienatione iudicii mutandi causa facta. Rubrica.

Imperatores Diocletianus et Maximianus AA. Cum inter actorem possessio parata adversario alienatione etiam iudicii mutandi causa celebrata, in integrum restitutio edicto perpetuo permittitur intellegis, quod si eum nec servum agetur quem possidebat vendiderit, et emptori tradiderit, quem eligis conveniendi tibi tributam esse iure facultatem.

De receptis. Rubrica.

Imperator ... Ex sententia arbitri ex compromisso iure perfecto aditi appellari non posse saepe rescriptum est, quia nec iudicati actio inde praestari potest, et ob hoc invicem poena promittitur, ut metu eius a placitis non recedatur. Sed si ultra diem compromisso comprehensum est iudicatum, sententia nulla est, nec ullam poenam committi qui ei non paruit.

Imperatores Carus Carinus et Numerianus AAA. Si contra compromissum adversarius tuus apud electum arbitrum praesentiam sui facere detractavit, placiti poenae videtur obnoxius.

Imperatores Diocletianus et Maximianus AA. Arbitrorum ex compromisso sententiae non obtemperans si forte vel euidentis gratiae eorum qui arbitrati sunt intervenisse, ad versus filiam tuam agentem ex stipulatu exceptione doli mali uti potest, sed ex doli clausula quae compromissi stipulationi subici solet, filiam tuam convenire non vetaberis.

Imperator Iustinianus A. Ne cum arbitris cum sacramenti religione eligendis praetorium committatur, actori licentia praebeatur huiusmodi passim diffinitiones iudicum eludere. Sed sancimus arbitrio huiusmodi rem censemus esse componendam. Si igitur inter actorem et reum nec non etiam ipsum iudicem fuerit constitutum, ut eorum sacramenti religione lis procedat, ipsi quidem litigatores scriptis hoc suis manibus vel per publicas personas scripserint vel apud ipsum arbitrum in actis propria voce deposuerint, quod sacramentis praestitis arbiter electus est, hoc etiam addito quod ipse arbiter iuramentum praestiterit, sub ipso cum omni veritate diffinienda eius diffinitionem validam omnimodo custodiri, et neque reum neque actorem posse discedere, sed teneri omnifariam quatenus obediri ei compellatur. Sin autem de arbitrio quidem nihil tale fuerit compositum vel vel scriptum, praestiterunt partes litis hoc manifestaverint quod iuramenti nectibus se illigaverint, ut arbitri sententiae stetur, et in praesentiarum omnimodo diffinitionem arbitri immutilatam perpetuo litibus videlicet eorum similem vim optinentibus, sive ab initio hoc fuerit ab his scriptum, vel praefato modo depositum dum arbiter eligebatur, sive post diffinitivam suam hoc scriptum inveniatur, quod eius sacramenti religione eius audiam completi sunt, vel ea quae constituta sunt adimplere iuraverint. Sed et si ipse solus arbiter hoc litigatoribus poscentibus vel scriptis vel depositionibus eorundem est manifestum facientibus praestiterit iuramentum, quod cum omni veritate litis libramenta imponant, similiter esse etiam in praesenti casu praeoribus eius diffinitionem rata omnimodo legibus esse vallatam, et his omnibus casibus liceat vel in factum vel condictionem ex lege vel in rem actionem utilem instituere secundum quod rei qualitas postulaverit. Sin autem in scriptum quidem aut in depositione nihil tale apparuerit, una autem pars dicit iuramentum esse praestitum quatenus arbitrali stetur sententiae huiusmodi litigatorum vel solius arbitri sermones minime esse credendos, cum aliquis iusiurandum datum esse non iudice supposito, nec hoc scriptura praevium testante contendat, in ea certaminis compositio quem inter huiusmodi impetores sese accipere, et aliquod robur iudicatis inferat, sed in huiusmodi casu hoc optineat quod veteres super arbitris eligendis sanxerunt. Si quis autem post arbitri diffinitionem subscripserit, Ἐστέρχθη, Graecis enim vocabulis hoc enarrare propter consuetudinem utilius visum est, vel non adiecerit, ὡς ἤ(ρεσε). ..... vel si omnino pactionem in factum eum compellit eum ea facere quibus consensit, qualis enim distantia est si huiusmodi verbis ... ΟΗΟ ...

huiusmodi vocabulum tenerentur. Si enim in hac consueta sti-
pulationum subtilitate, immo magis supervacua observatio
a banca concessa est, nos qui nuper legibus a nobis scriptis multa
vitia stipulationum multasque ambages scrupulososque
circuitus correximus, cur non etiam huiusmodi sceptrum totum sor-
mitione veterum iurisperitorum, ut singula hec respicerent, et unum
ex his acquiescentes compellaret, et ea ad effectum omnimodo perdu-
cerent, cum non est verisimile hec propter hec scripsisse ut tantum non
contradicerent. Sed ut etiam eas impleat ad finem quem obviam venerit perd.

Id. A. Cum antea sancitum fuerat in arbitris eligendis, quos
neque pena compromissi vallabat neque iudex dederat, si ulti-
ma presente sententia contra electio utrique illorum sedet sententia perdurabat.
Siquidem parte pulsata forma arbitralis procedat, exce-
ptionem ei veluti pacti generari. Sin autem pactore calcu-
lo proponitur, nichil ex eo procedere ei prosidium. Sancimus in eos
arbitros quos prediximus et quos talis exceptio elegerit sub
eo pacto in scriptis vel non in scriptis habito ut eorum diffini-
tioni stetur. Siquidem subscripserint postquam diffinitio pro-
cedat, quod non displicet ab ambabus partibus eorum sententia, non solum
reo exceptionem veluti pacti generari, sed etiam actori ex vo-
luntate in factum actionem, quatenus possit sententia eius executioni
mandari. Sed in hac quidem regia civitate ab officio eminen-
tissime prefecture, vel eius cuius forum pars sequitur fugiens.
In provinciis autem tam per moderatores quam per apparitores eorum
vel per iudices quorum regimine pars premeseat pulsata.
Si autem minime quidem post sententiam subscripserint arbitri
formam amplecti, sed silentio eam roboraverint, et non intra
decem dies proximos attestatio commissa fuerit vel iudici vel
adversario ab alterutra parte per quam manifestum ei fiat dif-
finitionem non esse amplectendam, tunc silentio partium sententiam
roboratam esse, et fugienti exceptionem et agenti memora-
tam actionem competere. Alia autem parte recusante, secundum
pristinum modum expleretur statuta minime cupiente nichil
fieri prejudicium neque parari exceptionem reo vel actori
actionem, exceptis videlicet arbitris qui cum sacramenti re-
ligione electi sunt, secundum novellam nostri nominis constitutionem,
ut eum ea omnia servari que legem habuit super huiusmodi audien-
tia diffinita sunt. Licet non ignoremus Iulii Pauli
opinionem et aliorum prudentium veterum quod contigerit
quidem huiusmodi questionem quam in presenti aggredimur,
non autem perfectissime peregerunt, sed usque ad quasdam tempora-
les actiones traducunt que eam laverunt plenius autem ex-
generali diffinimus convenientibus in scriptis apud compromis-
sarium iudicem factum ita temporis interruptionem inducere
quasi in ordinario iudicio lis fuisset inchoata. Ad hec generaliter
sancimus in his que apud compromissarios iudices
acta sunt, si aliquid in factum respondeo vel professum est vel ap-
probatum posse eo et in ordinariis uti iudiciis.

Id. A. Sancimus mulieres sue pudicitie memo-
res et operum que eis sua natura permisit et a quibus eas
iussit abstinere, licet summe atque optime opinionis con-
stitute arbitrium in se susceperint vel si fuerint patrone,
etiam si inter libertos suam interposuerint audientiam, ab omni
iudiciali agmine separari, ut ex earum electione nulla
pena nulla pacti exceptio adversus istos earum con-
temptores habeatur. De satis dando.

Imp. Dioc. et Max. AA. Non exstantis in certo cum qui
apud acta factus est agentis procurator non compelli ratam
rem dominum habiturum satisdare. Hoc enim casu veluti pre-
sentis procuratorem intuendum et intelligendum est. Itaque
eius postea mutata voluntate procurator esse noluit,
tamen iudicium quod procurator exceptum, et iudex ra-
tum haberi debebit. Sin autem eius ab adversario suo oppo-
sita fuerit in ipso litis exordio defensionis allegatio et
ipse qui abfuerit in hac parte procurator satisdationem super
exceptionem litis cogitur prestare, quam non procedente, licet ei
mandatum est, vel cuius presentiam adire non conceditur. Rei
autem procurator vel defensor eius sub gestorum testificati-
one factus in ipso litis limine iudicatum solvi satis-
dationem in omnibus eum prestare cogitur. De formulis et im-
Imp. Const. A. Iuris formule petratione actionum sublati
aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum ac-
tibus radicitus amputentur.

Imp. Th. A. Nulli prius non impetrate actionis in
maiore vel minore iudicio agenti opponatur exceptio
si apta rei proposito negotio competere eam constiterit.
De iureiurando propter calumpniam dando. Rubrica.

Imp. Const. A. In omnibus causis sive propter litteras fuit
certatum sive propter instrumenta sive propter quod quamvis aliud
aliquo necessarie probationis iudicium, sancimus non ali-
ter eas probationes prestare compelli nisi prius quam eas expo-
suerit iuramentum de calumpnia prestiterit quod non causa diffi-
cultandi huiusmodi propositas allegationes. Ita sacramenti
timore contentiosa litigantium instantia compescatur,
sic autem propterea in questionem provocavit quam vehementem
animi crudelitatis exercerent, non aliter eorundem eius questiones
servorum exposcat ad presentem vel audientibus audiant
nisi prius tactis sacrosanctis scripturis deponat quod non
odio provocavit, vel propter offensionis cohibendum ad hec ve-
nerit. Sed quia aliter veritatem hic dicant aperiant vel ostentare exigere
vel ostendere non possunt.

Id. A. Cum iudices non autem causas divine concessio-
nis sacrosanctis evangeliis propositis et patronos causarum
personam debere adque sic et romano imperio supponitur per
variabilitatem presentem eis disposuimus necessarium duxi-
mus presentem legem ponere per quam sancimus in omnibus litibus
que fuerint post presentem legem inchoate, non aliter neque actorem
neque fugientem in primordio litis exercere certamina
nisi post narrationem et responsionem antequam utriusque
partis advocati sacramentum legitimum prestent. Et princi-
pales persone subeant iusiurandum et actor quidem iura-
re non calumpniandi animo litem movisse, sed existimando bo-
nam habere. Reus autem non aliter suis allegationibus uti-
nisi prius et ipse iuraverit quod putans se bona instantia
uti ad reluctandum pervenit. Et postea utriusque par-
tis viros disertissimos advocatos secundum quidam dispo-
situm est a nobis iuramentum prestare, tactis sacrosanctis videlicet
evangeliis ante iudicem positis. Si autem vel dignitas
vel sexus quem personam non consenserit eam ad iudicem per-
venire in domo litigantis sacramentum prebere, alium vi-
delicet per vel procuratorem eius presente. Eodem sunt
oportere et tutores vel curatores vel alie quidam persone
sunt que ad nostram administrationem alienarum rerum auctoritatem
legitimam gerunt, convenit eum ipsos iusiurandum af-
ficii quam si ipsi eam scientes ita ad eam pervenient. Neque enim
pupillus neque adultus vel alie huiusmodi persone
ipsi qui per eius tutelam vel curam vel aliam legitimam gerunt
administrationem scire possunt eam et ita ad iudicium
pervenire eo quod examinium sua sententia iudicet, et licet vero esse
aliam naturam forsitam est, tamen quod quisque credit et existimat
hoc esse iurandum omnibus autem iurantibus. Quod vel eo presente
defendunt legibus vel a nobis disposita sunt in sua firmitate
duraturis. Si autem absunt alterutra persona et per procura-
torem eam causam agit, non ante licentiam habeat actori litem
exercendam suo procuratori mandare, nisi prius actis
intervenientibus in presentia quadraginta sacramentum calump-
nie subeat. Similique modo reus si absunt et sinisterius
tamen vel prejudicium solvi stipulationem procuratorem ordi-
naverit vel defensor pro eo intervenerit, et ipse vel presentia eo
respectu vel prestitutione procuratorem vel etiam absentie si
hoc iudex prospexerit inter acta iuramentum prestitit quod
verum dare iam acta dispositum est. Sed quia veremur
ne forsitan quidam collusione aliqua iurare reniten-
tes videantur sibi huiusmodi sacramentum et expedientia dis-
simulatione iuramentum sacrosanctum deludit. Tantum omissum
esse licet ex compromisso cognoscere vigore suum exercitium
quia non predimodo privatorum, sed pro communi utilitate pre-
sentem legem posuimus. Minime pati tale sacramentum
remitti. Sed omnimodo hoc exhiberi et fugientem et a-
gi ne paulatim videatur huiusmodi res defraudari. Sacra-
mentum vel principalium personarum vel advocatorum eius
cuiusque parte mutilari. Hec etiam huic legi addendu
esse sancimus ut si quis pro alio litem movere voluerit ab
mandato prolato sed per fideiussionem ratam rem dominum
habiturum suam personam formavit, neve vel ex hac machi-
natione lex eius scribi videatur. Sancimus si quo
tale potuerit emerserit sive prima persona que litem
movere voluit sive per aliquo corpore vel urbe vel
alia universitate fideiussione quidem solvi prestanda
litem autem ulterius minime procedere nisi inter audi-
entiam dum tempus faciat personas principales sacramentum
subire, et vel presente adversario si hoc maluerit vel ab
eo agente vel petitur alia parte recusante, in actis
apud defensorem locorum huiusmodi sacramentum. Vel ab

ipso, per quod agitur vel plurima pars vel totum eius vel universitatis perdatur. ¶ Quod si actor noluerit subire sacramentum calumniae, et hoc legitime fuerit adprobatum, non liceat ei penitus ad litem procedere, sed cadat ab instituta actione, quasi in ipsis litigatoribus et iustitia iudicialis ei cum summa indignatione claudatur, et ab huiusmodi iudicio cum quadam longissime expellatur. ¶ Si autem reus hoc sacramentum subire recusaverit, tunc ei pro capitulis quae narrationes contra se habentes factae sunt, pro confesso habeatur, et liceat iudici sententiam ferre quemadmodum ei in principali quaestione suggesserint. Sic enim non lites solum, sed etiam calumniatores minuentur, si et plerique dicentes putaverint se sermones in cassum fuisse. ¶ Sic enim ipsae principales litigantium partes puram mentem liti exercerent, et causarum patroni praebeant sacramentum et ipsi iudices propositis sacrosanctis scripturis tamen totius esse statuant examinationem quia suum praebent arbitrium. Quod aliud nisi pro hominibus dominum esse in omnibus causis iudicem credendum est? Antiqua itaque calumnia quaestione penitus abolita ex huiusmodi constitutione nostra dilucidata et compendiosa in terris clarationibus et sit maximum causarum dirimendarum remedium. ¶ Sed praedictum sacramentum in litibus quae quidem necdum sunt inchoatae praestari volumus in ipso litis primordio. ¶ Si autem adhuc esse pendentes inveniantur, vel post litem contestatam et post solitas iudiciales cautelas iam praestitas. Siquidem praesto fuerit utraque persona et in eadem civitate vel in territorio eius moratur, et in his litibus sacramentum locum habet et in primo post hanc legem ingressu eum compelli iusiurandum praestare. ¶ Si autem una pars affuerit, necnon retinetur propter absentiam personae eius differri, et aliquid contrarium eveniat nobis proposito, et quod pro compendio litium introductum est in adversariam figuram transformetur. Iubemus praesentem quidem personam omnimodo dare sacramentum absentem autem in pendentibus dumtaxat litibus secundum quod praedictum est hoc concedi. ¶ Si autem utraque principalis persona affuerit, nec dum tamen lites peraguntur, etiam sine datione sacramenti lites pendentes suo decurrant tramite.

Imp. Sev. et Ant. AA. Codicis Iustiniani Caesaris Augusti. Repetitae praelectionis. Explicit liber secundus. Incipit III. De iudiciis. Rubrica.

Iurisdictio recepto ... usurarum stipulatio non est percepta. Super est ergo ut debitorem eius temporis quod non est in iudicium convenire possis.

Idem A. Licet iudicio accepto cum tutore tuo egisti, ipso iure actio tutelae sublata non est, ideo si rursus eundem iudicem petens conveneris utilis exceptio rei iudicatae. Si tecum quia agis in iudicio priore tractatum non esse allegas non inutiliter replicatione doli mali uteris.

Imp. Alex. A. Quotiens quaestio status bonorum disceptationi concurrit, nihil prohibet quo magis apud eum quoque qui alioquin super statu cognoscere non possit disceptatio terminetur.

Idem A. Si scis tibi pretium praediorum a curatoribus comparatorum reputaretur, eum instrumenta emptionis traderentur, quaestionem omissae evictionis non movisti, intellegis semel finitam litem instaurari non oportere.

Imp. Gord. A. A iudice iudex delegatus iudicis dandi non habet potestatem, cum ipse iudiciario munere fungatur, nisi a principe iudex datus fuerit.

Idem A. Servus in iudicio interesse non potest, nec si eo decepto iudicio aliqua in personam eius facta sit, quod statutum est servabit.

Imp. Diocl. et Maxim. AA. Cum debitores ... sistunt, servum tibi pignoris iure obligatum bona domini sui quodam rebus humanis excepti teneri profitearis, adversus eum dari tibi actionem contra ius postulas. Siquidem inter servum et liberum consistere nullum posse iudicium et ad possessionem itaque pignorum magis officio iudicis venire te convenit quam illicita postulare.

Imp. Const. et Licin. AA. Placuit in omnibus rebus praecipuam esse iustitiae aequitatisque quam stricti iuris rationem.

Imp. Const. A. Iudices oportet in primis rei qualitatem plena inquisitione discutere, et tunc utramque partem saepius interrogare, ne quid novi adderi desiderent. Cum hoc ipsum ad alterutram partem pertineat, sive definienda causa per iudicem sit sive ad maiorem potestatem referenda sit.

Idem A. Nulli prorsus audientia praebeatur, qui causae continentiam dividit, et ex beneficio praerogativa id quod in uno eodemque iudicio poterit terminari apud diversos iudices noluerit ventilare, poena ei ex officio iudicis imminente qui contra hanc supplicaverit sanctionem, atque aliud super possessione, aliud super principali quaestione iudicem postulaverit.

Imp. Iust. A. Properandum nobis visum est, ne lites fiant paene immortales et vitae hominum modum excedant. Cum criminales quidem causas iam nostra lex biennio conclusit, et pecuniariae causae quae frequentiores sunt, et saepe materiam criminibus creare noscuntur. ¶ Praesentem legem super his orbi terrarum ponendam nullius locorum vel temporum angustiis coartandam posuimus. ¶ Censemus itaque omnes lites super pecuniis quantaecumque quantitatis, sive super condicionibus sive super iure civitatum seu privatorum fuerint illatae, sive super possessione vel dominio vel hypotheca seu servitutibus vel pro aliis quibuscumque causis pro quibus hominibus contra se litigandum est, exceptis tantummodo causis quae ad ius pertinent fiscale, vel quae ad publicas respiciant functiones, non ultra triennium metas post litem contestatam esse protrahendas, sive omnes iudices sive in hac alma urbe sive in provinciis maiorem seu minorem peragunt administrationem, sive in magistratibus positi sunt, vel ex sacra nostra dati, vel a nostris proceribus delegati non esse eis concedendum, ut ultra lites quam triennii spatio extendere. Hoc enim iudicialis magis est potestatis. Nemo est qui ignoret. Nam sub principi volumus nullus tamen iudex inveniatur qui possit in toto iudicio lite protelare. ¶ Et siquidem pars actoris cessaverit quam eius multiplici dilatione reus fatigetur et triennium metae post litem contestatam iam prope finem veniat, ut semestre tempus tantum ei supersit, licentia erit iudici per executores negotii actorem requirere, et si fugiens ex sua parte actoris absentiam invenerit, iudicibus omnimodo sua aures huiusmodi quaestioni reservantibus, et ipse terrae vices hoc fuerit subsecutum, decem dierum spatio per unumquemque in iure destinato, et incerta actoris pars fuerit inventa, et neque per se neque per procuratorem instructum pervenerit, tunc iudicem negotii acta apud se confecta conspicere censemus, et siquidem nihil sufficiens actitatum est, ex quo possit in summo esse certa fieri coniectura, volumus non solum partem fugientis ab instantione iudicii relaxare. Sed etiam in omnes expensas quae consueto modo circa lites expenduntur eum absentem condemnare, vel etiam quantitatis cum sacramento fugientes manifestanda, et omni cautela quam supplicans reus exposuit reddenda, quas si liberaverit in rebus evacuabitur. ¶ Si autem exegerit ius presente habita pars actoris tamen ei inventa possit invenire una ex qua manifestum ei fiat, quod statuendum sit etiam absente actore, sicut meliorem causam hic praespicit, pro eo fere in suam non moretur, et ipsam sententiam reum absentem actori condemnare expensis tantummodo litis quas reus legitime eis expendisse iuraverit, cum condemnatione excipientis. Quia hanc poenam actori et meliorem causam habenti propter solam absentiae contumaciam imposuimus, nullo penitus ei regressu ad eandem litem conservando. ¶ Sed actor contumax cadat omnimodo alterutrius absolutione. ¶ Sin vero aliqua condemnatio contra reum pro absente actore proferatur, quam forsitan non sufficientem sibi actor putaverit, fugitivum nullo modo iterum eandem litem resuscitare concedimus, et haec quidem poena actori fiat imposita. ¶ Sin autem reus absfuerit et similis ei processerit requisitio, quemadmodum pro persona actoris ediximus, etiam absente reo huiusmodi causa contrahatur, et iudex secundum quod et veteribus legibus cautum est ex una parte cum omni subtilitate causam requirat, et si obnoxius fuerit inventus, etiam contra absentem proferre condemnationem non dubitet. ¶ Quae ad effectum perducatur, et propter et facultatem fugientis in victori tradatur, sive ipse iudex ex sua iurisdictione hoc facere potest, sive per relationem ad maiorem iudicem hoc referatur, et ex eo legitima via contra reum contumacem aperiatur, nulla licentia ei vel alii pro eo ei solum praetendenti concedenda contradicenda, cum in possessionem ex huiusmodi causa actor mittitur. ¶ Nec si reus autem fuerit reus et voluerit fideiussores dare et possessionem recuperare audiatur. ¶ Huiusmodi enim causis omnem ei contradictionem excludimus. Cum autem huiusmodi causa ventilatur, sive actore sive reo examinatio causae sine ullo obstaculo celebretur, cum eum terribilis in medio proponitur scriptura, et litigatoris absentia dei praesentia repleatur, nec pertimescat iudex appellationis obstaculum, cum ei qui contumax et absens nostri tur, nulla est provocationis licentia quod et in veteribus legibus constitutum manifestissimi iuris est. Huiusmodi

aut sententia propter hunc triennii proferatur, pro quo et presentem legem introduximus. ¶ Sicut enim in anteriore tempore inquam longa temporis saepe dilatio, si spes absenti relicta fuerit revertendi. alterutra pars cessaverit in sola exspectatione condemnationis absolutionisve forsitan rei proferatur penalis sententia. Si autem tunc mors litis et condempnatio in absentem introducatur, quod nihil tam in his casibus accidit in quibus triennii effluxionis imminet formido. ¶ Sive autem alterutra pars absentes, sive utraque presentes fuerit deserta, omnes iudices qui sub imperio nostro constituti sunt sciant in exspectatione eius victum victorem esse condempnandum quantum pro litis expensis victum intulerit non ignorantes, quod si hoc preterminiserint ipsi condempnatio huiusmodi pene subiacebunt, et eodem certam partis lese cohartabuntur. ¶ Et hec de altera parte litigantium contumacie absente nobis statuta visa sunt, et ad equitatis rationes omnia corrigentibus. Si autem utraque pars imminente et lite peragenda cupiente iudex eas accipere noluit, vel propter amicitias, vel inimicitias, vel turpissimi lucri gratia, vel propter aliud quodquam vitium quod ministerium animus huiusmodi iudicium in vasti post litem inspectam ausus fuerit perclamare, et propter hoc triennium fuerit transactum, iudex siquidem in magistratu positus est, vel in maiori dignitate usque ad illustratus gradum decem librarum auri privatis suis largitionibus inferre per scolam palatinam compellatur. ¶ Sin autem iudex minor fuerit trium librarum auri multa plectetur per eandem scolam exigenda et vestro erario applicanda et eo removendo alius iudex in locum eius subrogetur, sub similis pene formidine his omnibus locum habentibus, cum unusquisque iudex eandem abiurationem pagat. ¶ Sin autem in medio triennii vel morte iudicis vel alia inevitabili occasione iudicium fuerit mutatum, et siquidem extra exitum anni alterius vel amplius restiterit in quo alius iudex causam disponitur intra reliquum temporis eam finiatur. Sin autem minus quam annale sit, tunc omne quod deest repleatur, ut non in minore perfecti anni tempore litem positus subrogatus iudex terminare dissenserit quam terminare. ¶ Illo procul dubio observando, ut si neque patientia litigantium propter eum vel per iudicem steterit, quominus lis sua marte decurrat, sed per patronos causarum licentia detur iudici et eos duarum librarum auri pena affecerit per scolam palatinam exigenda et similiter publicis rationibus aggreganda, ipso videlicet iudice in sua sententia hoc ipsum manifestante, quod per patronos eorum, vel fugitivus vel agentis dilatio facta est, vel pomeris, vel per quosdam exhibitos necessitate advocatis imperanda, exquo volunt peragere quidam susceperint casus quos ad terminum nullum vel vincta eam impediat adimplere, neque exceptis recusationibus fiat cause dilatio. honoratis etiam advenientibus quidam possit diversissimis tegatis omnimodo presentandis et accessu tunc per executores negotiorum exigendis, ne per huiusmodi machinationem cause interna protrahatur, nisi ipse litigator alium pro alio patronum eligere maluerit. Hec autem omnia in his omnibus a nobis cauta sunt, quibus perfecte etatis constitutis arbitrium suum propriis omnibus causis sufficiat. ¶ Sin vero cause vel pupillorum vel adultorum, sive vel aliorum sub cura agentium masculorum vel feminarum vel per tutores vel per curatores vel actores vel procuratores eorum agitur et eorum desidia triennium fuerit transactum et causam occiderint, lite quidem nichilominus suum huiusmodi terminum imponere, omnem autem iacturam quam ex hac causa ovenerit, ad tutores et ad curatores et fideiussores eorum heredesque eorum vel eorum omnes quorum in hac causa legitime interesse videatur. ¶ Sin autem non sufficiat pupillus vel minoribus eorum substantia tuendo, in quo fuerit detrimentum per passum integrum restitutionis auxilium eis supplere.

Idem A. R. em non novam neque insolitam aggredimur sed antiquis quidem legis latoribus placitam, cum vero contempta sit, non leve detrimentum causis inferentem. Cum enim non est incognitum antiquos iudices non aliter iudicialem calculum accipere nisi prius sacramentum prestitisset omni modo sese cum veritatem et legum observatione iudicium esse disposituros. Cum igitur causa non in iustitiam incurrimus a bulidam et antenores leges nostre quam derivamentas potitas sit, non minimam sine cunctis vicitas experientiam litigantibus prebuerit, et atque ab omnibus merito collaudatur, ad hanc in perpetuum valituram legem porrigimus, per quam sancimus omnes iudices sive maiores sive minores sive qui iam administrationibus positi sunt, vel in hac regia civitate vel in urbe terrarum que nostris gubernaculis regitur, sive eos quibus nos audientiam committimus, vel quam maioribus iudicibus dati vel qui ex iurisdictione sua iudicandi habent facultatem, vel qui ex recepto, id est compromisso, quod iudicium imitatur causas dirimendas suscipiunt, vel qui arbitrium peragunt vel qui executores sententiarum a partium consensu electi sunt, et generaliter omnes omnino iudices romani iuris disceptatores non aliter litium primordium accipere, nisi prius ante iudicialem sedem sacrosancte deponantur scripture, et hec permaneant non solum in principio litis, sed etiam in omnibus cognitionibus usque ad ipsum terminum et diffinitive sententie recitationem. Sic enim attentiores ad divinas scripturas et dei presentie consecrati, et eam ex presidio litem dirimenter, scientes quod non magis alios iudicent quam ipsi iudicantur. Cum etiam ipsis magis quam partibus terribile iudicium est, si litigatores qui sub hominibus in spectatore adhibito causas prosequitur terminandas. ¶ Et hoc quidem de iusiurandum iudiciale omnibus notum sit, et communis legis optimum a nobis accedat incrementum, et a bonis iudicibus observandum, quod si preterierit, eo temporibus periculosum sit. ¶ Patroni autem causarum qui utrique parti suum presentant ingreduntur auxilium, cum lis fuerit contestata post narrationem propositam et contradictionem obiectam, in qualicumque iudicio maiore seu minore vel apud arbitros sive ex compromisso vel aliter datos vel electos, sacrosanctis evangeliis sacramentum prestet quod cum omni quidem virtute sua omnique ope quod iustum et verum existimaverit clientibus suis inferre procurent, nichil studii relinquentes quod sibi possibile est. ¶ Non autem credita sibi causa cognita quod improba vel penitus desperata et ex mendacibus allegationibus composita, ipsi scientes prudentesque mala conscientia liti patrocinentur. Sed etiam certamine procedente aliquod tale sibi cognitum fuerit, a causa recedant ab huiusmodi communione sese penitus separantes, hocque subsecuto nulla licentia concedatur litigatori ad alterius advocati patrocinium convolare, ne melioribus contemptis improba advocatio subrogetur. Sin autem plurimi patroni adhibiti fuerint iuramento ab omnibus prestito, quidam ex his esse perfecte patrocinari dixerint quod recusaverint, exeant quidem recusantes, volentes autem remaneant. Hec enim sinimus manifestare potius quam diuturnis quamque audacia iudicium vel reliquerit vel perhibent ne vel per hec litigatoribus danda licentia alios pretendentibus subrogentur.

Idem A. S ancimus omnes iudices sive in hac florentissima civitate sive in provinciis sint, si quod absque presentia partium apparuerit, non aliter iudicialem aditum revelare, sed claudere ei iudiciorum copiam nisi prius omnia dampna restituat ex huiusmodi vitio adversarii eius inflicta, seu circa ingressus litis, sive circa honoraria advocatorum vel alias causas quibus dominio intitur extimatione iudicis quam tractare eorum dinoscitur causa, postquam initium ab eo fuit quod fecerit expensas, exequentibus negotiorum modis omnibus dispositiones eorum adimplentibus. Committitur iudicibus nostris et executoribus, quod si hec preterminiserint excessa subiacebunt huiusmodi detrimentum. Lesis resarcire compellantur, quod etiam pedaneis iudicibus observari censemus, licet non cunctis sequentibus litigatores mala conscientia absfiunt.

Idem A. A pertissimi iuris est licere litigatoribus iudices antequam lis inchoetur recusare. ¶ Cum etiam ex generalibus formis sublimissime tue sedis statutum est necessitatem imponi iudice recusato partibus ad eligendos vel arbitros et sub audientia eorum suam iura proponere, licet enim ex imperiali numine iudex delegatus sit, quia tamen sine suspitione omnes lites procedere cordi est nobis, licentia quoque suspectum iudicem putat antequam lis inchoetur eum recusare, ut ad alium recurratur libello recusationis ei porrecto. Cum post litem contestatam neque appellare posset ante diffinitivam sententiam, neque recusare posset ne lites in infinitum extrahantur, eo temporis silicet executione necessitate partibus per ordinarium iudicem Rome civile auxilium imponeretur et arbitros eligerent et apud eos sicut et antea lite apparente quasi arbitri fuerint ab imperiali culmine delegati. Quod etsi ab imperiali maiestate iudex delegatus non sit, sed ab alio culmine optime censemus.

Idem A. C erti iuris est quod constitutum est etiam militantibus hominibus iudicandi facultatem. Quid enim obstaculum est hominibus qui peritiam quandam rei habent dare iudicare cum sciant et militantes magistros et omnes tales homines per usum cottidianum iam esse approbatos, ut et audiant lites easque dirimant et propriis et legis scientia huiusmodi altercationibus finem imponant.

Idem A. C um specialis iudex sive ab augusta fortuna sive a nostra [illegible] culmine in aliqua provincia ubi reus cenitur degere datus sit et una pars dixerit eum sibi suspectum esse nec forsitan absit

provincie iudicis vel alia civitate eiusdem provincie commorantem appellatur longo itinere emenso recusationis libellum ei sociatur offerre. Sancimus si quidem presidem provincie presides provincie in ea civitate ubi degere dubitatur. Liceat ei qui suspectum sibi iudicem esse dicit ipsum presidem adire et hec facere in actis manifesta. Si vero tum non est moderator provincie in presenti loco, habeat apud defensorem locorum vel duumviros municipales gestis apud eos habitis celebrare et iudicem quem recusat revocare. Illud autem intra triduum proximum sine ulla dilatione compelli arbitrum vel arbitros eligere et apud eos litigare, ne datus iudex removeatur. Quod si non eligatur electione videlicet arbitri suspicatum inter partes fuerit, similimodo vel presidis provincie vel defensoris locorum vel magistratuum municipum arbitrio dirimenda contestatione negotii cum mandatum est. Huiusmodi cause exactio intra statuta ab arbitris effectum mancipare non fuerit procuratum. Tunc enim ipse qui iudicem antea dedit, qui suspectus iudex esse appellatione continuata, formam cause imponat legittimam. **De sportulis et sumptibus in diversis iudiciis faciendis et de executoribus litium. Rubrica.**

Impp. Grat. Valent. et Theod. AAA. **Q**uisquis fuerit exhibitus usque ad negotii terminum ab eo apparitore cui primum traditus fuerit observari eum decernimus. Si qua per suspicionem fuerit hec mansuetudinis nostre posthabita preceptio, primum scrinium qui violata tenet eiusque librarum auri condempnatione multetur.

Idem AA. **I**udicibus omnibus licentiam prestamus ut hiis quibus a nostro numine litteras mandatur illustribus vel spectabilibus vel clarissimis vel togatis fori cuiusque prefecture vel aliis quibusdam vel hiis quorum iudicibus delegandas litteras accipiunt executores. Necessarium causis instructas offerre et removere ab executione eos et alios subrogatos supponere et etiam multis afficere. Sed si quidem illustres sint iudices usque ad decem solidorum summam. Si vero alii usque ad tamen modo aureos et ad iudices quorum inferior est referatur. Quem militia exuti penas luant corporales. Mulctas autem plurimis iudicibus licentia sit et maiores penas et corporales mutilas executoribus imponere. Similes fiunt et circa litteras versari. Ut sciant non esse eis ad eludendas nec lucri gratia aliquod eius vitium impendium. **Explicit. Incipit de pedaneis iudicibus.**

Imp. Gord. A. **P**rocuratorem non non iure presidis agentem dandi iudices inter privatas personas non competit facultatem manifestum est. Cum vero sine allegatis inter privatas personas nec iam memini istos arbitros dandos puta eius sententia ab eis prolata nullo iure subsistit.

Imp. Dioc. et Max. AA. **P**lacet nobis presides de hiis causis in quibus quoniam ipsi non possent cognoscere ante hac pedaneos iudices dabant notionis sue examinare adhibere. Ita tamen ut si vel propter occupationes publicas vel propter causarum multitudinem omnia huiusmodi negotia non possunt cognoscere iudices dandi habeant potestatem. Quod non ita accipi convenit ut etiam in hiis causis in quibus solebat ex officio suo cognoscere iudices dandi licentia permissa sibi credatur. Quod usque adeo in presidum cognitione retinendum est ut eorum iudicia non diminuta videatur. Dum tamen de ingenuitate super qua poterant ante cognoscere et de libertinitate presides ipsi diiudicent.

Idem AA. **P**lacet ut iudicibus si quos gravitas tua disceptatores dederit et si annues ut delegata sibi negotia lata sententia determinent. Nec in hiis causis in quibus pronuntiare de licere possit facultatem sibi remittendi pateat ad auditum presidalem cognoscere. Maxime cum tali iudicatio alicui litigatorum parti iniusta videatur. Interponende provocationis potestas a sententia ex omni causa prolata liberam litigatorum.

Idem A. **P**lacuit quotiens pedaneis [illegible] iudicibus tribuatur iudices dati post litem contestatam vel ad aliud iudicium necessario dirigantur vel publice utilitatis ratione in alias provincias proficiscantur vel diem obierint. Atque hiis rationibus negotiis ceptis finis non possit adhiberi, alium in locum eorum iudicem tribui qui negotium examinet. Ne huiusmodi causis intervenientibus impedimentum aliquod in persequendis litibus afferatur.

Imp. Iul. A. **Q**uedam sunt negotia in quibus superfluum est moderatorem expectare provincie. Ideoque pedaneos iudices, hoc est qui negotia humiliora disceptent, constituendi damus presidibus potestatem. **Explicit. Incipit qui pro sua iurisdictione iudices dare darive possunt.**

Imp. Th. A. **I**n causis delegationibus illud consultissime perspeximus observari, ut ita valeant si ad iurisdictionem pertineant delegantis. Quod si quis aliene iurisdictionis causam crediderit delegandam, nec precepto cognitionis datum patientiam accommodare censemus. Et si contra leges obtemperaverit delegatis, omnia que ab eo delegatione geruntur ita pro infectis haberi precipimus ac si ipsi qui delegaverunt aliene iurisdictionis iudicium recepissent. Ut neque appellandi quidem necessitas victis adversus eas sententias imponatur. Hec nisi iudices a nobis speciali delegantibus dati. Alias enim causas delegaverint iudicandas, nam hiis delegantibus nullo proprium causarum nec habito delectu appellationum ad eos iudicia revocabuntur. **Ne quis in sua causa iudicet vel ius sibi dicat. Rubrica.**

Impp. Val. Grat. et Th. AAA. **G**enerali lege decernimus neminem sibi esse iudicem vel ius sibi dicere debere. **I**n re enim propria iniquum admodum est alicui licentiam tribuere sententie. **Qui legitimam personam iudicis standi habent vel non.**

Imp. Gord. A. **S**i ius eius pupillaris etatis sine tutoris auctoritate cum adversario contenderis, presentem provincie adversus te pronuntiavit, minime auctoritate iudicati nititur quod statutum est.

Impp. Dioc. et Max. AA. **I**n rebus que privati iudicii questionem habent, sicut pupillus tutoris auctore et agere et convenire potest, ita et adultus curatore consentiente litem inferre vel excipere debet.

Impp. Hon. A. **M**omentarie possessionis actio exerceri potest per quamcumque personam. Sub colore autem adipiscende possessionis obrepticia petitio alteri obesse non debet maxime cum absque cognitione persone legittime initiatum iurgium videatur. Nichil autem opitulentur questio circa minores habita cum ius circa curatores debuerit custodiri. **Ut nemo invitus agere vel accusare cogatur. Rubrica.**

Impp. Dioc. et Max. AA. **I**nvitus agere vel accusare nemo cogitur. **De ordine iudiciorum. Rubrica.**

Impp. Sev. et Ant. AA. **A**dite presidem provincie, nuptam que esse testamentum fabui presentis agnatione filii decessit. Neque enim impendit notionem eius quod status questio in cognitione vertatur. Et si super eius status cognoscere non possit, pro enim ad officium iudicis qui de hereditate cognoscit universam incidentem questionem que in iudicium deducitur examinare, quin non de ea sed de hereditate pronuntiat.

Imp. Anton. A. **S**i questio tibi generis ab hiis quos fratres patruelis esse dicis nondum fit adito preside, accepto iudice familie herciscunde experiri. **Q**uod si dicatur questio erit prius de natalium veritate secundum iuris formam quesitum in clarissimus vir habebit.

Imp. Alex. A. **C**um civili disceptationi principaliter mota questio criminis incidenterit, vel e contrario prius instituto civili rei adiungitur, potest iudex eodem tempore utramque questionem sua sententia dirimere.

Imp. Gord. A. **Q**uoniam civili questione in criminalem se pretenditur prius determinis iudicatur, quod ut potest maius merito minori preferitur. Ex quo criminalis questio questioque non cessavit, oportet civilem causam velut ex integro in iudicium deductam distingui. Ut criminalis finis negotii ex eo die quo inter partes fuit lata sententia initium civili tribuat questioni. **De litis contestatione.**

Impp. Sev. et Ant. AA. **R**es in iudicium deducta non videtur si tantum postulatio simplex celebrata sit, vel actionis species ante iudicium reo cognita. Inter litem enim contestatam et editam actionem permultum interest. Lis enim tunc videtur contestata cum iudex per narrationem negotii causam audire ceperit. **De plus petitionibus. Rubrica.**

Imp. Iust. A. **O**diosas contrahentium calliditates amputare properantes censemus ut si quis certa quantitate sibimet debita super ampliore pecunia per dolum et machinationem cautionem exegerit et ad iudicium debitorem vocaverit. Si quidem ante interpositam litem calliditatis penitentia ductus veritatem debiti confessus fuerit, nullo eum dispendio pregravari. Si vero litis prebuit exordium et in certaminibus negotiis permanens arguatur de adiecta falsa quantitate, non solum ea, sed etiam toto debito cum decidat. Talis cautionibus, scilicet et sive in confessionibus sive in simulatis sunt sive eius sunt, etiam in heredem sua optinentibus in firmitatem. Talibus enim cautionibus hec obiecte non optime. **De dilationibus. Rubrica.**

Imp. Dioc. et Max. AA. **Q**uoniam plerumque evenit ut iudices instrumentorum vel personarum gratia dilationem dare rerum necessitate cogantur spatium instru-

ctiones exhibende postulantur dari convenit. quod hac ratione arbitramur esse moderandum. ut si extra provinciam ubi lis agitur vel persone vel instrumenta poscentur non amplius quam tres menses indulgeantur. Si vero ex continentibus provinciis sex menses custodiri iustitia est. Transmarina autem dilatione novem menses computari oportebit. Quod ita constitutum iudicantes sequi debebunt. ut hac ratione non sibi concessum intelligant dande dilationis arbitrium. sed eandem dilationem si rerum urgentissima ratio flagitaverit et necessitas desiderate instructionis exegerit. et non facile amplius quam semel nec ulla trahendi arte sciant esse tribuendam.

Imperator Constantinus A. Si quis rescriptum ad extraordinarium iudicem deportaverit dilatio ei penitus denegata est. Illi autem qui in iudicium vocatur danda est ad probanda precum mendacia vel per edenda aliqua instrumenta vel testes quibus instructus esse non potuit quam precum speciem ad alienum iudicium tulerit.

Idem A. Si neque pars sive integra dilatio fuerit data eo usque iudicis officium conquiescit donec petiti temporis defluxerit curricula. Et generaliter sive exceptione sit sive collectione dilationum temporibus non excipiuntur sed connumerantur his.

Idem A. Procedente iudice dilationem non convenit postulari. etiam si utrique parti presente tribuatur. cum non aliter cognita indulgeri queat et cognitio esse non interpellata atque plenaria sed confecte magis iudice legitime colligatur. Et si forte dilationis petitio fuerit improbata susceptam questionem per sententiam iudicis dirimatur.

Idem A. Cum a nobis fuerit ad appellationem consultationem rescriptum sive fuerit primo iudicio petita dilatio sibi tributa non sit sive nec petita quam eam data ratio neque quia nec in iudiciis quem cognitionum meritum dilatio tribui solet.

Imperator Iustinianus A. Si inter privatos et fiscum aliqua lis nata fuerit utraque parte protrahende dilationis precem exigentes similes copia non est deneganda filios commoditatis ratio

Imperator Arcadius Honorius AA. [illegible] Decernimus [illegible] postulavit ac de patrimonio litigantibus in transmarina etiam dilatione mensium novem spatia egredi concedatur. De feriis. R.

Imperator Constantinus. Quoniam consulibus [illegible] nam similis observantia a nobis adiciendarum feriarum que tribus felicibus gestis preluciunt ad appellationum quoque tempora porrigenda sit. Verum karissime rescribi placuit experientie tue ut in causis provocationum iugiter ac sine aliquo intervento eiusmodi dierum tempora ferias servari debere et supradictorum dierum in appellationum causis minime fieri adiectionem.

Imperator Theodosius. Ut in die dominico emancipare ac manumittere liceat reliquie esse vel lites acquiescant. a die octavo kalendarum iulii usque ad kalendas augusti messis feria concedatur. et kalendas augusti usque ad decimum kalendarum septembris agendarum causarum tribuatur licentia. A decimo autem kalendarum septembris usque in idus octobris vindemia vel feria concedatur. Secundum quoque diem pasche et diem natalis domini epiphanie. vii. que precedunt et septem que sequuntur sine strepitu observari volumus. Et quod contra hec factum fuerit modis omnibus infirmatur.

Imperator Constantinus. Omnes iudices urbaneque plebes et artium officia cunctarum venerabili die solis quiescant. ruri tamen positi agrorum culture libere licenterque inserviant. quoniam frequenter evenit ut non alio aptius die frumenta sulcis aut vinee scrobibus commendentur ne occasione momenti pereat commoditas celesti provisione concessa.

Idem A. Nullo iudice presumi debet [illegible] ut auctoritate sua ferias aliquis concedat. Nec enim spiritales ferias vocari oportet quas administratores contraxerint. ac per hoc simonie exiguntur etiam fructu carebunt.

Imperator Valentinianus et Gratianus AA. Publicis actis fiscales census tua sublimitas etiam feriatis geminis mensibus hoc est sine aliqua intermissione distinguat. Provisoris quoque earum hisdem diebus ratiocinii in futurum examini adhibebit.

Idem AAA. Quadraginta diebus qui auspicio ceremoniarum paschale tempus anticipant omnis cognitio inhibeatur criminalium questionum.

Imperator Valentinianus Theodosius Arcadius AAA. Omnes dies iubemus esse iuridicos. Illos tamen manere feriarum dies fas erit quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus accepit estivos quem fervoribus mitigandis et autumnos fetibus decerpendis. Kalendarum quoque ianuariarum consuetos dies otio mancipamus. His adiungimus natalicios dies urbium maximarum rome atque constantinopoleos in quibus debent iura differri quia ab ipsis nata sunt. Sacros quoque pasche dies qui septeno vel precedunt numero vel sequuntur. Dies etiam natalem atque epiphaniarum christi et quo tempore commemoratio apostolice passionis totius christianitatis magistre a cunctis iure celebratur. In quibus etiam predictis sanctissimis diebus neque spectaculorum copiam reservamus. In eadem observatione numeramus et dies solis quos dominicos rite dixere maiores qui repetito in se calculo revolvuntur. in quibus pari necesse est hec reverentia. ut neque apud ipsos arbitros vel a iudicibus flagitatos vel sponte electos nulla sit agnitio iurgiorum. Nostros etiam dies qui vel lucis auspicia vel ortus imperii protulerunt. In .xv. autem paschalibus diebus et compulsio annonarie functionis omnium publicorum privatorumque debitorum differatur exactio.

Idem AAA. Actus omnes seu publici seu privati diebus .xv. paschalibus conquiescant. In his etiam emancipandi et manumittendi cunctis licentiam habent et super his acta

Imperator Honorius et Theodosius AA. Presides pro [illegible] provinciarum moneantur ut latronum questionibus et maxime ysaurorum nullum quadragesime vel venerabilis paschalium dierum die existimet excipiendum ne differatur sceleratorum proditio consiliorum que per latronum tormenta querenda est. cum facillime in hoc summi numinis speratur venia per quod multorum salus et incolumitas procuratur.

Imperator Leo A. Dies festos maiestati altissime dedicatos nullis volumus voluptatibus occupari nec ullis exactionum vexationibus prophanari. Dominicum itaque diem ita semper honorabilem. ita decernimus venerandum ut a cunctis executionibus excusetur. nulla quemquam urgeat admonitio. nulla fideiussionis flagitetur exactio. taceat apparitio. advocatio delitescat. sit idem dies a cognitionibus alienus. preconis horrida vox silescat. respirent a controversiis litigantes et habeant intervallum federis simul adveniant adversarii non timentes subeat animos vicaria penitudo pacta conferant. transactiones loquantur. Nec tamen huius religiosi diei otia relaxantes obscenis quemquam patimur voluptatibus detineri. Nichil eodem die sibi vendicet scena theatralis aut circense certamen aut ferarum lacrimosa spectacula. etiam si in nostrum ortum aut natalem celebranda sollempnitas inciderit differatur amissionem militie. Proscriptionem patrimonii sustinebit si quis umquam hoc die festo spectaculis interesse vel cuiuscumque iudicis apparitor pretextu negotii publici seu privati hec que lege statuta sunt crediderit temeranda.

Imperator Severus. De iurisdictione omnium iudicum. et de foro competenti.

Antoninus AA. Nonquam fuit iudex privatorum arbiter iudicum privatorum. Sed cum ipsi eum iudicem elegeritis et his consentientibus adversarius sententiam tulerit intelligitis vos acquiescere debere rei ex consensu vestro iudicate. cum privatorum iudicandi potestatem inter certas has personas vestri congruum est eum vobis iudicem scientes tamen audientiam eius elegistis. quod et ceteris similibus dicitur. tam in actionem prodentis quam in exceptionem opponentis personam locum habebit.

Imperator Diocletianus et Maximianus AA. Iuris ordinem converti postulas ut non actor rei forum sed reus actoris sequatur. nam ubi domicilium habet reus vel tempore contractus habuit licet hoc postea transtulerit ibi tantum eum conveniri oportet.

Idem AA. Privatorum consensus iudicem non facit eum qui nulli preest iudicio. nec quod is statuit rei iudicate continet auctoritatem.

Imperator Constantinus A. Nemo post litem contestatam [illegible] tentatis ordinarie sedis declinet examen. nec prefecti pretorio aut comitis orientis vel alterius spectabilis iudicis imploret auxilium sed appellatione legibus facta ad sacrum auditorium

Imperator Arcadius Honorius AA. In criminali negotio rei [illegible] forum accusator sequitur. In sueto quisquam eum sive criminale sive civile sine celesti oraculo in invetito vocaverit examine aut executionem poposcerit militarem. actor quem proprii negotii actione mulctetur. reus vero pro deportato habeatur. Et tribuni seu vicarii capitalem sibi animadversionem subeundam esse cognoscant si vel sua vel militum executionem infelicem prebuerint.

Imperatores Honorius et Theodosius AA. Magisteriae potestati inter militares viros vel privato actore et reum militarem etiam civilium quaestionum audiendi concedimus facultatem. Praesertim cum id ipsum more esse litigantium videatur, cum alter qui militiam tenet reum nisi a suo iudice nec exhiberi posse nec sine culpa fuerit coherceri.

Imperator Anastasius A. Per iniquum et temerarium esse decernimus eos qui professiones aliquas seu negotiationes exercent nolle sequi iudicium ad quos earundem professionum seu negotiationum cura pertinet, et iurisdictionem et praeceptiones declinare conari. Quapropter iubemus huiusmodi hominibus nec cuiuslibet militiae seu cinguli vel dignitatis prerogativam in hac parte suffragari, et eos qui tenentur in quacumque militia connumerati sunt vel fuerint seu dignitatem aliquam praetendunt, sine aliqua fori praescriptione his iudicibus tam in publicis quam in privatis causis obedire compelli, ad quorum sollicitudinem professionis seu negotiationis quam praeter militiam ut dictum est exercent gubernatio videtur respicere. Ita tamen ut ipsi nihilominus iudicibus sub quorum administratione dicta militia seu dignitas eorum constituta est procul dubio respondeant, his scilicet qui contra huiusmodi tenorem legis venire temptaverint militiae cingulo seu dignitatis honore pariter cum annonis spoliandis.

Quando imperator inter pupillos et viduas vel miserabiles personas cognoscat et ne exhibeant. Rubrica.

Imperator Constantinus A. Si contra pupillos vel viduas vel diutino morbo gravatos et debiles impetratum fuerit lenitatis nostrae iudicium, memorati a nullo nostrorum iudicum compellantur comitatui nostro sui copiam facere. Quin immo intra provinciam in qua litigator aut testes vel instrumenta sunt experiantur iurgandi fortunam, atque omnis cautela praebeatur ne terminos provinciarum suarum cogantur excedere. Quod si pupilli vel viduae aliique fortunae iniuria miserabiles iudicium nostrae serenitatis oraverint, praesertim cum alicuius potentiam perhorrescunt, cogantur eorum adversarii examini nostro sui copiam facere.

Ubi de criminibus agi oportet.

Imperator Severus A. Quaestiones eorum criminum quae legibus aut extra ordinem coercentur, ubi commissa vel inchoata sunt vel ubi reperiuntur qui rei esse perhibentur criminis, perfici debere satis notum est.

Idem A. Sicut libenti [?] venundato plagii crimine commisso ab eo itaque qui super hoc quod post aditur competens iudex sui quem pueri ingenui vendidisse proponitur ubi degit causam cognoscet.

Ubi de possessione agi oportet.

Imperator Valerianus A. Ubi autem facta dicitur aut momentaria possessio postulanda est, ibi loci iudicem adversus eum qui possessionem turbavit convenit iudicare.

Ubi fideicommissum peti oportet. Rubrica.

Imperatores Severus et Antoninus AA. Fideicommissum peti oportet ubi petendum est et ubi hereditas relicta est dubitari non oportet.

Ubi conveniatur qui certo loco dare promisit.

Imperator Alexander A. Qui certo loco se soluturum pecuniam promisit, si solutioni satis non fecerit, arbitraria actione etiam in alio loco potest conveniri, in qua venit aestimatio quod alterius interfuit suo loco potius quam in eo in quo petitur solvi.

Ubi in rem actio exerceri debeat.

Imperatores Diocletianus et Maximianus AA. In rem actio non contra vindicantem sed contra possidentem competit. Frustra ita desideras non teneri conveniri, sed cum auctore tuo dominium vindicante, cum possidere te contendas. Nam si dominium tuum a quo ibi vindicatur intelligis sibi evictionis periculum imminere, nec enim iurisdictionis forma in eadem provincia constitutis tam petitore quam possessore ob auctoris personam quam in alia provincia dicis consistere debet immutari.

Imperator Constantinus A. Si quis alterius nomine quolibet modo possidens immobilem rem litem ab aliquo perpessus est, debet in iudicio dominum nominare, ut sive in eadem civitate degat sive in agro sive in alia provincia, certo dierum spatio a iudice finiendo, eoque adnotationem eius producendo, vel ipse in locis in quibus possidendi situm est perveniens vel procuratorem mittens actoris intentionem excipiet. Si vero post huiusmodi indultum tempus minime hoc quod dispositum est facere maluerit, tamquam lite quae ei ingeritur exinde quo possessor ad iudicium vocatus est ad initium pendam [?] longi temporis praescriptionem contestata videatur, ut parte possessionis domino, nec post huiusmodi humanitatem suae praesentiam facientem, edictis legitimis faciendis eum citare curabit, et tunc in eadem voluntate eodem permanente, et negotium summatim discutiens in possessionem rerum actorem mittere non differat, omni allegatione absenti de principali quaestione servata.

Imperatores Gratianus et Valentinianus. Actor rei forum sive in rem sive in personam sit actio sequitur. Sed et in locis in quibus res propter quas contenditur constitutae sunt, iubemus in rem actionem adversus possidentem moveri.

Ubi de hereditate agatur et ubi scripti heredes in possessionem mitti postulare debent.

Imperatores Valentinianus et Gratianus AA. Illic ubi res hereditariae esse proponuntur, heredes in possessionem rerum hereditariarum mitti postulandum est. Ubi autem domicilium habuit qui convenitur, vel si ibi ubi res hereditariae sitae sunt degit, hereditatis ibi erit controversia terminanda.

Ubi agi oportet de ratiociniis tam privatis quam publicis.

Imperatores Diocletianus et Maximianus AA. Eum qui aliena negotia sive ex tutela sive ex quocumque alio titulo administraverit, ubi hoc gessit rationem oportet reddere.

Imperatores Honorius et Theodosius AA. Nemo post depositum cingulum privatae vitae redditus ob negotium quod militiae tempore ei exortum est, reddendi ratiocinii gratia eius numeri in quo militavit vel cuius ipse gremio aliquotiens pulsatus, fori praescriptionibus utatur. Unumquemque enim super huiusmodi causis, id est publicis, quas dum militat exercuit, super ratiociniis militaribus per quae suos contubernales affixisse asseritur, in militari oportet iudicio respondere, in quo et instructio sufficiens et nota testimonia et recentissima possunt documenta monstrari.

Ubi causa status agi oportet. Rubrica.

Imperator Alexander. Ea quae ait eum ubi servivit refugit et aliam provinciam inde contulit libertatem sibi vindicans, non invita eo loco litigare compellenda est unde quasi fugitiva recessit. Et ideo remittere eam in qua servivit praeses provinciae qui eo loci tuis repraesentandam curae habebit, sed non ubi de praesenti causa est audiri.

Imperator Decius A. Procuratores nostros [gap] debere status causam examinare non posse omnibus notum est.

Imperatores Diocletianus et Maximianus AA. Si in possessionem libertatis constituta es cum institutus etiam quaestionem actor forum rei debeat, ibi causam liberalem agi oportet ubi consistit quae ancilla dicitur, licet senatoria dignitate actor decoretur.

Idem A. Si in possessione servitutis constitutus in libertatem proclamat, ibi agi oportere status causam ubi domicilium constitutum habet qui se dominum dicit non est ambigui iuris.

Idem AA. Iam dudum a nobis statutum est ut si quae de libertatibus et servitutibus in provinciis inter fiscum et privatos exoriuntur, ad rationalem vel magistrum privatae rei, hoc est unde mota est quaestio, remittetur. Si quae vero ingenuitatis erunt, a rectore provinciae examinantur.

Imperator Iustinianus A. In litibus in quibus utrum ingenuus an libertinus sit aliquis quaeritur, quamquam eum dum certum sit pro quo divino adiutorio opus esse veteres leges praecipiebant, in posterum cessare sancimus, et huiusmodi lites etiam post memorata tempora ad exemplum ceterorum vel in provinciis apud earum moderatores vel in hac alma urbe apud competentia maxima iudicia examinari. Quod etiam si clarissima persona sub tali conditione vel etiam servili quaestione patiatur tenere censemus.

Ubi quis de curiali vel cohortali aliave conditione conveniatur.

Imperatores Arcadius et Honorius AA. Si quis vel curiae vel officii iudicum aut aliis quibuscumque corporibus obnoxius intra provinciam ab his erit quos aufugerat comprehensus, non expectata eius iudicis notione sub quo per ambitum coepit militare, penitusque emendicati honoris praescriptione summota, audiatur qui in locis aditus fuerit, audiatur manifestarumque rerum probatione convictus eorum societati quos declinaverat aggregetur.

Imperatores Theodosius et Valentinianus AA. Hac perpetua lege sancimus provincialibus iudicibus non posse fori praescriptionem opponi eos qui ad curiam vocantur vel cohortalibus debent ditioni officiis vel aliis corporibus obnoxii sunt, eos etiam quod super exactionibus vel concussionibus pertinent sumetur, exceptis videlicet his qui armata militia praediti sunt vel his qui speciali beneficio principali sese defendant, ita tamen ut his exmilitantibus vestris curiae nomine vel cohortalis officii quaestio ingeratur, rector provinciae super eius nomine tam ad sedem tuae magnificentiae quam ad magisterium vel ad competentem referat potestatem, ut hi qui velut debiti postulantur provinciali iudicio destinati.

ibi eiectum iudicii expectent ubi iurgia moveri preceperint huiusmodi questiones. Super publicis autem functionibus et devotionibus nemini liceat fori prescriptionem opponere preter eos tantum qui specialiter excepti sunt. Ceteros ex precelse tue sedis et rectorum provinciarum in quolibet negotio declinare minime posse iudicium decernimus ita ut qui tam saluberrimam legem putaverint violare temptaverint sciant a moderatoribus provinciarum ad usus se tamquam contumaces sententiam perferendam.

Ubi senatores vel clarissimi civiliter vel criminaliter conveniantur.

Imp. Const. A. Quicumque non illustri quidem tamen clarissima dignitate preditus virginem rapuerit vel fines aliquos invaserit vel in aliqua alia culpa seu crimine deprehensus fuerit intra provinciam in qua facinus perpetravit publicis legibus subiugetur nec in prescriptione fori utatur. Omnem enim huiusmodi honorem reatus excludit.

Imp. Val. Grat. et Valent. AAA. Senatores in peculiaribus causis sive in hac alma urbe sive in suburbanis degunt iurisdictioni tam pretoriane quam urbicarie prefecture nec non magistri officiorum quotiens tamen ad eum nostre pietatis manaverit iussio in provinciis vero ubi lares fovent aut ubi maiorem bonorum partem possident aut ubi assidue conversantur respondebunt.

Imp. Zeno A. Quotiens viro forte patricio vel ex patricio vel ei quem pretoriane vel urbicarie amplissime sedis administratio illustravit vel consulari viro quem etiam ordinaria processio quam sacra nostre pietatis parturit sublimavit oratio quemve magisterie potestatis infulis clarum fecerit vel ei qui magistri officiorum vel questoris officio functus aut sacro nostre pietatis cubiculo prepositus post depositam administrationem senatorio ordini sociatus est aut cui nostra serenitas domesticorum scholam regendam mandavit vel ei quem sacros nostros thesauros aut res privatas nostre pietatis vel serenissime auguste nostre coniugis gubernandas suscepit post depositam videlicet administrationem omne crimen publicum privatumve certum tamen non per procuratorem respondere liceat in hac alma urbe vel in provinciis commoranti ingeritur nullius alterius iudicis nisi nostre pietatis huiusmodi esse cognitionem vel sacri tamen cognitoris cui nostra serenitas huiusmodi negotii audientiam vice sua sacris apicibus mittendis mandaverit. ita tamen ut apud talem iudicem nullius officii vel sollemnitatem iudicii cedente ministerio more atque habitu sacrarum consultationum absque ulla videlicet observatione dierum fatalium introducte cause viris devotissimis sacri nostri scrinii libellensibus sollemnia ministerii peragentibus audiantur. eo quod criminis vocatus fuerit nequaquam probationes iniurias patiatur. sed eo quidem qui in aliqua secretarii presidiis iudicibus inferioribus, altercantibus vero superiore esse videatur habituro licentiam. ¶ Adeo autem tantarum honores dignitatum duximus augendos ut nec sacro quidem cognitori nisi nec postquam crimen fuerit patefactum contra huiusmodi viros vel eorum sublimem statum condendi aliquid concedimus facultatem. Sed hoc solummodo in huiusmodi viros iudici quoque principis auditoris licebit ut veritatem apud se crimine si patefactum fuerit ad principalem notionem referat. Ultionis autem tantis in eminentissimis dignitatibus modus non nisi principis residebit arbitrio. ¶ Cui sit etiam oportere accusationis calumpniam reo videlicet penitus absolvendo. ¶ In consulta quoque nostra serenitate prout leges sanctiunt coherceri. ¶ Si nisi forte accusator quoque non minoris quam reus esset dignitatis. ¶ In hoc namque casu super coherenda huiusmodi accusatores calumpnia non immerito consulenda erit principalis auctoritas. ¶ Viros autem illustres in hac inclita urbe degentes qui sine administratione honorariis decorati sunt codicillis licet talem prerogativam nostre iussionis meruerint ut quod non egerint videantur egisse. ¶ In criminalibus causis magnificentie tue sedis et illustrissime urbicarie prefecture nec non etiam viri magnifici magistri officiorum quotiens tamen ad eius iuditium specialis nostre pietatis emanaverit iussio sententiis respondere decernimus ita ut huiusmodi viri sedendi quidem in cognitionibus dicendis minime sibi vendicent facultatem. Sciant autem ipsi quoque nec de se nec de suis facultatibus iudicaturos aliquid nec probatis criminibus nisi prius ad nostram pietatem retulerint posse statuere. ¶ Quotiens autem viri illustres in provinciis constituti non habentium quorum cognitio ad nostram maiestatem vel ad iudices nostros auditorum pertineat in querimoniam criminalem vocati consedendi dum celebratur cognitio in secretario iudicis ritum ius consequatur. iudices pateficiendis quoque criminibus ferendis contra huiusmodi viros vel facultates eorum sententiis abstineant donec nostre pietatis ad suas meruerint relationes responsum. supplicio videlicet quod accusatoribus patefacta eorundem calumpnia ingerendum est nec adprovintiales iudices suos sicut superius dictum est similem potestatem habent dissidendo.

In quibus causis militantes fori prescriptione uti non possunt. Rubrica.

Imp. Th. et Valent. AA. Omnes omnino militantes qui per diversas provincias commorantes cohortalibus et quicumque alia stipendia militant vel dignitatis submoderatoribus provinciarum provincialibus publicis respondere nulla fori prescriptione valituri. Sancimus si hi qui exigunt publica debita vel tributa in modo criminalibus privatis actionibus certi potestatis volumus respondere. Qui vero per provintias sociantur vel conductorum vel civilis cum non armata militia per ordinem suum defenditur sive domorum divinarum sive virorum potentium sive civiles conductores nisi forte commeatum adire comitatum ad praetendam unius anni indutias ostenderint se accepisse. eadem forma servanda in his etiam qui mercedem militie vel dicta beneficia meruerint ut etiam ipsi rectoribus provinciarum respondeant.

Ubi causa fiscalis vel divine domus hominumque eius agatur.

Imp. Sev. et Ant. AA. Non defensi mortis inquisitionem apud procuratores nostros non oportere tractari quis ignorat nec bona fisco peti posse quia si de crimine constiterit apud eum cui cognitionis potestatem iure tribuere legis plane defuncti homicidii reis apud procuratores quoque causam agendam esse scis.

Idem AA. Non animadvertimus cur eum ad officium procuratorum nostrorum pertinentem ad proconsulis notionem adducendum velis. Nam cum hoc queratur an pater tuus mortem sibi consciverit metu alicuius pene et propterea bona fisco debeat vendicari iam non de crimine aut pena mortui sed de bonis querendum est.

Imp. Ant. A. Procurator meus qui vice presidis provincie non fungitur sicut exigere penam deserte accusationis non potest ita iudicare ut ea inferatur sententia sua non potest.

Imp. Alex. A. Cum vendente procuratore meo emisse te predia dicas pretium eorum necessario solvere debes cum his quibus mandatibus eadem predia emisse te a certa die dicas agente procurator meus fiscalis audientiam elegeris cognoscet ut pecuniam que pretii nomine tibi detentur et usuras que fisco solvende sint consequi possis.

Imp. Ant. A. Ad fiscum pertinentes causas rationalis decidat omnibus comitibus prohibendis.

Idem A. Si quis ad usus conductionis vestrum aliquod agendum crediderit illustrissimo viro comiti rerum privatarum referri oportet nec iudicii existimationis commissio est salutis constitutum.

Idem A. Cum divinis colonis et patrimonialibus eminent gravaminibus tantam censuimus discrepantiam esse debere duces cum prepositos militum et castrorum et rectores provinciarum cuncandis et arcessendis colonis abstinere oportet.

Idem A. Cum aliquis colonus aut servus rei private nostre contra disciplinam publicam asseratur perpetrare ad iuditium rectoris provincie venire cogendus est. sic videlicet ut presente rationali vel procuratore domus nostre inter eum et accusatorem causa tractetur et si facinus fuerit adprobatum vires sententias exequatur.

Imp. Valent. et Val. AA. Universi sciant tam ... ministerant. ut cum quis eorum ab actore rerum privatarum nostrarum sive a procuratore fuerit vexatus iniuriis super eius contumeliis vel depredationibus deferre querimoniam sinceritati tue vel rectori provincie non dubitet. ad publicam enim iudicem sine aliqua trepidatione convolare qui res cum fuerit certis probationibus declarata sancimus et edicimus ut si in provintia quisquam hanc audaciam moliri fuerit ausus publice vindicetur.

Imp. Grat. Val. et Th. AAA. Nullus ex officio ... rationalis qui exactioni vel curis inserviunt in alio iudicio adduci oportet nisi forte cuiuspiam caput accusatio legibus instituta pulsaverit.

Imp. Th. et Val. AA. Hac lege sancimus ut sive agat domorum nostrarum colonus aut inquilinus aut servus seu pulsetur ab aliquo super criminali vel civili negotio non alibi quam tui culminis ac viri spectabilis comitis domorum persona examen nullius allegatione super fori prescriptione penitus admittenda.

Quando liceat unicuique sine iudice vendicare se vel publicam devotionem.

Imp. Val. Th. et Arc. AAA. Liberam resistendi publice cunctis tribuimus facultatem ut quicumque militum vel privatorum ad agros nocturnus populator intraverit aut itinera frequentata insidiis aggressionis obsederit permissa cuilibet licentia digno illico supplicio subiugetur ac mortem quam minabatur excipiat et idem quod intendebat incurrat. Melius est enim occurrere in tempore quam post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus ultionemque

scelerum est puniri iudicio. Subiugamus edicto ut nullus parcat militi cui obviare telo oportet ut latroni.

Imppp. Arc. et Hon. AAA. Opprimendorum desertorum facultatem provincialibus iure permittimus. Qui si resistere ausi fuerint, in huiusmodi ubicumque iubemus esse supplicium. Cuncti etenim adversus latrones publicos desertoresque militie ius sibi sciant pro quiete communi exercende publice ultionis indultum.

De inofficioso testamento. R.

Impp. Sev. et Ant. AA. Cum de inofficioso matris sue testamento filius dicere velit, adversus eum qui ex causa fidei commissi tenet hereditatem, non est iniquum hoc ei accommodari, ut perinde fidei commissarius teneatur, ac si pro herede aut pro possessore possideret.

Idem AA. Quamvis de inofficioso testamento accusandi te bonorum possessionem accepisse proponas, tamen scriptis heredibus auferre possessionem [illegible] est.

Idem AA. Si mater duobus filiis insti[tutis] heredibus tertio post testamentum suscepto commutare idem testamentum potuisset, hoc facere neglexisset, merito ut postumo in institutionibus neglectus de inofficioso querelam instituere poterit. Sed cum eam in puerperio vita decessisse proponas, repentini casus iniquitas per coniecturam materne pietatis emendanda est. Quare filio tuo cui nichil preter maternum fatum imputari potest, perinde virilem portionem tribuendam esse censemus, ac si omnes filios heredes instituisset. Si autem heredes scripti extranei erant, tunc de inofficioso testamento actionem instituere non prohibetur.

Idem AA. Cum ex causa fidei commissi secundum decretum pretoris in libertate morati sitis filios etiam suscepistis, quamvis postea domini vestri testamentum inofficiosum sit pronuntiatum, agente filio non est equum fieri vobis libertatis questionem.

Imppp. AAA. Si pater tuus post litem contestatam vel postquam propositum habuisset inofficiosi filii testamentum dicere te herede relicto decessit, causam ceptam vel quocumque modo illi placitam exequi non prohiberis.

Idem A. Cum queritur an filius de inofficioso patris testamento possit dicere, si quartam bonorum mortis tempore testator reliquit inspicitur.

Idem A. Nepotem defuncti actionem de inofficioso testamento quamvis pater eius emancipatus fuerit defuncti exerceri posse ignorare non debes.

Idem A. Parentibus arbitrium dividende hereditatis inter liberos adimendum non est, dummodo non minus qui pietatis sibi conscius est partis que intestato defuncto potuit ad eum pertinere quarta excludendo parentis obtineat. Qui autem agnovit iudicium defuncti eo quod debitum paternum pro hereditaria parte persolvit vel alio legitimo modo, etiam si minus quam ei debebatur relictum est, si maior est xxv annis accusare ut inofficiosam patris voluntatem quam probavit non potest.

Idem A. De inofficioso testamento militis vel iure militari vel civili facto vel centurionis vel tribuni numeri nec filios posse queri iure certum est.

Idem A. Si heredum Quintiani quem patrem tuum esse dicis ad libertos quos de inofficioso testamento acturus eras iure successionis bona ad fiscum pertinent, vel ipsius Quintiani bona ut potero vacantia fiscus tenet, eam apud procuratorem meum agere potes.

Idem A. In arena non dampnato sed sponte sua arenario constituto legitime successiones integre sunt. Si certaminis causa liberi eius manent, sed si te [illegible] infectum patris eius fecit neque de inofficioso testamento accusatio neque bonorum possessio ei competit. Nam talem filium merito quasi indignum sua successione esse iudicat nisi ipse similis conditionis est.

Idem A. Si pater puelle cuius vos curatores esse dicitis filio ex semisse, ipse autem extraneo, uxore exheredata quo scripta eis scriptis heredibus fidei filiorum commisit, ut si quis eorum intra xxv annos etatis decederet superstitibus portionem suam restitueret, preterita uxore, ut id quod ex causa hereditatis ad eam pervenisset filius post mortem suam restitueret fidei commisit, calumpniosam officiosi actionem adversus iudicium testatoris instituere non debetis, cum ex huiusmodi fidei commissi causa restitutione tam matris quam fratris eius portio ad eam poterat pervenire.

Imppp. AAA. Cum duobus heredibus institutis, uno ex quinque, alio ex septem unciis, adversus eum qui ex septem unciis heres scriptus fuerat iniusta querela contendisse, ab altero autem victum fuisse allegas, pro ea parte qua resolutum est testamentum cui iure intestati quod optinuit succedat, neque legata neque fidei commissa debentur. Quamvis libertates directe competere, a fidei commissarie prestari debeant.

Idem A. Cum quis inofficiosi accusationem delatam non tenuit, a falsi accusatione non submoveri placuit. Idemque observatur et si e contrario falsi criminis instituto victus postea de inofficioso actionem exercere maluerit.

Imppp. A. Filiam preteritam a matre ad successionem eius citra inofficiosi querelam aspirare non posse explorati iuris est.

Imppp. A. Contra maiores xxv annis duplicem actionem inferentes, primam quasi testamentum non iure sit perfectum, alteram quasi inofficiosum licet iure perfectum, prescriptio ex prioris iudicii mora quinquennalis temporis non nascitur, que officere non cessantibus non potest.

Imppp. A. Cum filium tuum te preterita sororem heredem instituisse proponas, inofficiosi querelam apud presidem provincie persequi potes.

Imppp. A. Cum te pietatis religionem non violasse, sed mariti coniugium quod fuerat sortita distrahere noluisse, ac propterea offensum atque iratum patrem ad exheredationis notam prolapsum esse dicas, inofficiosi testamenti querelam inferre non vetaberis.

Idem A. Si filiam tuam eo quod turpiter et cum flagitiosa feditate viveret, iterque a successione tua eam excludendam putes, si non inconsulto calore sed eius meritis ad id odium incitatus es, postremi iudicii liberum arbitrium habebis.

Idem A. Filia morbiditate patris relicta cum marito cum matre volente nupsit colens concordia iuncta offensionis post eiusdem matris penitentiam eam non privat nec ex [illegible] voluntatibus matris nupta atque vidua esse arcere compellitur.

Idem AA. Fratris vel sororis filii, patrui vel avunculi, amite etiam et matertere testamentum inofficiosum frustra dicunt, cum nemo eorum qui ex transversa linea veniunt exceptis fratre et sorore ad inofficiosi querelam admittatur. De falso sane patrui causam criminis querere non prohibetur.

Idem AA. Si maritus tuus facto testamento te quidem ex asse scripsit heredem, filiam autem quam habuit in potestate exheredatam fecit nominatim, pleturgiat nichilque ei relictum est, neque iustam eam offense pro statuisse commoneatur, eam de inofficioso testamento patris querentem totam hereditatem obtinere posse non ambigitur. Quod si eam optinuit vel postea redierit, quod eiusque maritus mortis sue tempore debuisset tibi, plectitur idabeam.

Idem AA. Testamenti factionem preteritam di[‖]oportet. Ionem vos interdixisse matri proferentes, iniusta officere mater.

Idem A. Testamentum militis filii familias de testamenti vinculis in castrensi peculio factum neque a patre neque ab aliis ei per inofficiosi querelam rescindi potest.

Idem AA. Filius matrem que de mariti moribus secus suspicaretur ita posse consulere iure compertum est, ut eos sub hac conditione instituat heredes, si a patre emancipati fuerint, atque eo pacto secundum tabulas bonorum possessionem patrem eum recte accipere non videri, qui conditioni minime obtemperavit, neque ei nomine filiorum inofficiosi eo modo actionem posse competere, quibus nullam iniuriam fecit mater, sed potius prospexit providentium. Ergo hec restituere debet.

Idem AA. Ex tribus unciis heredi instituto filio intra pubertatis annos directam non inutiliter a patre fieri substitutionem certum est.

Imppp. A. Fratres vel sorores uterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arcentur. Consanguinei autem durante vel non agnatione contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso questionem movere possunt, si scripti heredes infamie vel turpitudinis vel levis nota macula aspergantur, vel liberti perperam non bene merentes, maximisque beneficiis suum patronum amplexi instituti sunt, excepto servo necessario herede instituto.

Idem A. Liberi de inofficioso querelam contra testamentum parentum moventes probationes prestare debent quod obsequium debitum iugiter prout ipsius nature religio flagitabat parentibus adhibuerunt, nisi scripti heredes ostendere maluerint ingratos liberos contra parentes extitisse. Si autem mater contra filii testamentum inofficiosi actionem instituat, inquiri diligenter iubemus utrum filius nulla existente ei lesionis materne causa in novissima lesit voluntate, eo quod nec iustam ei legitimam reliquerit portionem, ut testamento remoto matri successio deferatur. Si autem mater inhonestis factis atque insidentibus machinationibus filium forte obsederit, insidiisque eum clandestinis vel manifestis appetierit, vel inimicis eius suas amicitias copulaverit, atque malus sic versata est ut inimica ei potius quam mater crederetur, ut hoc probato invita etiam adquiescat filii voluntati.

Imp. Zeno A. Quoniam novella constitutio divi Leonis ante nuptias donationem a filio conferri ad similitudinem

dotis causa a filia confertur. Propter eadem ante nuptias donationem filio in quartam praecipimus imputari. Conferri quoque modo cum mater pro filia dotem vel pro filio ante nuptias donationem, vel avus paternus aut maternus, vel avia paterna aut materna pro nepte vel pro nepote, vel proavus tam paternus vel maternus, vel proavia paterna vel materna pro pronepte vel pro pronepote dederint. Si tamen eandem dotem vel donationem conferri. Verumtamen etiam in quartam partem ad excludendam inofficiosi querelam, tam dotem datam quam ante nuptias donationem praedicto modo volumus imputari, si ex substantia eius profecta sit, de cuius hereditate agitur.

Imp. Iust. A. Omnimodo testatorum voluptatibus prospicientes, magnam et innumerabilem occasionem subvertendarum eorum dispositionum amputare censemus, et in certis casibus, in quibus de inofficiosis defunctorum testamentis vel alio modo subvertendis moveri solebat actio, certa et statuta lege tam mortuis consulere quam liberis eorum vel aliis personis quibus eadem actio competere poterat: ut sive adiciatur in testamento de implenda legitima portione sive non, firmum quidem testamentum sit, liceat vero his personis quae testamentum quasi inofficiosum vel alio modo subvertendum queri poterant, id quod minus portione legitima relictum sibi est ad implendam eam sine ullo gravamine vel mora exigere, si tamen non ingrati legitimis modis arguantur, cum eos scilicet ingratos circa se fuisse testator dixerit. Nam si nullam eorum qui ingratorum fecerit mentionem, non licebit eius heredibus ingratos eos nominare et huiusmodi quaestionem introducere. Et haec quidem de his personis statuimus, quarum mentionem testantes fecerint et aliquam eis quantitatem in hereditate vel legato vel fideicommisso, licet minorem legitima portione, reliquerint. Si vero vel praeterierint aliquam eorum personam iam natam, vel ante testamentum quidem conceptam, adhuc vero in ventre constitutam, vel exheredatione vel alia eorum mentione facta nihil eis penitus reliquerint, tunc vetera iura locum habere sancimus, nullam ex praesenti promulgatione novationem vel permutationem accepturae. Imputari vero filiis aliisque personis quae dudum ad inofficiosi testamenti querelam vocabantur in legitimam portionem illa volumus, quae occasione militiae ex pecuniis mortui eaedem personae adquisisse possunt. Videlicet manifestum est eo quod talis sit militia, ut vendatur vel mortuo militante certa pecunia ad eius heredes perveniat. Iterum ille gradus eiusdem militiae inspiciatur quem morte testatoris militans optinet, et tanta ei pecunia in legitimam portionem computetur, quanta dari statutum est, si in eo gradu mortuus esset, in quo militiam ex pecuniis testatoris adeptus est. Exceptis solis viris spectabilibus silentiariis sacri nostri palatii, quibus per sacram iam specialia beneficia tam de talibus capitulis quam de praedicta supra memorata militia a parentibus eorum datis, ne in legitimam portionem eis computetur, rata esse praecipimus. Successores vero personis praedictam observationem tenere volumus.

Id. A. Quae nuper ad testamenta observanda lum. et facilius tenenda sancimus in ratione Falcidiae, minime illis personis derelicta quae ad inofficiosi testamenti querelam ex prioribus vocabantur legibus, non prodere testamenta. Sed quod deest legitimae portioni, id est quartae parti ab intestato successionis ratione, repleatur, exceptis illis in quibus nihil in testamento derelictum est, in quibus prisca iura illibata servamus, etiam ad testamenta sine scriptis facienda locum habere sancimus.

Id. A. Quoniam in prioribus sanctionibus illud statuimus, ut si quid minus legitima portione his derelictum sit, qui ex legibus antiquis de inofficioso testamento actionem movere poterant, hoc repleatur, ne occasione minoris quantitatis testamentum rescindatur, hoc in praesenti addendum esse censemus, ut si conditionibus quibusdam vel dilationibus aut aliqua dispositione moram vel modum vel aliud gravamen introducente eorum iura, qui ad memoratam actionem vocabantur, minuta esse videantur, ipsa conditio vel dilatio vel alia dispositio moram vel quodcumque onus introducens tollatur, et ita res procedat, quasi nihil eorum testamento additum esset.

Id. A. Si quis suo testamento maximam quidem portionem libero dereliquerit, minusculam autem alii vel aliis de sua stirpe progenitis, ipsam tamen legitimam sive in hereditate vel in legato vel in fideicommisso, utrum possit locus de inofficioso testamenti querela fieri? Et ille quidem qui ex nullo genitoris sui consequitur substantiam ei suscipere maluerit. Cum vero ex maiore parte eam complexus est, fluctuans sive repletus sit, scienter et sine officioso proposito vel ulla mora eam restituere noluit, sed expectato iudiciorum strepitu et multis variisque certaminibus habitis post longum tempus ex sententia iudicis vix eam reddiderit, crudelitatis eius competens poena aggreditur, ut si haec fuerint substituta, non tantum id quod testator voluit ei restituere condempnetur, sed etiam aliam tertiam partem quantitatis quae fuerat in testamento derelicta, in omnibus reddere compellatur, ut avaritia eius legitimis ictibus feriatur, aliis omnibus quae in eodem testamento vel elogio scripta sunt pro sui tenore ad effectum perducendis.

Legis autem veteris iniquitatem tollentes, ut non diutius erubescat posita lex quam Iulius Paulus in suis scripsit quaestionibus, hanc perversissimam aggredimur sanctionem. Cum enim infantem suum non posse ingratum a matre sua vocari scripsit, neque propter hoc ab ultima sue matris hereditate repelli, nisi hoc odio sui fecerit mariti ex quo infans progenitus est, hoc iniquum iudicantes, ut alieno odio alius praegravetur, penitus delendum esse sancimus, et huiusmodi causam liberis non tantum infantibus, sed quamcumque aetatem agentibus opponi minime concedimus, cum possit sub conditione emancipationis hereditatem suam mater filio derelinquere et patris odium punire, tamen filii sui minime nocere, nec suam naturam fallere. Satis enim crudele nobis esse videtur eum quem non sentit ingratum existimari.

Id. A. Si quis filium suum exheredatum fecerit, alio scripto herede, relinquente autem ex eo nepote vel unum vel tertium natum sui constitutum, deliberante vero scripto herede filius exheredatus decesserit, nulla hereditatis petitione ex nomine de inofficioso constituta vel praeparata, et adhuc vivum nepotem derelinquens; neque enim pater nepoti aliquod ius cum decesserit contra patris sui testamentum dereliquit. Qua postea adita est ab extraneo hereditas, et superstite avo patre ei, ut neque ex lege vellejana possit in locum patris sui succedere et accusare testamentum, et haec in nullo iurisconsulti hoc in medio proponentes inhumane reliquerunt. Sed nos qui omnes subiectos nostros et filios et nepotes hic existimamus affectione paterna et imitatione, secundum quod possibile est omnium commoda prospicientes, iubemus enim in tali specie et nepoti dari quod filius habebat, et si non praeparatio facta est ad de inofficioso querelam instituendam, tamen posse nepotem eandem causam proponere; et si non his aptissimis probationibus ostenderit ingratum patrem nepotis circa testatorem fuisse, testamento remoto ab intestato eum venire. Et si quantitas patri eius minor parte legitima relicta est, re tamen secundum novellam nostri numinis constitutionem repletionem quartae partis nepoti superesse, si qua patri eius competebat, et potiatur nostro beneficio auctoritate, quem neglectus animo aut vigore recreatus, nisi pater adhuc superstes vel repudiaverit querelam, vel per quinquennium tacuerit, licet post aditam hereditatem.

Id. A. Si qua talis concessio imperialis praecesserit, per quam libera testamenti factio concedatur, nihil aliud videri principem concessisse, nisi ut habeat concessam et legitimam testamenti factionem. Neque enim credendum est Romanorum principem qui iura tuetur, huiusmodi verbo totam observationem testamentorum multis vigiliis excogitatam atque inventam velle evertere.

Illud etiam sancimus, ut si quis etiam res vel pecunias a patre acceperit et pactus fuisset quatenus inofficiosi querelas adversus testamentum paternum minime ab eo moveatur, et post obitum patris filius cognito paterno testamento non agnoverit eius iudicium, sed oppugnandum putaverit, veteri iurgio exploso huiusmodi pacto filium minime gravari secundum Papiniani responsum, in quo diffinivit meritis filios magis ad paterna obsequia provocandos quam pactionibus adstringendos. Sed hoc ita admittimus, nisi transactiones ad heredes paternos filius celebraverit, in quibus apertissime iudicium patris agnovit. Et generaliter diffinimus, quando pater minus legitima portione filio reliquerit, vel aliquid dederit vel mortis causa donationem vel inter vivos donationem sub ea conditione ut haec inter vivos donatio in quartam ei computetur, si filius post obitum patris hoc quod relictum vel datum est simpliciter agnoverit, forte et securitatem heredibus fecerit quod ei relictum vel datum est accepisse, non adiciens nullam superesse sibi de reple-

pletione questionem. nullum sibi filium facere preiudicium quominus legitimam partem repleri. nisi hoc specialiter sive in apochis sive in transactione extra scripserit vel pactus fuerit quod contentus relicta vel data parte de eo quod deest nullam habeat questionem. tunc etenim omni exclusa querela paternum amplecti compellitur iudicium. que omnis sanctio suas radices extendat non solum ad filium vel filiam sed etiam ad omnes personas que de inofficioso querelam contra mortuorum ultima elogia possunt movere.

Idem A. Scimus antea constitutionem fuisse relatam qua cautum est si pater minorem debitam portionem filio suo reliquisset omnimodo et eam adiciatur viri boni arbitratu repleri filio. attamen ipso iure inesse eandem repletionem. ¶ Querebatur itaque si quis rem donatam vel inter vivos vel mortis causa vel in testamento relictam agnovit quam ipsa a patre habuit. deinde eadem res evicta vel tota vel pro parte fuerit an debeat ex nostra constitutione pars legitima post evictionem suppleri. vel si ex lege Falcidia minuatur legata vel fideicommissa vel mortis causa donationes. debet tamen ex hoc eius supplementum introduci. ne dum totam Falcidiam accipere heres nititur. etiam totum commodum hereditatis amittat. Sancimus itaque in omnibus istis casibus sive totum evictio contingat sive in partem emendari vitium sive aliam rem vel pecuniam restitui vel repletionem fieri. nulla Falcidia interveniente. sive ab initio minus fuerit derelictum sive extrinsecus qualiscumque causa interveniens aliquod gravamen imposuerit vel in quantitate vel in tempore. hoc modo omnibus repleri sancimus ut purum filius inferri. Repletionem autem fieri ex ipsa substantia patris. non si quid ex aliis causis filius lucratus est. ut ex substitutione vel ex iure adcrescendi ut puta ususfructus humanitatis contemplatione sancimus ea que in omnia qui iure adventitio cum lucratur repletionem autem ex rebus patris subsequi fieri. ¶ Quando autem aliquis extraneo herede instituto filio suo cum restitutione hereditatem suam cum moriatur disposuit vel tempus certum restitutionem distulerit. quia nostra constitutio que antea posita est omnem dilationem omnemque moram censuit esse abstrahendam. ut quarta pars pura et mox filio restituatur. in huiusmodi specie quid faciendum sit dubitabatur. Sancimus itaque quantum partis quarte restitutionem iam nunc celebrari. non expectata vel morte heredis vel temporis intervallo. reliquum autem quod post legitimam portionem restat. tunc restitui. quando testator disposuit. sic etenim filius suam habebit portionem integram et quale leges et nostra constitutio diffiniunt et scriptus heres commodum quod ei testator dereliquit cum legitima moderatione tenebit. ¶ Illud preterea sancimus. ut tempora de inofficiosi querela ab adita hereditate secundum Ulpiani opinionem currant. Herennii Modestini sententia recusata. quia a morte testatoris illico cursum de inofficioso querele temporibus dabat. ut non liceat heredi quando voluerit adire. ne per huiusmodi tramitem filius defraudetur debito naturali. ¶ Sancimus itaque ubi testator decesserit alio scripto herede et si pater de inofficioso querela necessitatem habet. scriptum heredem siquidem presto est in eadem commanens provintia. intra sex mensium spatium. Si vero autem seorsum in diversis provintiis degit. tunc intra annale tantummodo spatium similiter non per continuum a morte testatoris numerandum. adire huiusmodi hereditatem. vel manifestare suam sententiam. quod hereditatem minime admittit. expeditus etenim ita tractatus inducitur filio memoratam movere querelam. Si vero scriptus heres intra statuta tempora minime adierit possessum quem iudicis scriptum heredem compelli hoc facere. in medio tamen id est a morte quidem testatoris. ante aditam vero hereditatem et si decesserit filius. huiusmodi querelam licet non sit preparavit ad suam posteritatem transmittet. ad heredes vero extraneos tunc tantummodo quando antiquis libris insertum faciet preparationem.

Idem A. Cum antiquis legibus declaratum est. ut militaria testamenta de inofficioso querelam evadant. multi alii casus emergunt in quibus dubitationes exortas sopiri necesse est. in castrensibus etenim peculiis introducta est alia subdivisio. et peculii triplex invenitur causa vel etenim paganum est peculium vel castrense vel quod medietatem inter utrumque optinet. quod quasi castrense nuncupatur. In tali igitur peculio quod quasi castrense appellatur quibusdam personis licentiam concedi ut condere quidem testamenta. sed non quasi militibus. quo voluerint modo sed communi et licito et consueto ordine observando. quemadmodum constitutum fuerat in consulibus et prefectis religiosorum et presidibus provintiarum et omnibus generaliter qui in diversis dignitatibus atque administrationibus positis a nostra consequitur manu vel ex publicis salariis quasdam largitates. Sed hec quidem persone testamenta faciendi habent potestatem. in personis tamen tantummodo peculiis que iam enumerata sunt. id est quasi castrensibus. sed et veterani qui interim quidem militie sibi peculium acquisierunt militia sua deposuerint testari licito tamen modo non prohibentur. ¶ In his itaque omnibus qui castrensibus peculiis dubitabatur. si contra huiusmodi testamenta de inofficioso querelam extendi oportet. sed prior questio erat si omnes qui quasi castrense peculium habent testari in hoc possunt. quia non omnibus passim. sed quibusdam personis. hoc privilegium loco concessum est. quia militibus quidem et veteranis testamenta facere in castrensi peculio undique concessum fuerat. sed militibus quidem in expeditione constitutis iure militari. veteranis autem communi iure. de aliis autem personis omnibus qui non per speciale privilegium hoc acceperunt si possint testari dubitatum fuerat. ut puta viris disertissimis patronis causarum vel sacris devotissimis memorialibus et agentibus in rebus necnon magistris studiorum liberalium artium. archiatris quoque et aliis omnibus omnimodo qui salaria vel stipendia recipiunt publica. In his itaque omnibus sancimus. quibus ad imitationem peculii castrensis. quasi castrense peculium supervenit omnibus qui tale peculium possident. super ipsis tantummodo rebus que quasi castrensis peculii sunt ultima condere secundum legem tamen posse elogia. hoc nihilominus eis addito privilegio ut neque eorum testamenta de inofficiosi querela expugnentur. Sicut enim patronus adversus res quas libertus eius ex castrensi quesivit suum ius indubitanter constitutus et si preteritus fuerit ab ingrato liberto. tamen contra huiusmodi peculia contra tabulas bonorum possessionem non habet. secundum veterum legum sanctionem quemadmodum oportet prefata peculia que ad imitationem castrensis peculii introducta sunt. de inofficioso querele esse supposita. ¶ Sed hec optinere oportet. donec in sacris parentum suorum potestate constituti sunt hi qui quasi castrense peculium possident. Sicut enim sui iuris efficiantur procul dubio est. eorum testamenta pro ipsis rebus quas antea ex quasi castrensi peculio habebant. posse de inofficioso querelam sustinere. cum neque nomen peculii permanet. sed aliis rebus confunditur et similem formam recipit. quemadmodum et cetere res eorum ad unum congregantur ex omnibus patrimonium.

De inofficiosis donationibus. Rubrica.

Imperator Alexander. Si ut allegatis mater vestra ad excludendam inofficiosi querelam pene cunctas facultates suas dum ageret in rebus humanis factis donationibus sive in quosdam liberos sive in extraneos exhausit. ac postea vos ex duabus unciis fecit heredes. easque legatis vel fideicommissis exinanivit. gestum non minuta iuxta formam de inofficioso testamento constitutionis subveniri vobis ut pote quartam portionem non habentibus desideratis.

Idem A. Pater si omne patrimonium suum impetu quodam immense liberalitatis effudit in filium aut si in potestate eius permansit et arbitrio familie herciscunde officio congruit. ut tibi quarta debite ab intestato portionis prestetur incolumis. aut si antea emancipatus fuit. quia donatio non indiget alieno adminiculo. sed suis viribus emancipatus nititur. iuxta constitutiones is qui provintiam regit ad similitudinem inofficiosi querele auxilium tibi equitatis impertiet.

Idem A. Fratribus quidem tuis proposita rescripta eos parentes denotant. qui cum testamento facto universum patrimonium suum immensis donationibus exinanivissent. vix ne nomine heredum liberis reliquissent. sed ad intestatos quoque eadem ratio equitatis extenditur.

Idem A. Si filius tuus immoderate liberalitatis effusione patrimonium suum exhausit per presidis provintie auxilio uteris quo discussa fide veri simulique re

constitutionem ex filii persona competere tibi ob improbabilem donationis enormitatem animadvertent in removendis his que perperam gesta sunt tibi subvenietur. Itemque non est tibi necessarium adversus inmodicas donationes auxilium ad instar inofficiosi testamenti.

Idem aa. Si totas facultates tuas per donationes vacuefecisti, quas in emancipatos filios contulisti, id quod ad submovendas inofficiosi testamenti querelas non ingratis liberis relinqui necesse est, ex factis donationibus detractum, ut filii vel nepotes qui postea ex quocumque legitimo matrimonio nati sunt, debitum bonorum subsidium consequantur, ad patrimonium tuum revertetur.

Idem aa. Cum donationibus in fratrem tuum collatis facultates patris tui exhaustas esse, cum decessisset pater vester, ea que superfuerant codicillis inter vos divisisse, propter voluntatem eius non agnovisti, nec beneficio etatis adversus hoc iuvari potes, nec tamen dos a patre data ei fideicommissum continetur, quantum ad submovendam querelam sufficiat de enormitate donationum, ad exemplum inofficiosi testamenti pro rata parte portionis sue partem exhibebit.

Idem aa. Si mater tua patrimonium suum intemperata liberalitate in fratrem tuum effusa, tibi ceteris pluribus suis exhausit, ut quarta parte dimidia eius quod ad excludendam inofficiosi querelam testamenti adversus te sufficeret in his donationibus, quas tibi largita est, non habeas, quod inmoderate gestum est revocabitur.

Idem aa. Si liqueat matrem tuam intuitu eorum quos inofficiosi causa patrimonium suum donationibus in unum filium collatis exhausisse, cum adversus eorum cogitationes que consiliis supremum iudicium antiquam parte contenderet, et actiones filiorum exhauriunt, aditum querele ratio deposcit, quod donatum est portione quarte adinstar inofficiosi testamenti conventi diminuetur. Nam quod uxor a marito iure matrimonii tempore donationis causa collatum emancipato filio consentiente domino donavit, veluti ex bonis patris tercium sibi prohibente nimio non potuit extraordinatum accipi ratio non est. In cuius bonis fuit consilium contentus comprehendatur. Lex que de patrimonio matris ediximus non observabitur.

Idem pp. consulibus aa. Non convenit dubitari quod inmodicarum donationum omnibus hominibus querela ad similitudinem inofficiosi testamenti legibus fuit introducta, ut sit in hec actionis utrisque vel una causa vel similis extimanda vindemie temporibus et motibus. De inofficiosis dotibus. Rubrica.

Idem pp. cons. Cum omnia bona ad maritum tua in dote dicuntur exhausta, concordante leges legibus propterea est ut ad exemplum inofficiosi testamenti adversus dotem inmodicam exercende actionis copia tribuatur, et filiis conquerentibus emolumenta debita deferantur. De petitione hereditatis. Rubrica.

Idem pp. tit. lxii. aa. Senatus consultum auctore divo Adriano avo meo factum quo cautum est quod et ex quo tempore cuncta hereditate restitui debet, non solum ad fisci causam sed etiam ad privatos hereditatis petitores pertinet, usuris vero pecuniarum ante litem contestatam ex die venditionis hereditariarum rerum ab eo factarum qui ante a possidebat collectas. Nec non etiam fructus bone fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint. Post litem autem contestatam fructus non vendicarum rerum non solum quos perceperunt, sed etiam quos percipere poterant, quam usuras rerum pretii ante litem contestatam venditarum a die contestationis computandas omnimodo reddere compellantur.

Idem pp. Severus et ant. Et post motam controversiam mente ex ratis bonorum partem dimidiam invenisse ab herede scripto questionis illate non ignarus comparavit, tam ipse quasi male fidei possessor quam heredes eius fructus restituere cogitur. Si vero iudicem litem inchoanti quo mortis esse liquido probabitur, ex eo die fructus restituantur ex quo lis iudicium deducta est, fructibus cum augeatur hereditas cum ab eo possideatur a quo peti potest. Emptor autem qui pro emptione titulo possessionis munitur etiam singularum rerum iure conducitur.

Idem aa. Hereditas matris tue petita non infringit alterius hereditatis petitionem que venit ex alia successione. Sed si questionis titulus prior inofficiosi testamenti causam habuit et iudicatum est, rei iudicate prescriptio non obstabit eandem hereditatem ex alia causa vendicanti.

Idem pp. ant. vitelliano. In restituenda hereditate ratio eius habebatur, quod decim mortuum infirmitate inmissum quo funeris bona fide ex proprio tuo patrimonio erogasse probaveris.

Idem aa. De hereditate quam bona fide possidebas ut fortem de perpetuitatem et in restitutione eius detrahitur, quod creditoribus eiusdem hereditatis exsolvisse de bona fide probaveris. Nam repeti a creditoribus quod suum receperunt non potest.

Idem pp. alex. aa. Si putas non iure tutores datos nepotibus tuis quos dicas in potestate tua esse, petere ab his hereditatem filii tui emancipati non morientis, cum commodum adeptus esse dicas, iudice statuto an absentibus ac tuis dissentiendum sit qui eis tutores dedit eum intra potestatem negarentur esse.

Idem pp. dioc. et maxim. aa. Hereditatis petitionem que adversus pro herede vel pro possessore possidentes exercetur prescriptione longi temporis non submoveri nemini incognitum est, cum mixte personalis actionis ratio heredes reddere compellat. Actionis autem tamen specialibus in rem actionibus vendicari posse manifestum est, si non agentis intentio per usucapionem vel longum tempus explosa sit.

Idem aa. Liberi nec ne fuerit testator antequam disquiri debet cuius hereditas petatur.

Idem aa. Si scripti heredes delatam sibi successionem cognati repudiaverint, et hanc honorario vel civili iure quesisti, res hereditarias que in causa eius durant hereditatis petitione vendicare potes.

Idem aa. Si filius familias delatam sibi hereditatem per longum tempus detinuit eo ipso ut pro herede agnita hereditate patri suo eius commodum acquisisse videtur.

Idem pp. arcad. et hon. aa. Cogi possessorem ab eo qui expetit titulum sue possessionis dicere incivile est praeter eum qui dicere cogitur utrum pro possessore an pro herede possideat.

Idem pp. iust. Cum hereditatis petitioni locus fuit, et exceptio assumebatur, que tuebatur hereditatis petitionem ne fieret ei preiudicium, magnitudo et enim auctoritas centumviralis iudicii non patiebatur per alios tramites via hereditatis petitionis infringi, cumque multe variete te et controversie veterum exorte sunt, eas certo fine concludentes sancimus, si quis hereditatis petitionem vel susceperit vel moverit, aliusque autem superveniens vel ex deposito vel ex commodato vel legato vel fideicommisso vel ex aliis causis inquietare vel reum vel agentem ex persona defuncti crediderit sibi esse necessarium. Si quidem pro legato vel fideicommisso hoc faciat, ideo pro iure questionis est, cum possit scriptus heres cautione interposita non differre hanc petitionem, sed recte exigi vel legatum vel fideicommissum sub ea cautela vel satisdatione per qualitatem personarum. Quod si non optinuerit causa iure restituere legatarius vel fideicommissarius ei data pecunia cum usuris ex quarta centesime parte concurrentibus vel agri cum fructibus quos percepit, vel domum cum pensionibus scilicet minuitque coniuncta expensis autem necessariis utilibus deductis, vel si superiores valuerint litem quidem contestatam. Si preteritavit autem hereditatis petitionis eventum hec ei licebit sive ut restitutio sic ei petiturus esse legitimus augustus legatario vel fideicommissario accedat. Sin autem ex causis defuncti agatur contra possessorem hereditatis vel eius cum de qua agitur, si quidem res sint vel deposite vel commodate vel pignori date vel alie que extant non differri sub pretextu hereditatis petitionis memoratum iudicium quemadmodum si per feneratam pecuniam vel alia personali actione agatur contra possessorem vel petitorem non debere iudicium differri, sed exitum suum accipere, postquam enim hereditatis petitionis iudicium finem acceperit tunc inter petitorem hereditatis et possessorem rationibus conferentur. Non autem possessor si victus fuit hereditatem restituere compellitur, nisi prius omnibus quae in tercia ab eo gesta sunt petitori ei satisfiat. Quod si petitor fuit victus, similimodo a possessore iudicis officio ei satisfiat, vel si liber fuit pretermissum negocium. Gothorum vel ex lege condicto est. Si autem libertates vel a possessore vel a petitore fidei commissarie petantur, vel directe ipso iure fuerunt conpetit annale tamen non spatium expectetur a morte testatoris numerandum, et si quidem hereditatis petitionis iudicium intra id spatium terminum accipiat secundum eventum iudicii et libertates vel effectum habeant vel evanescant.

Si vivente tempus annale emanaverit, tunc libertatis favore et humanitatis intuitu, eo pervenient quem directe libertates. Ex fidei commissariis autem in libertatem servi eripiantur. Ita tamen si non falsum testamentum appetetur. Sub ea scilicet condicione, ut si actores sint vel alii ratiocinii suppositi, etiam postquam pervenerint in libertatem necessitas eis imponatur res hereditarias et rationes reddere. Iure patronatus videlicet eo perveniente ei qui ex legibus ad id pervenit. Illud nec in posterum dubitetur ob severitatem ut et ipsa hereditatis petitio quodammodo bonae fidei iudiciis connumeretur. De rei vendicatione. Rubrica.

Imp. Sev. et Ant. AA. Etiam per alienum servum bona fide possessum ex re eius qui eum possidet vel ex operibus servi adquiri dominium vel obligationem placuit. Quare si tu quoque bona fide possedisti eundem servum et ex nummis tuis mancipia eo tempore comparavit, potes secundum iuris formam uti defensionibus tuis. § Mancipium autem alienum mala fide possidenti nihil potest adquirere. Sed qui tenet non tantum ipsum sed etiam operas eius, nec non et ancillarum partus et animalium fetus reddere cogitur.

Idem AA. Si in inferiorem partem aedificii quae solum contingit ad te pertinere probare potes, eam quam vicinus imposuit accessisse dominio tuo non ambigitur. Sed et id quod in tuo solo aedificatum est, quoad in eadem causa manet, iure ad te pertinet. Si vero fuerit dissolutum, materia eius ad pristinum dominium redit, sive bona fide sive mala fide aedificium exstructum sit, si non donandi animo aedificia alieno solo imposita sint.

Imp. Alex. A. Mater tua vel maritus eius domum tuam invito vel ignorante te vendere iure non potuit, sed rem tuam a possessore vendicare etiam non oblato pretio potes. § Sin autem postea de ea venditione consensisti vel alio modo proprietatem eius amisisti, adversus emptorem quem nullam habes actionem, adversus venditorem vero de pretio negotiorum gestorum exercere non prohiberis.

Imp. Gord. A. Adversus eos qui a male fidei possessoribus fundum bona fide comparaverint, ita tibi actio competit, si prius quam usucapionem impleverint vel longi temporis praescriptione adipiscerentur dominium ad

Idem A. Domum quam ex matris ‖ te pervenit successione ad te pertinere dicis, et ab adversa parte iniuria occupatam esse ostenderis, praeses provinciae cum pensionibus quas percepit aut percipere poterat domum eam tibi restitui iubebit. Eius autem quod impendit intentionem habere non posse merito rescriptum est, cum male fidei possessores eius quod in rem alienam impendunt non eorum negotium gerentes quorum res est, nullam habent repetitionem, nisi necessarios sumptus fecerint. Sin autem utiles sumptus fecerint, licentia eis permittitur sine laesione prioris status rei eos auferre.

Idem A. Si ex ea pecunia quam deposueras is apud quem collocata fuerat sibi possessiones comparavit ipsique traditae sunt, tibi vel omnes tradi vel quasdam compensationis causa ab invito eo in te transferri iniuriosum est.

Idem A. Partum ancillae matris sequi condicionem nec statum in hac specie patris considerari explorati iuris est.

Idem A. Si ex peculio pars diversa pecunia tua quandam nomine suo comparavit, praeses provinciae utilem vendicationem obtentu militiae tibi eo nomine emptorum desideranti propter aequitatis rationem non negabit. § Et mandati quoque seu negotiorum gestorum actionem inferenti tibi iurisdictio.

Impp. Car. Carin. et Numer. AAA. Dotis ancillae ‖ praestab. de qua supplicas dotalem fuisse in notione praesidis. Quo patefacto in dubium non erit vindicari ab uxore.

Idem AAA. Quamvis super veteris ‖ tua nequivisse mancipiorum nulla instrumenta de his ea asseveres, in iudicio in quo negotium coeptum esse proponitur id quod in precem contulisti postulare debuisti. Iudex enim non ignorat probationem dominii etiam citra instrumentorum exhibitionem aliis probationibus vel ipsorum interrogatione posse ostendi.

Idem AAA. Si quis sciens agrum alienum sevit vel plantas imposuit, postquam haec radicibus terram fuerint amplexa, solo cedere rationis est. Domino enim magis segetes vel plantas, quam per huiusmodi factum solum suum facit. Sane eum qui bona fide possidens haec fecerit, per doli mali exceptionem contra vendicantem dominum servare sumptus iuris auctoritate significatum est.

Idem A. Incivile atque inusitatum est quod postulas, ut mancipium quod tradidisti et hoc modo dominium eius transtulisti, invito eo cuius iuris est rescripto tibi assignetur. Unde intellegis semel ancillam emptoris factam, filios etiam postea natos eius dominium sequi, cuius mater eorum eo tempore fuit. Sane de pretio si non hoc te probatum fuerit recepisse convenire adversarium tuum.

Idem AAA. Ordinarii iuris est ut mancipiorum orta quaestione prius exhibitis mancipiis de possessione iudicetur, ac tunc demum proprietatis causa ab eodem iudice decidatur.

Idem AA. Cum amator domum filii tui sciente te comparasse proponas ad usus suos, eum dominium vindicantem summoveri non fuisse credidit, nulla te exceptione tueri potes. § Quod si vindicanti succedis, optinet hereditatem doli mali exceptione pro parte pretii pro qua portione ad eum hereditas pertinet, uti non prohiberis.

Idem AAA. Quotiens duobus in solidum praedium iure distrahitur, manifesti iuris est eum cui priori traditum est in detinendo dominio esse potiorem. Si igitur antecedenti tempore de possessionem emisti ac pretium exsolvisti, apud praesidem provinciae probans, obtentu non datorum instrumentorum expelli te de possessione non patietur. Erit sane in arbitrio tuo pretium quod dedisti cum usuris recipere, pro ratione tamen ut perceptorum fructuum et sumptuum ratio habeatur. § Cum et si ex causa donationis utrique dominium rei vindicetis, eum cui priori possessio soli tradita est haberi potiorem convenit.

Idem AAA. Si in area communi domum aliquis exstruxit, hanc vobis communem iuris fecit ratio, cuius portionem ab eo qui bona fide possidens aedificavit si velis vendicare, sumptus offerre debes, ne doli mali possis exceptione summoveri.

Idem AAA. Si fundum vestrum nobis per denuntiationem admonentibus volentem ad emptionem accedere, quod distrahentis non fuit, non vetteris contra quem pars fundum comparavit vel alio modo mala fide contraxit, tam fundum vestrum constitutum probantibus quam fructus quos eum mala fide percepisse fuerit probatum, aditus praeses provinciae restitui

Idem AAA. Rem etiam apud aliquem ‖ iubebit. Manente proprietatis errore nihil tibi nocere potuit, si alia causa errori intervenerit.

Idem AAA. Indicia certa quae iure non respuuntur, non minorem probationis quam instrumenta continent fidem. Quo iure si de proprietate domus ambigis, negotium quod integrum est uti non prohiberis.

Idem AAA. Non servum qui restituas detinere asseveras, sed cum domino de rebus repetendis conveniendum esse perspicis.

Idem AAA. A possidentibus vendicata mancipia quorum dominia ad vos pertinere intenditis, supposita quam in plenam tui intentionem hoc non recipiatur, iuris iurandi sollempnitate secuta condempnatio procedere debet.

Idem AAA. Certum est mala fide possessores omnes fructus debere cum ipsa re praestare, bona fide vero exstantes post litis autem contestationem universos.

Idem AAA. Si mancipium tuum proprium vel furtum ablatum alius ex causa iusta eum distraxerit, vendicanti tibi dominium solvendi pretii nulla necessitas irrogetur.

Idem AAA. Nullo iusto titulo praecedente possidentes ratio iuris quaerere prohibet dominium. Idcirco cum etiam usucapio cesset, intentio domini non absumitur. Unde hoc cum postliminio reverso citra beneficium actionis restitutione directa permanet integra vendicatio.

Idem AAA. Sollempnibus pensionibus rei pretio satisfacienti non interveniente venditione solutionis causa minime dominum facit.

Idem AAA. Mota lite cum possessore non interrumpitur adversus quendam longae possessionis praescriptio. Quae post litem contestatam in praeteritum aestimatur.

Idem AAA. Servum emptor non traditum sibi praesentem vendicare non potest, sed palam actionem movere potest.

Idem AAA. Res alienas possidens licet nullam eum iustam habeat tenendi, non nisi sua intentione impleta restituere cogitur. De usufructu et habitatione et ministerio servorum. Rubrica.

Imp. Sev. et Ant. AA. Si usufructus omnium bonorum testamento uxoris marito relictus est, quamvis cautionem ante prohibuit exigi testamento tamen alteri a debitoribus solutam pecuniam accipere potens, quam oblata forma senatus consulti cautione.

Idem AA. Verbis testamenti quae precibus inseruimus usumfructum legatum tibi animadvertimus. Quae res non impedit proprietatis dominum obligare creditori proprietatem.

manere scilicet integro usufructu tam iuris.

Imp. Phil. Ant. A. Si in partitione usufructus legatus est testamento eo nichil ad te pertinet. cum morte eius cui fuerat legatus ususfructus vel alio modo acquisitus ad proprietatem regredi solet usufructuario autem superstite. licet dominus proprietatis rebus humanis eximatur: ius utendi fruendi

Imp. Alex. A. Vsufructu consti || si tollitur. tuto consequens est ut satisdatio boni viri arbitrio prestetur. ab eo apud quem id commodum pervenit. quod nullam lesionem ex usufructu proprietati afferat. nec interest sive ex testamento sive ex voluntario contractu ususfructus constitu

Id. A. Si pater usumfructum prediorum || tus est. intra tempus pubertatis matri tue reliquit. finito usufructu postea quam vos adolevistis. posterioris temporis fructus perceptos ab ea repetere potestis quos nulla ratione sciens de alieno percepit.

Id. A. Interest an usumfructum solum maritus tuus in dotem accepit. an proprietatem quem tibi data sit. Verum pactum intercessit. ut moriente eo tibi eadem possessio reddetur. Nam usufructuarius quidem proprietatem pignorare non potuit. quod autem proprietatem estimatam in dotem accepit. non ideo minus obligare eam potuit. quem soluto matrimonio restituenda tibi estimatio eius

Imp. Phil. Gor. A. Cum ad quem ususfructus || fuit. fructus pertinet sarta tecta suis sumptibus prestare debet. explorati iuris est. proinde siquid ultra quam impendi debeat erogatum potes docere sollempniter repo

Imp. Diocl. et Maxim. AA. Neque usufructu || scere. rium ad optinendam proprietatem rerum quarum usumfructum habet. neque successores eius ulla temporis ex ea causa tenentes prescriptio munit.

Id. AA. Vsufructu mancipiorum et prediorum mancipiorum relicto tam alienatio quam manumissio interdicta est. Sane mancipia quorum testamento ministerium matri relictum est. cum in his dominium non habet. neque retinendo eum quam nec manumittendo ad testatoris heredes pertinentia

Id. A. Si domina proprietatis uxori || que faciet. tue usumfructum. locavit. sub certa annua pensione. morte eius dictis eius quem locaverat etiam utendi fruendi eam non est denegandam.

Id. A. Habitatio morte finitur. nec proprietatem qui habitationem habitationem habuit legando dominium vendicationem excludit.

Imp. Iust. A. Ambiguitatem antiqui iuris decidentes sancimus sive quis uxori sue sive cui alii cuicumque usumfructum relinquerit sub certo tempore in quo vel filius eius. vel quisquam alius pervenerit. stare usumfructum in annos in quos testator statuit. sive persona de cuius etate compositum est ad eam pervenerit sive non. neque enim ad vitam hominis prospexit. sed ad certa curricula. nisi ipse cui ususfructus legatus sit ab hac luce fuerit subtractus. tunc etenim ad posteritatem. usumfructum transmitti. non est penitus possibile: cum morte usufructuarii penitus extingui iuris indubitati est. Si autem talis fuerit inserta conditio. donec in furore filius vel alius quisquam remanserit. vel in aliis similibus casibus quorum eventus in incerto sit. siquidem resipuerit filius vel alius persone quo dictum est. vel conditio extiterit usumfructum finiri. Si vero adhuc in furore is constitutus decesserit. tunc quasi in usufructuarii vitam eo relicto. manere usumfructum apud eum. Cum enim possibile erat usque ad omne vite tempus usufructuarii non ad suam mentem venire furentem. vel conditionem impleri humanissimum est ad vitam eorum usumfructum extendi. Quemadmodum et enim si decesserit usufructuarius ante impletam conditionem vel furorem finitum extinguitur ususfructus. ita humanum est extendi eum in usufructuarii vitam et si antea decesserit furiosus vel alia conditio defecerit.

Id. A. Cum antiquitas dubitabat usufructu habitationis legato et de primo quidem cui similis est utrum ne usui vel usufructui. an neutri eorum. Sed ius proprium et specialem naturam sortita est habitatio legata et eadem locare. vel dominium sibi vendicare. an certorum virorum decidentes compendioso responso omnem huiusmodi dubitationem resecamus. Et si quidem habitationem reliquerit ad humaniorem declinare

sententiam nobis visum est. et dare legatario etiam locationis licentiam. Quid enim distat sive ipse legatarius maneat sive alii cedat ut mercedem accipiat. et multo magis si habitationis usumfructum reliquerit. et cum nimia subtilitate satisfactum videatur etiam nomine usufructus addito. Intantum enim valere habitationem volumus. ut non antecellat usumfructum. neque dominium habitationis sperret legatarius. Nisi specialiter eum certissimis probationibus ipse legatarius possit ostendere et dominium eius domus esse relictum. etenim voluntati testatoris per omnia obediendum est. quam decisionem locum habere sancimus in omnibus quibus habitatio constitui potest.

Id. A. Antiquitas dubitabat si quis fundum Titio et alterum eundem testamento reliquerit quatenus ususfructus apud heredem maneat. si huiusmodi constat legatum. et cum quidam inutile legatum esse existimabat. quia ususfructus nunquam ad suam redit proprietatem. sed semper apud heredem remanet. et forsitan hoc existimabat. quia et successores heredis eius unius esse videntur. et non posset huiusmodi ususfructus secundum veterem distinctionem solitis modis extingui. Alii autem huiusmodi legatum non esse respuendum existimaverunt. tales altercationes decidentes censemus et huiusmodi legatum firmum esse. et talem usumfructum una cum herede finiri et illo moriente vel aliis legiptimis modis eum admittente expirare. quis enim iste ususfructus sibi talem vendicat privilegium. ut generali interitione ususfructus ipse solus excipiatur. quod et nulla induci ratione bili sententia manifestissimum est. et propter hoc usumfructum finiri. et ad proprietatem suam redire. et utile esse legatum sancientes. huiusmodi paucissimis verbis. totum corpus ambiguitatis

Id. A. Inter antiquam prudentiam || decisimus. dissensio incidit super fundi usufructus domino fuerit acquisitus. et ex quibusdam causis. si pars huiusmodi fundi in alium pervenerit utrum omnis ususfructus qui circa fundum ad aliquam pervenit. apud eum remaneat an totus tollatur vel ex parte diminuatur. ex parte autem apud eum resideat et super huiusmodi dubitatione tres sententie vertebantur. Vna que dicebat ex parte alienationem fundi totum usumfructum diminui. alia vero tantum usumfructum diminui. in quantum fundus alienatur. tertia que diffiniebat partem quidem fundi alienari posse. usumfructum autem totum apud eum remanere. quantum fundum in solidum habebat. et in novissima sententia et summum auctorem iuris scientie Salvium Iulianum esse invenimus. Nobis autem hec decidentibus placuit salvium Iulianum admitti sententiam. et aliorum qui in eadem fuerunt oppinione. quibus humanius visum est non interceptionem usufructus studiosum esse. sed magis retentionem. quatenus et si pars fundi alienetur. tamen nec pars ususfructus depereat sed maneat secundum suam naturam integer atque incorruptus. et quemadmodum et ab initio fixus est ita conservetur ex huiusmodi casu nullo deterioratus modo.

Id. A. Corruptionem usufructus multiplicem esse. veteribus placuit. morte usufructuarii. vel capitis diminutione. vel non utendo per modum temporis. vel aliis quibusdam non ignotis modis. Sed de usufructu quidem hec dubitatum fuerat. de personali autem actione que super usufructus nascitur. sive uni per legationem usufructus deductus. sive ex testamento relictus est. dubitabatur morte quidem usufructuarii et capitis diminutione eam tolli omnibus concedentibus non utendo autem si per annum vel biennium forsitan eiusdem usufructus non perceperit usufructuarius. si personalis actio tollitur altercantibus. Sed nos hec decidentes sancimus. non solum actionem que pro usufructu nascitur. sed nec ipsum usumfructum non utendo cadere. nisi tantummodo morte usufructuarii. et ipsius rei interitu. Sed ususfructus quem sibi aliquis acquisivit hunc habendum vivit intactum. cum multe et innumerabiles cause rebus incidunt mortalibus per quas homines negligentia detinent quod habent non possunt. et est satis durum per huiusmodi difficultatis amittere quod semel positum est. nisi talis exceptio usufructuario opponetur. Que etiam si dominium vendicabat. poterat eum presentem vel absentem excludere. Sed nec propter capitis diminutionem huiusmodi detrimentum inmunere iuris patimur subiectis. Quare enim si filius familias fuerit is qui usumfructum habet forte ex castrensi peculio ubi nec ususfructus patri acquiritur ei possessum per emancipationem eum amittat. Sed secundum quod definitum est. tunc eum tantummodo desinere. eum usumfru

xviij.
p.

tinarius vel res petita tantummodo cum ea causa vel rei sui ablata excipitur, nisi specialiter exceptionis vigore reclamaverit, excepto videlicet tali capitis deminutione quae vel libertatem vel civitatem romanam possit adimere. tunc enim usus fructus omnimodo ereptus ad suam reductatur.

Idem A. Ex libris Sabinianis quaestionem in divisionem nobis relatam esse per quam dubitabatur, usus fructus per servum adquisitus vel per filium familias capitis deminutione sive magna vel media vel morte vel emancipatione vel servi quacumque alienatione vel morte vel manumissione, an filio adhuc remaneat. Et iubemus in his casibus, nec quod servus vel filius familias per factores causa in medio interim patri vel domino usum fructum qui per eos adquisitus est remanere intactum, neque si pater capitis deminutionem magnam vel mediam passus fuerit vel morte ab hac luce fuerit exemptus, usus fructus pereat, sed apud filium remanere et a filio a patre non relinquatur. Usus fructus enim per eum adquisitum apud eum remaneat, etiam post patris calamitatem oportet, cum pleraque verisimile est testatorem potius contemplatione filii quam patris usum fructum ei reliquisse.

De servitutibus et aqua. Rubrica.

Imp. Anto. A. Si quas actiones adversus eum qui aedificium contra veterem formam extruxit, ut luminibus tuis officeret, competere tibi existimas, more solito exercere non prohiberis. Is qui iudex erit, longi temporis consuetudinem vicem servitutis obtinere sciet, modo si is qui pulsatur nec vi nec clam nec precario possidet.

Idem A. Si aquam per possessionem Martialis eo sciente duxisti, servitutem exemplo rerum mobilium tempore quaesisti, quod si ante id spatium eius usus tibi interdictus est, frustra sumptus in ea re factos praestari tibi postulas, cum malae fidei possessores operis facti dominium quod ad eum pertinet cuius est praedio.

Idem A. Et in pupillari praedio constitutum fructus aquaeductus, vel aliae servitutes possunt, si ea praecesserit quae servitutes constituit. Tutores enim placita iniri contrahentes debent. Quare si ignoratis superioribus possessoribus aquam duci in praedio prohibere vel non potuerit, cum eo de bono et praesente curatoris tamen sint ad eos tenere eiusdem praedia.

Idem A. Aquam quae in alieno loco oritur sine voluntate eius ad quem usus eiusdem aquae pertinet praetoris edictum non permittit ducere.

Impp. Philippus A. Si quid parte adversa contra servitutem aedibus tuis debitam in vicinos extruxit, praeses provinciae restituere ad pristinam formam damni etiam tibi, quod habita prius gravitate curabit.

Impp. Praeses provinciae usum aquae quam ex fonte iuris tui profluere allegas contra statutam consuetudinis formam carere te non permittet, cum sit durum et crudelitati proximum ex tuis praediis aquam agmen ortum sitientibus agris tuis ad aliorum usum vicinorum iniuria propagari.

Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Si manifeste doceri possit ius aquae ex vetere more atque observatione per certa loca profluentis utilitatem certis fundis irrigandi causa exhibere, procurator noster, ne quid contra veterem formam atque sollemnem morem innovetur, providebit.

Idem A. Altius quidem aedificia tollere si domus servitutem non debeat dominus eius minime prohibetur. In pariete vero tuo si fenestram Iulianus vi vel clam fecisse convincetur, sumptibus suis opus tollere et integrum parietem restituere compellitur.

Idem A. Si in aedibus vicinum tibi debita servitute parietem alterius aedificandi heredem novum opus suis sumptibus per praesidem provinciae tollere compelletur. Sed si te servitutem habuisse non probetur, tollendi altius aedificium vicino non est interdictum.

Idem A. Si tibi servitute aquae debeatur per eas ad ultimum nec tractus de non tenente spatio temporis amisisse praescriptum, uti te tuo iure proprio providebit. Nam si hoc non inceperit loco proprio facto operi domino fundi continere aquam et facere quo minus agere tuus vicinus possit.

Idem A. Per agrum quidem alienum qua non debetur servitutem ire vel agere vicino minime licet. Uti autem via publica nemo recte prohibetur.

Idem A. Non modus praediorum sed servitus aquae ducendae terminum facit.

Imp. Iust. Sicut usum fructum qui non utendo per biennium in soli rebus, per annale autem tempus in mobilibus vel se moventibus diminuebatur, non passi sumus huiusmodi subire compendiosum interitum, sed ei decennii vel viginti annorum dedimus spatium, ita et in ceteris servitutibus obtinendum esse censuimus, ut omnes servitutes non utendo amittantur, non biennio, quia tantummodo soli rebus annexae sunt, sed decennio contra praesentes vel viginti annorum spatio contra absentes, ut sit in omnibus huiusmodi rebus causa similis, differentiis explosis.

Idem A. Cum talis quaestio in libris ... explosis. Sabinianis vertebatur, quidam enim pactus est cum suo vicino, ut liceat ei vel per se vel per suos homines pagum vicini transitum facere, ita tamen ut hoc uno tantummodo per quinquennium die, quatinus ei licentia sit in suam silvam, inde silvas caedere et ad eos exercere vel facere quod ei necessarium fuerit usum. Quaerebatur si huiusmodi servitus non utendo amittitur. Et quidam putaverunt si primo vel secundo quinquennio per eam via non ita est, cum servitutem penitus tolli, quasi per biennium ea non utendo deperdita. Singulo die quinquennii per annos numerando. Aliis aliam sententiam eligentibus nobis placuit ita eam divum divinire, ut quia iam per legem latam a nobis praescriptum est, non servitutes per biennium non utendo deperirent, sed per decem vel viginti annorum curricula, et in posita specie, sic per decem vel viginti quinquennia, neque uno die vel ipse vel homines eius fuerint usi eadem servitute, tunc ea penitus amittatur viginti annorum desidia, cum enim intra longo plurimo quam spatio suum ius minime eos securitas est, tacita penitentia ad pristinam servitutem redditur existente. Cum autem aptissimum vides fructus antique eos colligationi quam in arita fit sua naturam et utilitatem ostendere. Aliquis vicinum suum vetabat ita eos fructum summum extollere iuxta suam aream ut ventus excluderetur et palea ex huiusmodi obstaculo secerni a frugibus non possent, quasi iste suam vim per omne licet inferre, ex huiusmodi aedificatione vetito, cum secundum regionis situm et utilitatem venti aree accedit. Sancimus ita quo neminem licere sic aedificare vel alio modo versari, ut idoneum ventum et sufficientem ad praedictum opus infringat et inutilem domino aream et fructum inutilem faciat.

De lege Aquilia. Rubrica.

Imp. Alex. A. Damnum per iniuriam datum in insulam ignem vel excitata ea, si probari potest, actione legis Aquiliae exercere.

Imp. Gor. Si legis Aquiliae actione experiris adversus eum qui te dominum tuam depositum, vel in ea dico eo cremasse damnique traxisse proponis, ut id damnum resarciatur, eo petente iudicis auctoritate consequeris, quo etiam si aqua per iniuriam alio dominata est, ut in priorem statum restituatur eius iudicis cura impetrabis.

Idem A. Ex morte ancillae quam occisam esse contendis tam legis Aquiliae damni sarciendi gratia actionem, quam criminalem accusationem adversus obnoxium competere posse non ambigitur.

Impp. Dioc. Contra negantem ex lege Aquilia factum damnum per iniuriam dedisse, convictum in duplum pecunia condemnari.

Idem A. Per eos qui ... natio. indicati sunt necata est, vel infecta legis Aquiliae actione in duplum agere potes.

Idem A. Pecus quae per iniuriam depasta contendis, ex sententia legis Aquiliae agere minime prohiberis.

Familiae erciscundae. Rubrica.

Imp. Severus A. Si non certum ... paternam hereditatem ex consensu divisisti, nec superveniens sententia dicta vel transactio subsecuta est, iudicio familiae erciscundae potest experiri.

Imp. Anto. A. Uxor tua si morte patris tui ante tempus nuptiarum, cum his ei existentis adhuc in matrimonio tuo fuit familiae erciscundae actionem ad exsequendam dotem secundum iuris formam placitum adversus coheredes tuos natus es, eamque retinet etiam si postea divertio tibi nupta esse decessit.

Idem A. Adversus coheredes tuos dividentes hereditatis iudicio secundum iuris formam experiri auditur. Datis vero ab hereditate etiam tuae portionis ex hereditate sublatum fuerit probatum ad iudicationibus factis secundum iuris formam cum tibi contemperabit. Expilatae enim hereditatis crimen frustra coheredi intenditur, cum iudicio familiae erciscundae indemnitati eius prospiciatur.

Imp. Alex. Si filius familias fundum et res mobiles vel se moventes que castrensis peculii esse possunt donante tibi a patre sunt, earumque in eodem peculio castrensi non esse communionem cum fratribus tuis habes. Praedia autem licet cum tibi in castra filio pater donaverit, peculii castrensis non sunt, diviso iure ea praedia habentur que ex occasione militie filius familias obvenerunt. Hec enim castrensi peculio cedunt.

Idem A. In primis mariti tui fuit potestatis mutare quod iratus in servos suos testamento caverat, ut unus quidem in perpetuum vinculis moraretur, alter non ex portionibus venundaretur. Proinde si offensam istam clementia flexit, quamvis licet scriptura non proferatur, aliis tamen rationibus doceri possit, nihil impedit. Praeterea cum potiora eorum talia merita deprehenduntur ut ira domini potuerit mitigari, novissimam eius voluntatem arbiter familie herciscunde sequetur.

Imp. Gord. Ea que in nominibus sunt non recipiunt divisionem cum ipso iure in portionem hereditariam ex lege XII tabularum divisa sunt.

Idem A. Si qua fidei commissorum petitio inter coheredes vertitur, praetor vel praeses provincie eius rei disceptator constituitur, vel iudex familie herciscunde iudicio aditus ut voluntas testatoris servetur suas partes debet accomodare.

Idem A. Bona quecumque sunt tibi communia cum fratre tuo ex hereditaria successione patris vel matris cum eodem familie herciscunde iudicio experiens ut dividantur impetrabis.

Idem A. Non est ambiguum cum familie herciscunde titulus inter bone fidei iudicia numeretur, portionem hereditatis si qua ad te pertinet in eodem cum fructibus.

Idem A. Quotiens inter omnes heredes augeri testator successionem dividit ac singulos certis portionibus cum mancipiis que in hunc diem sunt communia instituta iubet esse contentos, voluntati eius salva legis Falcidie auctoritate obtemperandum esse manifestum est. Nec mutat quod insequentibus verbis mancipia sua universa nulla facta eorum discretione commendanda putavit heredibus, cum utique huiusmodi mancipia ea videatur insinuasse quibus etiam testamento relinquenda esse decrevit.

Imp. Phil. Inter filios ac filias bona intestatorum parentum paribus portionibus equo iure dividi oportere explorati iuris est.

Imp. Carus A. Non idcirco divisio inter te et fratrem tuum vel proprius facta irrita habenda est quod ea scriptura secuta non est, cum fides rei geste ratam divisionem satis affirmet.

Imp. Dioc. et Max. Certum est liberorum peculia esse morte patris in hereditate dividenda ad communionem esse revocanda. Sicut sunt et coheres tuus hoc certus quibus vivente patre ignorante tempore obligatus fuit convenire tenearis, alterum fratrem tuum coheredem vestrum ultra non potest, quam ut de peculio suo recipiat tantam quantitatem in quantam contemplatione nature heredum quibus ipse pertraxit.

Idem A. Si familie herciscunde iudicio quo bona paterna inter te ac fratrem tuum equo iure divisa sunt, nihil aut evictione rerum singularum adiudicatarum specialiter inter vos convenit, id est ut unusquisque eventum rei susciperet, rogare possessionis evicte detrimentum fratrem et coheredem tuum pro parte agnoscere praeses provincie pactum praescriptis verbis compellet.

Idem A. Si divisione conventionis facta etiam possessione secuta dominium pro soluto rerum quas ad patrem tuum pertinere placuit et firmavit, earum vendicationem habere potes si patri tuo successisti. Si vero placitum divisionis usque ad pactum stetit, arbiter familie herciscunde iudicio vobis datus communionem inter vos finiri providebit.

Idem A. Filii patris testamentum rescindendi si hoc inofficiosum probare non possunt nullam habent facultatem. Consequentiam circa testamentum quam etiam circa codicillos iudicium esse constat. Verum quibuscumque verbis voluntas eius declarata sit, licet in testamento ei fuerit successum, ex senatus consulto retentionis modo servato familie herciscunde iudicio aditum iudicem secundum voluntatem optime iuris auctoritate si.

Idem A. Coheredibus divisionem inter se facientibus iuri absentis et ignorantis minime derogari, ac pro indiviso portionem eius que in initio ipsius fuit in omnibus communibus rebus retinere eum certissimum est. Unde portionem tuam cum redditibus arbitrio familie herciscunde percipere potes, ex facta inter coheredes divisione nullum praeiudicium timens.

Idem A. Filie cuius pater nomine res comparavit si non potest contrarium eius iudicium proferetur, pro arbitrio dividende hereditatis praecipuas adiudicari sepe rescriptum est. Hinc itaque si patri successisti qui nomine tuo quedam comparasse dicis, adversus sororem tuam apud presidem provincie, si res integra est, uti potes. In eodem autem hereditate qui subiectus ab uno facti bona fide familie herciscunde iudicio vel negotiorum gestorum actiones servari possint non est ambiguum.

Idem AA. Incerti iuris non est in familie herciscunde iudicio curam etiam rerum quas ex coheredibus quidam de communibus absumpserunt vel deteriores fecerunt rationem haberi eiusque rei ceteris praestandam esse competentem.

Idem AA. In familie herciscunde iudicio ab uno pro illo rei velut communis venundate pretium non venire, sed mandati si expressit coheres venditoris agere potest vel negotiorum gestorum secuta ratam fecit vindicationem. Nam si velut propriam unius distraxit, ac pretium possideat hereditatis ab eo petendum est.

Idem AA. Si contemplatione future successionis officium arbitri dividende hereditatis praeveniendo pater communis iudicio suo vel qualicumque iudicio suam declaravit voluntatem inter eos qui ei successerunt exemplo fideicommissi relictionis habita ratione familie dividende eam datus arbiter iuris pro certa portione eorum quam vivens specialiter vel generaliter assignavit facta divisione in adiudicando patris sequetur voluntatem.

Idem AA. Servum communem non consentientibus sibi pertinente ad eum qui possidet pertinere credentibus teneris, cum omnis veritas titulus deficiat. Suum non facit. Sed in eo portiones hereditarias assignatas penes singulos successores remanere manifestum est.

Idem AA. Licet pacto divisionis adversus singulos actio pro hereditariis portionibus creditori parata mutari non possit, tamen ad exhibendam fidem his que convenerant stipulationis iuris adhibito remedio quod placitum est urgeri potest. Cum hoc obmisso sine contrarium convenisse probaretur, praescriptis verbis convenire potuisti.

Idem AA. Filium que habentem fundum portionem hereditatis fratribus quibusdam aliis sub conditione vel precariis restituere caveat testator, post eius conditionis eventum hereditaria pro parte praediorum in quarte ratione retenta compensato pretio quod a coheredibus ut emit perceperit, et si quid deest in supplementum deducto quod a ceteris in eo fundo solvitur, super quartam habes reddere.

Idem AA. Ex causa donationis valitura compellitur. Tibi quesita si eam successionem respuens contenti fratribus compelli non potes.

Imp. Const. A. Inter omnes dumtaxat heredes suos qui ex quolibet venientes gradu tamen pares videantur esse emancipatos quos praetor ad successionem vocat, si ne ceptum neque in plenum testamentum vel codicillis seu epistola parentis esse memoretur, sive quemcumque alio modo scriptura quibuscumque verbis vel indiciis inveniatur relicta, iudicio familie herciscunde licet ab intestato ad successionem liberi vocentur, servato sententiis consulti auxilio defuncti dispositio custodiatur, etiam si sollempnitate legum huiusmodi dispositio fuerit destituta. Si vero in huiusmodi voluntate designatis liberis alia sit mixta persona, certum est eam voluntatem quantum ad illam dumtaxat permixtam personam pro nullo haberi.

Communi dividundo. Rubrica.

Imp. Ant. A. Frater tuus soli portionem praedii ad se pertinentem distraxit, venditionem revocari non oportet. Sed adversus eum cum quo tibi idem praedium esse commune communi dividundo iudicio consistere actione autem universum praedium sollicitatione licentis exsoluta sortio pretii obtinebis, aut pretium portionem si malueris meliorem conditionem attulerit consequeris, quod si divisio praedii sine cuiusquam iniuria commode fieri poterit portionem suis finibus tibi adiudicatam possidebis. Hec videlicet custodiendo ut post litis contestationem nemo nec partem suam ceteris eiusdem rei dominis non consentientibus alienare possit.

Imp. Alex. A. Si probatum fuerit praesidi provincie fratrem tuum vineas communes pignori dedisse, cum partem tuam quam invicem vel habere creditori obligare non potuit, praeses provincie restitui tibi eam iubebit cum fructibus quos creditor de parte tua percepit. Idem praeses provincie de divisione vinearum inter te et creditorem fratris tui cognoscet, et iubebit eum accepta pecunia quanti estimata erit partem fratris tui valere eam partem quam de fratre tuo accepit tibi restituere aut estimata tua parte ad cre-